

TÜRKİYE'DE BANKA KREDİLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ
ERHAN TAN

Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. EMRAH İSMAİL ÇEVİK

2020

**T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

TÜRKİYE'DE BANKA KREDİLERİ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

ERHAN TAN

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. EMRAH İSMAİL ÇEVİK

TEKİRDAĞ-2020

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığımı taahhüt ederim.

... / ... / 20...

(İmza)

Erhan TAN

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

..... ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

..... tarafından hazırlanan “.....”
konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği uyarınca günü saat
.....’da yapılmış olup, tezin OYBİRLİĞİ /
OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Jüri Başkanı:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:
Üye:		Kanaat:	İmza:

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu adına

...../...../20.....

Prof. Dr. Rasim YILMAZ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum, Enstitü : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ABD : İktisat Ana Bilim Dalı
Tez Başlığı : Türkiye’de Banka Kredileri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi
Tez Yazarı : Erhan Tan
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Emrah İsmail Çevik
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2020
Sayfa Sayısı : 94

Finansal gelişme, finansal sistemin niceliksel büyüklüğünden ve niteliksel özelliklerinden oluştuğu için tek bir değişkenle ölçülemez ve bu nedenle farklı değişkenler finansal gelişmenin bir ölçüsü olarak kabul edilir. Bu nedenle ekonomik büyüme ile finansal kalkınma arasındaki ilişki ülkelere, örneklem dönemine ve finansal gelişme göstergelerine göre değişkenlik gösterebilir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, banka kredileri açısından 1998-2020 dönemlerine ait aylık verileri kullanarak incelemektir. Bu amaçla çalışmada finansal olmayan sektöre verilen banka kredileri finansal gelişme göstergesi olarak dikkate alınmıştır. Ayrıca, ekonomik büyüme ile banka kredileri arasındaki ilişki özel sektör ve kamu bankaları tarafından krediler açısından da incelenmiştir. Düşük ve yüksek finansal baskı dönemlerinde ekonomik büyüme ile banka kredileri arasında asimetrik bir ilişki olup olmadığını belirlemek için Eşik Değerli VAR modeli kullandık. Analiz sonuçları, düşük finansal stres dönemlerinde özel banka kredisi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü Granger nedenselliği olduğunu göstermektedir. Ancak, finansal stresin yüksek olduğu dönemlerde sadece ekonomik büyümeden özel banka kredisine yönelik tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Diğer taraftan, kamu banka kredisi her iki rejimde de ekonomik büyümenin Granger nedeni olarak bulunmuştur. Bu bağlamda, yüksek finansal baskı dönemlerinde kamu bankaları ekonomik büyümeye önemli bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Banka Kredileri, Finansal Gelişim, Ekonomik Büyüme, Finansal Baskı.

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Department : Department of Economics
Title : The Relationship Bank Credits and Economic Growth in Turkey
Author : Erhan Tan
Adviser : Assoc. Prof. Emrah İsmail Çevik
Type of Thesis, Year : MA Thesis, 2020
Total Number of Pages : 94

Financial development cannot be measured by a single variable because it consists of the quantitative size and qualitative characteristics of the financial system and hence different variables are considered as a measure of financial development. Therefore, the relation between economic growth and financial development can vary over the countries, sample periods, and financial development indicators. This study aims to examine the relationship between financial development and economic growth in Turkey by using the monthly data for the periods of 1998-2020 in terms of bank loans. For this purpose, we consider bank credit to the non-financial sector as a financial development indicator in the study. Furthermore, we also take into account the relation between economic growth and bank credit that is provided by the private sector and public banks. To determine whether there is an asymmetric relation between economic growth and bank credits over the low and high financial stress periods, we employ the Threshold VAR model. Empirical results show that although there is bidirectional Granger causality between private bank credit and economic growth during low financial stress episodes. However, we find only unidirectional causality from economic growth to private bank credit during high financial stress periods. On the other hand, public bank credit is determined Granger cause of economic growth in both regimes. In this context, public banks provide an important contribution to economic growth during high financial stress periods.

Keywords: Bank Loans, Financial Development, Economic Growth, Financial Stress.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey Fuller)
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	: Borsa İstanbul
BM	: Birleşmiş Milletler
DF	: Dickey-Fuller
ECM	: Hata Düzeltme Mekanizması
EKK	: En Küçük Kareler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OTC	: Tezgahüstü Piyasalar (over the counter market)
PP	: Philips-Peron
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YP	: Yabancı Para

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 1. Finansal Sistemin Yapısı	6
Şekil 1. 2. Sermaye Piyasaları	15
Şekil 1. 3. Birincil ve İkincil Piyasalarda Fon Transferi.....	18
Şekil 1. 4. Finansal Gelişmişlik Endeksi	23
Şekil 2. 1. Kredi Mevduat Oranı (2012-2020).....	37
Şekil 2. 2. Finansal Gelişimin Ekonomik Büyüme Etkileme Yolları.....	43
Şekil 2. 3. Krediler (2012-2020, Türk Parası ve Yabancı Para)	47
Şekil 2. 4. Kredilerin Dağılımı.....	48
Şekil 2. 5. Kredi Türlerinin Yıllar İçindeki Seyri (2012-2020).....	48
Şekil 2. 6. Bireysel Kredi Kartlarının Gelişimi.....	49
Şekil 3. 1. Kamu ve Özel Mevduat Bankaları Kredi Hacmi Oranları	64
Şekil 3. 2. Finansal Baskı Endeksi.....	66
Şekil 3. 3. Doğrusal VAR Modele Dayanan Etki Tepki Analizi Sonuçları.....	68
Şekil 3. 4. TVAR Modele Dayanan Etki Tepki Analizi Sonuçları.....	71

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2. 1. 2000-2013 Yılları Boyunca Banka Sayıları	33
Tablo 2. 2. Son 3 Yıl İtibariyle Banka Sayısı.....	34
Tablo 2. 3. Bankalardaki Şube Sayısı.....	34
Tablo 2. 4. Banka Gruplarının Sektör Payları	35
Tablo 2. 5. Dijital Bankacılık Sistemine İlişkin Göstergeler.....	35
Tablo 2. 6. Avrupa Birliği ve Türkiye Seçilmiş Banka Karşılaştırmaları	36
Tablo 2. 7. 2020 İtibariyle Türkiye’de Mevduat Bankaları.....	37
Tablo 2. 8. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Kalkınma ve Yatırım Bankaları	39
Tablo 2. 9. Katılım Bankacılığının Temel Göstergeleri (Milyon TL).....	42
Tablo 2. 10. Katılım Bankalarının Gelişimi ve Sektördeki Payı.....	42
Tablo 3. 1. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları	66
Tablo 3. 2. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	67
Tablo 3. 3. Eşik Değer Etkisi İçin Wald Testi Sonuçları	69
Tablo 3. 4. Rejimlere Göre Granger Nedensellik Testi Sonuçları	69

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	i
TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Finansal Sistem	5
1.1.1. Piyasa Tabanlı Finansal Sistem	10
1.1.2. Banka Tabanlı Finansal Sistem	10
1.2. Finansal Piyasalar.....	12
1.3. Finansal Piyasa Çeşitleri	14
1.3.1. Fon Arz ve Talep Süresine Göre Finansal Piyasalar.....	14
1.3.1.1. Para Piyasası	15
1.3.1.2. Sermaye Piyasası.....	15
1.3.2. Piyasaların Örgütlenme Durumlarına Göre Finansal Piyasalar	16
1.3.2.1. Organize Piyasalar	16
1.3.2.2. Organize Olmamış Piyasalar.....	17
1.3.3. Finansal Varlık İhraç Durumuna Göre Finansal Piyasalar	17
1.3.3.1. Birincil Piyasalar	17
1.3.3.2. İkincil Piyasalar.....	18
1.3.4. Ödemelerin Peşin veya Vadeli Yapılmasına Göre Finansal Piyasalar.....	19
1.3.4.1. Spot Piyasalar.....	19
1.3.4.2. Vadeli (Türev) Piyasalar	19
1.4. Türkiye’de Finansal Sistem.....	20
1.4.1. 1980 Öncesi Dönem.....	20

1.4.2. Piyasa Ekonomisi Dönemi (1980-1999)	21
1.4.3. Finansal Serbestleşme Dönemi (1999-2015)	22
1.5. Finansal Gelişmişlik Göstergeleri	23
1.5.1. Miktar Ölçütü	24
1.5.2. Yapısal Ölçütler	26
1.5.3. Finansal Fiyatlar	27
1.5.4. Ürün Yelpazesi	27
1.5.4. Değişim Maliyetleri	28

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI

2.1. Türkiye’de Bankacılık	29
2.2. Bankacılık Türleri	36
2.2.1. Mevduat Bankacılığı	36
2.2.2. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı	38
2.2.3. Katılım Bankacılığı	40
2.3. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi	42
2.3.1. Banka Kredileri – Büyüme İlişkisi	46
2.4. Finansal Gelişmişlik – Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Ampirik Literatür	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK ANALİZ

3.1. Veri Seti ve Model	59
3.2. Ekonometrik Metodoloji	59
3.2.1. Durağanlık Analizi	59
3.3. Analiz Sonuçları	64
SONUÇ	73
KAYNAKÇA	76

GİRİŞ

Küreselleşme beraberinde çok çeşitli tartışmaların kapılarını açmıştır. Küreselleşme ile, finansal sektörlerin işleyiş şekillerine yeni zorluklar ve kısıtlamalar gelmiştir. Ancak diğer yandan küreselleşme, daha düşük maliyetlerle daha iyi finansal hizmetler vererek onlardan yararlanan ülkelere yeni fırsatlar sunmaktadır.

1980'li yıllarda küreselleşmenin hız kazanmasıyla büyüme stratejilerinde çeşitliliklere gidilmiştir. Küreselleşme süreci, serbestleşme gibi iktisat politikalarına ek olarak, teknolojik yenilikler ile harmanlanarak hızlı bir entegrasyon süreci başlatmıştır.

Küreselleşme, finansal sistemlere yönelik ulusal yaklaşımı bozarak uluslararası yapıya kavuşturmuştur. 1960'larda artan ticaret, seyahat, göç ve cari hesap konvertibilitesi sermaye hesabı kontrollerini onlardan kaçınmaya istekli olanlar için daha az etkili hale getirdiğinden, finansın küreselleşmesi artmıştır (Hanson vd. 2003).

Finansal sektör içerisindeki araçlar, piyasalar ve aracı kurumların tasarruf oranları, yatırım kararları gibi göstergelerine ek olarak yaşanan teknolojik yenilikler de birleştiğinde ekonomik büyümeyi etkileyebileceği uzun yıllardır tartışma konusu olmuştur.

Ekonomi literatürüne bakıldığında, diğer birçok önemli faktöre ek olarak, bir ülkenin performansı, uzun vadeli ekonomik büyümesi ve refahının finansal gelişme derecesiyle ilişkili olduğu savunulmaktadır. Finansal gelişme, piyasaları, aracıları, varlık yelpazesi, kurumları ve düzenlemelerini içeren bir finansal sistemin büyüklüğü, derinliği, erişimi, verimliliği ve istikrarı gibi faktörlerle ölçülmektedir. Finansal gelişme derecesi ne kadar yüksekse, riskin çeşitlendirilmesine izin veren finansal hizmetlerin kullanılabilirliği o kadar geniş olmaktadır. Bu çeşitlendirme, bir ülkenin uzun vadeli büyüme yörüngesini artırır ve nihayetinde finansal hizmetlere erişimi olan üreticilerin ve tüketicilerin refahını iyileştirmektedir. Finansal gelişim ve ekonomik büyüme arasındaki bağlantı, Joseph Schumpeter'in 20. yüzyılın başlarındaki çalışmalarına kadar uzanmakta ve Ronald McKinnon ve Edward Shaw'a kadar çoğu bilimadaminin araştırma alanına girmektedir (WEF, 2012: 4).

Finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi artırmak için bir politika aracı olabileceği düşüncesi ile finansal piyasaların gelişimi hızlanmıştır. Fakat, finansal gelişim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü de sürekli tartışılmaktadır. Gelişen literatür sayesinde çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar; finansal gelişmeden ekonomik büyümeye yönelik, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye yönelik, iki yönlü nedensellik ilişkisi ve ilişki olmama durumu olarak sayılabilmektedir. Ampirik literatürdeki bulgular finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ülkelere göre farklılık gösterdiğine işaret etmektedir.

Bu çalışmada banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Türkiye özelinde kamu ve özel bankaların mali olmayan kesime sağlamış olduğu krediler üzerinden incelenecektir. Ekonomik durgunluk dönemlerinde bankalar kredi koşullarını sıkılaştırarak kredi vermede isteksiz davranırken, genişleme dönemlerinde ise bankalar kredi hacmini genişletme meyilindedirler. Bununla birlikte özellikle Covid-19 pandemi sürecinde, kısıtlamaların ekonomi üzerindeki etkisini hafifletmek amacıyla kamu bankalarının kredi hacmini genişleterek bu döngüyü tersine çevirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada iki temel soruya cevap aranmaktadır. İlk olarak, banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki kredi koşullarının sıkılaştığı ve genişlediği dönemlerde farklılaşmaktadır mı? İkincisi ise, söz konusu farklılık kamu ve özel bankalar için benzer midir? Literatürde kredi koşullarının sıkılaştığı ve genişlediği dönemler farklı değişkenler ile ölçülse de, bu çalışmada Türkiye ekonomisi için hesaplanan finansal baskı endeksi kredi koşullarının bir göstergesi olarak dikkate alınmıştır. Çünkü finansal stresin yüksek olduğu dönemlerde bankalar üzerinde baskı artmakta ve sermaye maliyeti yükselmektedir. Böylelikle bankalar daha yüksek maliyetlerle kredi vermeye niyetli olduklarından kredi hacimleri düşmektedir. Çalışmada finansal stresin düşük ve yüksek olduğu dönemlerde banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Eşik Değerli Vektör Otoregresyon (Threshold VAR-TVAR) yöntemiyle incelenecektir. Söz konusu modelde eşik değişken olarak finansal baskı endeksi kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Küreselleşme terimi, tarife, kota veya gümrük olarak herhangi bir kısıtlama olmaması ve ekonominin demokratikleşmesi olarak tanımlanabilmektedir. Aslında küreselleşme; ülkelerin ekonomileri, toplumları, iletişimi, ticareti, göçü, kültürleri ve teknolojisiyle entegre olduğu bir süreçtir. Dolayısıyla küreselleşme dört unsurdan oluşabilmektedir. Bunlar; mallar ve hizmetler, emek, sermaye ve teknolojidir. Küresel dünyaya dahil olmak o ülkenin ekonomik büyümesini etkileyebilecektir. Uluslararası Para Fonu'na (2008) göre küreselleşme tartışmalı bir anlama sahiptir, sermaye ve emeğin hareketini sağlayarak insan yaratıcılığını teknolojiyle birleştiren tarihsel bir süreçtir (Ince, 2011: 2).

Finansal sistemin gelişimi ekonomik büyümeyi artırarak tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasındaki en temel aktarım kanalı olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, finans sektörü, tasarruf sahiplerinden yatırımcılara fon aktarımına ek olarak, mevcut kaynakların da yatırımlara etkin dağıtılmasını sağlamaktadır.

Literatürde uzun bir süredir finansal piyasa gelişiminin ekonomik faktörler üzerindeki etkisi incelenmektedir. Finansal piyasaların ve finansal ürünlerin çeşitlenmesindeki artış ve tasarrufların doğru yatırım alanlarına aktarılması, başta ekonomik büyüme olmak üzere pek çok faktörü olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bu kapsamda çalışmada Türkiye özelinde finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenecektir. İlerleyen süreçte söz konusu ilişkinin özellikleri irdelenerek, ilişkinin yönü açıklanmaya çalışılmıştır.

Ekonomik büyüme ve finansal gelişim ilişkisi temelde dört hipoteze dayanmaktadır. Bunlar, arz öncüllü hipotez ve talep takipli hipotez olarak iki grupta incelenmektedir. Arz öncüllü hipoteze göre, finansal gelişim ekonomik büyümenin artmasına katkı sağlamaktayken, talep takipli hipoteze göre ise ekonomik büyüme finansal gelişimin artmasına katkı sağlamaktadır.

İktisat yazınında tartışılan bir diğer konu, finansal küreselleşmeye bağlı olarak ekonomik büyümede herhangi bir değişiklik gerçekleşip gerçekleşmediğidir.

Daha açık bir şekilde, finansal serbestlik ve gelişen teknoloji, bilginin yayılmasını hızlandırmakta aynı zamanda bilgi edinme maliyetlerini düşürebilmektedir. Öte yandan, düşen maliyetler finansal araçları daha cazip hale getirmekte ve küçük yatırımcıları güçlü yatırımlara teşvik edebilmektedir. Dolayısıyla artan yatırımların üretimi ve buna bağlı olarak geliri artırması beklenmektedir ki, bu durum ekonomik büyümenin itici güçlerinden biri olabilmektedir (Eren ve Ergin Ünal, 2019: 529).

Finansal gelişim bir ülkenin finans sisteminde bulunan araçların nitelik ve nicelik bakımından gelişimi olarak tanımlanabilmektedir. Niteliksel gelişimden kasıt, finansal sistemde bulunan kurumların ve araçların etkinliğinin artışıdır. Diğer yandan niceliksel gelişim finansal derinleşme ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu durum, finansal kurumların sayıca artış göstermesi ve araçların da bir o kadar artışı anlamına gelmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında finansal derinleşme, finansal gelişimin alt unsuru olarak değerlendirildiği gözlemlenmektedir (Özcan, 2013).

Finansal istikrar, riskler ve getiriler arasındaki denge olarak açıklanabilmektedir. Bir finansal sistemin istikrarı ve sağlamlığı, finansal gelişmeyi ölçmek için önem arz etmektedir. Yüksek düzeyde denetlenen ve düzenlenmiş bir finansal sistem çok istikrarlı olabilir, ancak bu tür kontrollü bir sistem, finansal gelişmeyi ve yeniliği (getirileri artırmaya ve riskleri azaltmaya yardımcı olan) eşit derecede engelleyebilmektedir. Buna karşılık, yenilikçi, yüksek denetim ve düzenlemeye sahip bir finansal sistem de dengesiz hale gelebilir ve büyüme üzerinde ciddi bir olumsuz etkiye neden olan kredi patlamalarını tetikleyebilmektedir (Adnan, 2011).

Finansal serbestleşme süreci üç temel aşamadan oluşmaktadır. Bunlar, kurumsal alt yapının sağlanması, finansal derinleşme ve finansal genişleme süreçleridir. Finansal liberalleşme sonucunda, finansal hizmetler ile araçların çeşitlilik göstermesi araçların daha fazla ve etkin kullanılmasıyla finansal derinleşme oluşmaktadır. Finansal derinleşme ise bir ekonomide; finansal baskıların büyük oranda azaldığı, organize ve dış piyasalarla ilişki halinde olan finansal kurum, kuruluşların ve finansal araç sayılarının artması ve bu finansal araç ve çeşitlerinin yaygın bir biçimde kullanılabilmesi, kullanım alanlarının da yaygınlık göstermesi olarak tanımlanabilmektedir. Derinleşme ile, doğru ve uygulanabilir finansal politikalar

sonucunda fon kaynakları yaratılabilmekte ve oluşan bu fon kaynaklarının reel kesime aktarılmaktadır. Kısaca finansal derinleşme, finansal hizmetlerin işlevselliği ve yeni finansal teknolojilerin uygulanması süreci olarak tanımlanabilmektedir (Mollaahmetoğlu, 2016: 33-34).

Bu bölümde, finansal sistem hakkında detaylı bilgilere yer verilecektir. Finansal sistemlerin ekonomik bağlamda önemine değinilecek olup piyasa ve banka tabanlı sistemler hakkında değerlendirme yapılacaktır. Ardından finansal sistemlerin fonksiyon ve işlevleri işlenecektir. Finansal sistemlerin ardından piyasalar konusuna giriş yapılacak olup, piyasa türleri aktarılacaktır. Bu kapsamda, fon arz ve talep süresine göre finansal piyasalar, piyasaların örgütlenme durumlarına göre finansal piyasalar, finansal varlık ihraç durumuna göre finansal piyasalar ve ödemelerin peşin veya vadeli yapılmasına göre finansal piyasalar bağlamında tanımlamalara yer verilecektir. Devamında, Türkiye’de finansal sistemin geçirdiği değişiklikler dönemler bazında ayrılarak 1980 öncesi dönem, piyasa ekonomisi dönemi ve finansal serbestleşme dönemine değinilecektir. Son olarak finansal gelişmişliğin literatürde kabul gören gelişmişlik göstergelerine değinilecektir. Bu ölçütlere miktar ölçütü, yapısal ölçüt, finansal fiyatların göstergeleri, ürün yelpazeleri ve değişim maliyetleri gibi alt başlıklar halinde açıklamalarına yer verilecektir.

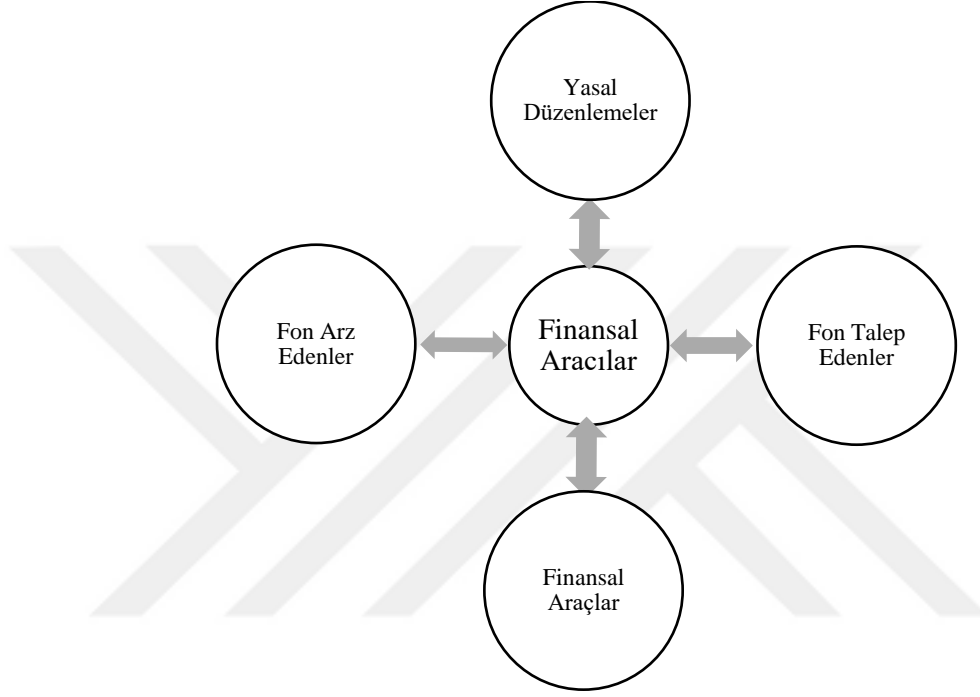
1. 1. Finansal Sistem

Finansal sistem, ticari bankalar gibi çeşitli finans kurumlarından ve hisse-tahvil piyasası gibi finans piyasalarından oluşmaktadır. Finansal sistemin gelişmesi kaynakların verimli kullanımına ve dağıtımına teşvik ederek ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Finansal gelişmişliğin sağlanması, rekabeti güçlendirerek, dinamik verimliliği artırır ve yenilikçi faaliyetleri teşvik ederek büyümeyi de desteklemektedir (Estrada vd. 2010: 4-5).

Bir ekonomide finansal sistemin yapısı Şekil 1’de gösterilmiştir. Buna göre; finansal sistem kişiler, kurumlar, piyasalar, araçlar ve organizasyonlar gibi büyük bir çerçeveden oluşan çeşitli fonksiyonların geliştirilmesi göreviyle bu çerçevenin birlikte işlemeden oluşmaktadır. Finansal sistem içerisinde, fon arz edenler ve talep edenler, finansal araçlar, araçlar ve yasal düzenlemeler bulunmakta, tasarruflar yatımlara

aktarılmakta ve çeşitli finansal araçlar üretilmektedir. Finansal sistem aynı zamanda bir ülke ekonomisinin mikro ve makro performansını da belirleyebilmektedir (Afşar, 2007: 189).

Şekil 1. 1. Finansal Sistemin Yapısı

Kaynak: Afşar, 2007.

Finansal sistemin en genel işlevi ekonomik faaliyetleri engelleyen bilgi ve işlem maliyetlerini azaltmaktır. Diğer önemli işlevleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Demirgüç-Kunt ve Levine, 2008: 5):

- Olası yatırımlar hakkında ön bilgi üretmek ve sermayeyi tahsis etmek.
- Yatırımları izlemek ve gerekli finansman sağladıktan sonra kurumsal yönetim sağlamak.
- Riskin ticaretini, çeşitlendirilmesini ve yönetimini kolaylaştırmak.
- Tasarrufların birikimine yardımcı olmak ve tasarrufları harekete geçirmek.
- Mal ve hizmetlerin alışverişini kolaylaştırmak.

Finansal sistemin yapısı ve işlevi tüm dünyada karmaşık bir yapı sergilemektedir. Finansal sistem özele inildiğinde pek çok farklı türden kurumu

içermektedir. Bunları; bankalar, yatırım fonları, sigorta şirketleri, hisse senedi ve tahvil piyasaları şeklinde sıralamak mümkündür. Finansal sistem, tasarruf sahiplerinden verimli yatırım fırsatları olan insanlara yılda milyarlarca dolar aktarmaktadır (Mishkin ve Serletis, 2011: 166). Finansal sistemin etkinliği, finansal sistemin beş temel işlevi yerine getirme kabiliyetine, finansal gelişme ise finansal sistemin etkinliğinin iyileştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Finansal sistemin işlevlerini Estrada vd. (2010) ise aşağıdaki gibi açıklamışlardır:

- Finansal sistemler bilgi üretir ve sermaye tahsis eder: Tasarrufların yatırımlara aracılık edilmesi, bireysel tasarruf sahiplerine sunulan bilginin niteliğine ve miktarına bağlıdır, ancak bireysel tasarruf sahiplerinin kendi başlarına bilgi edinmeleri çok maliyetli olabilmektedir. Bankalar gibi finansal araçlar, olası yatırımlarla ilgili bilgileri bireysel tasarruf sahiplerinden daha verimli bir şekilde toplar, işler ve üretir. Daha fazla ve daha iyi bilgilerle donanmış olan finansal araçlar sayesinde daha çok gelecek vaat eden şirketlere ve sektörlerle yatırım yapılabilmektedir. Finansal araçlar ayrıca en yeni teknolojileri ve ürünleri belirleyerek yeniliği teşvik edebilmektedir.
- İkinci olarak; yatırımları izlemek ve gerekli olan finansmanı sağladıktan sonra kurumsal yönetim sağlamak: Bir firmadaki hissedarlar ve alacaklılar, firmanın yöneticilerinin sağladıkları fonları nasıl kullandıklarını etkili bir şekilde izleyebildikleri ve etkileyebildikleri, diğer bir ifadeyle kurumsal yönetişimi uyguladıkları ölçüde, fonları en başta sağlamak için daha fazla teşvike sahip olacaklardır. Finansal araçlar, kurumsal yönetişimi geliştirerek büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilmektedir. Hisse senedi piyasaları aynı zamanda firma yöneticilerinin çıkarlarını firma sahiplerinin çıkarlarıyla uyumlu hale getirmek için güçlü bir rol oynayabilmektedir.
- Üçüncü olarak; finansal araçlar, araçlar ve piyasalar, riskin alım satımını, korunmasını ve havuzlanmasını kolaylaştırabilmektedir. Finansal sistemler, firmalar ve endüstriler arasında risk çeşitlendirmesini mümkün

kılarak, kaynakların tahsisini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir. Riskten kaçınan tasarruf sahiplerinin, tek bir yeni teknoloji veya üründen çok yeni teknolojiler ve ürünler portföyüne yatırım yapma olasılığı daha yüksek olduğundan, risk çeşitlendirmesinin yenilikçi faaliyet üzerinde de olumlu bir etkisi vardır.

- Dördüncü temel işlev, finansal sistemler, yatırım için farklı tasarruf sağlayıcıların tasarruflarını bir havuzda toplayarak harekete geçirmesine yardımcı olmaktadır. Tasarrufları daha iyi harekete geçirebilen finansal sistemler, daha yüksek toplam yatırıma, daha hızlı sermaye birikimine ve dolayısıyla daha hızlı ekonomik büyümeye yol açan daha büyük bir tasarruf havuzu oluşturabilmektedir.
- Beşincisi ve son önemli işlev; finansal araçlar, araçlar ve piyasalar, paranın işlem maliyetlerini azaltarak uzmanlaşmayı, yeniliği ve büyümeyi teşvik edebilmektedir. Bu sayede yatırımcıların belirli faaliyetlerde uzmanlaşmasını sağlayabilmektedir. Artan uzmanlaşma ve teknolojik yeniliğin sonucunda daha hızlı ekonomik büyüme sağlanabilmektedir. Kredi kartları ve otomatik para çekme makineleri, işlem maliyetlerini azaltan iki finansal yenilik örneğidir.

Bir ülkenin finansal yapısı, finansal kurumlar, araçlar, piyasalar ve finansal sistemi yöneten kuralların bir karışımı olarak nitelendirilmektedir. Ek olarak finansal yapı, bir ülkede bulunan finans sektörü araçlarının ve sermaye piyasasının görece ağırlığı (büyüklüğü ve faaliyetleri) olarak tanımlanabilmektedir. Bir finansal sistem, araçların nispi payının (büyüklüğü ve / veya faaliyetleri) sermaye piyasasından daha büyük olması durumunda banka bazlı olarak tanımlanabilmektedir. Sermaye piyasasının payı daha büyükse sistem piyasa temelli olarak adlandırılmaktadır. Finansal araçlar ve sermaye piyasalarının özellik ve rolleri ülkeler nezdinde önemli ölçüde farklılık gösterse de, yine de literatürde yaygın biçimde kullanılan bu banka ve piyasa tabanlı finansal sistem sınıflandırması, dar ve büyük ölçüde toplu bir anlamda da olsa, farklı finansal yapıları temsil etmektedir (Luintel vd., 2016: 96).

Finansal sistemler piyasa tabanlı ve banka tabanlı olmak üzere iki ana grup altında işlenmektedir. Söz konusu gruplandırma, fon aktarımı sağlayan kurum ve

kuruluşlar ile kanalların ağırlıklarına göre ayarlanmaktadır. Fon aktarımını finansal araçlar (bankalar vb.) ile sağlayanlar banka temelli, sermaye piyasası yardımıyla sağlayanlar ise piyasa temelli sistem olarak adlandırılmaktadır. Bu gruplandırma yapılırken göz önüne alınan en temel farklılık finansal risk transferinin hangi biçimde yapıldığı ve bu işlem süresince kullanılan araçların neler olduğudur. Örneğin, piyasa tabanlı sistemde türev ürünler kullanılırken, banka tabanlı sistemde mevduat sigortaları gibi finansal araçlar kullanılmaktadır.

Bir ekonominin finansal sistemi finansal piyasalar, finansal araçlar (kurumlar) ve finansal düzenlemeler gibi üç ana bileşenden oluşmaktadır. Finans sektörünün rolü, insanların para biriktirebilecekleri kanallar yaratmaktır. Finansal sektörün aracı olarak rolü, onu ekonominin önemli bir parçası haline getirmektedir. Bir ülkedeki finans sektörü ne kadar gelişmiş olursa, paranın somut ve üretken projelere aktarılma olasılığı o kadar artar. Buna ek olarak, bu fonların kanalize edilme şekli önemlilik arz etmektedir. Finansal kurumlar, refahı yeniden oluşturarak bilgi ve sermayeye aktararak insanların tasarruflarını yatırıma dönüştürmekle görevlidir. Finansal kuruluşların karşılaştığı iki önemli sorun bulunmaktadır (Leonardo, 2010; Aktaran: Bakhtiar, 2016):

- **İşlem sorunları:** Bankalar, yatırımcıların parayı geri ödeyememe olasılığı da dahil olmak üzere belirli tehlikelerle karşı karşıya kalabilmektedir. Buna ek olarak, borç alanlara (yatırımcılara) borç verenler (tasarruf edenler) tarafından verilen parayı vermek zorunda oldukları için ahlaki tehlike sorunu ortaya çıkabilmektedir. Borç verenler ve borç alanlar, yatırım projelerinin uygulanabilirliği ve doğası ile ilgili farklı bilgilere sahip olduğu için bu sorun mevcut olabilmektedir.
- **Bilgi sorunları:** Finansal sistemler tarafından kullanılan tarama ve havuzlama prosedürleri oldukça pahalı olabilmektedir. Bankaların işleyişi için ölçek ekonomilerinden yararlanmak zorundadırlar. Finansal sistemler büyüdükçe her iki sorunu da azaltabilmektedirler. Finansal aracılık hizmetleri, teknolojik yenilik için önemli ve gereklidir. Finansal kurumlar ve piyasalar işlem ve bilgi sorunlarından etkilenebilmektedir. Piyasa

rekabeti, bilgi ve işlem maliyetlerini azaltma görevi söz konusu olduğunda finansal sistemler tarafından kullanılan araç olmaktadır.

1.1.1. Piyasa Tabanlı Finansal Sistem

Piyasa genel olarak arz ve talebin karşılaştığı ve denge fiyatının, yani kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesini sağlayan fiyatın belirlendiği ortamlar olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2016: 51).

Fiziki veya elektronik yollarla bir araya gelerek belirli kurallar çerçevesinde alım satım yapan yatırımcılar piyasa kavramlarının en uygun örnekleri olmaktadır. Piyasa, reel ve finansal (mali) piyasalar olarak ayrılmaktadır. Reel piyasa, mal ve hizmetlerin arz ve talebinin karşılandığı yer olurken, finansal piyasa, fon fazlası olan yatırımcıları fon ihtiyacı olanlara alternatif sunduğu piyasalardır.

Piyasa temelli görüş, sermaye piyasalarını kurumsal yönetim, kaynak tahsisi ve ekonomik büyümeyi teşvik etmede araçlardan üstün olarak algılamaktadır. Piyasa tabanlı anlayışta, büyük, likit ve iyi işleyen piyasaların çeşitlendirme yoluyla risk yönetimini ve risk azaltmalarını kolaylaştırdığı savunulmaktadır. Sermaye piyasaları, üretkenliği ve rekabet gücünü artırmada hayati önem taşıyan yeni fikirleri, araştırma ve geliştirmeyi ve risk sermayesini finanse etmede bankalardan daha üstün görülmektedir (Luintel vd., 2016: 98).

Piyasa temelli finansal sistemlerin savunucuları, piyasaların, risk iyileştirme araçlarının daha zengin olduğunu ve daha kullanılabilir olduğunu savunmaktadır. Banka tabanlı sistemler, standartlaştırılmış durumlar için ucuz, temel risk yönetimi hizmetleri sunabilirken, piyasa tabanlı sistemler ürünleri uyarlamak için daha fazla esneklik sağlamaktadır (Levine, 2005: 886).

1.1.2. Banka Tabanlı Finansal Sistem

Finansal araçlar, firmalar konusunda bilgi sağlamak, alacaklıların kontrolü, finansal risklerin azaltılması ve sistemin iyileştirilerek işlem yapma kabiliyetini

kolaylaştırma gibi görevler üstlenmektedir. Bu kapsamda, bankacılık sisteminin de geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Banka ve piyasaların büyümeye yaptığı katkıların ölçülmesi literatürde oldukça yer bulmuştur. Örneğin, firmalarla yakın bağları olan güçlü bankaların, atomistik piyasalardan çok firmalara borçlarını yeniden ödemeleri için baskı uygulamada daha etkili olabileceğini vurgulamaktadır (Levine, 2005: 882).

Banka temelli görüş, aracılardan kaynak tahsisini ve ekonomik büyümeyi teşvik etmede finansal piyasalardan üstün olduğunu savunmaktadır. Bu görüş, diğer durumların yanı sıra, ilişki bankacılığı (uzun vadeli borç veren-borç alan ilişkisi) ve bankaların asimetrik bilgiyi ve ters seçimi hafifletme kabiliyetini vurgulamaktadır. Bankaların yatırımları sonradan izlemesinin ahlaki tehlikeleri azalttığı görülmekte ve bankaların da kurum sorunlarını ve kısa vadeyi ele aldığı düşünülmektedir. Ayrıca bankalar, sermaye piyasalarına erişimi olmayan küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) için tek dış finansman kaynağıdır (Luintel vd., 2016: 97).

Banka tabanlı sistemlerin savunucuları, piyasaya dayalı sistemlerin firmalar hakkında bilgi edinme ve yöneticileri denetleme konusunda yetersiz olduklarını savunmaktadır. Dolayısıyla, kaynak tahsisine ve ekonomik performansa zarar verdiğini belirtmektedirler. Diğer yandan, bankalar, piyasalarla aynı temel eksikliklere sahip değildir. Böylece, firmaları araştırmada, yöneticileri denetlemede ve endüstriyel genişlemeyi finanse etmede buna göre daha iyi bir iş çıkarmaktadır (Levine, 2005: 883).

Mishkin ve Steris (2011), finansal piyasaları incelerken bilginin önemine değinerek önemli tanımlamalar yapmıştır. Yazarlara göre, asimetrik bilginin finansal piyasaların önemli bir özelliğidir ve bir tarafın bir işlemde yer alan diğer taraf hakkında doğru kararlar almak için yeterli bilgiye sahip olmaması şeklinde tanımlanmaktadır. Örneğin, bir şirketin yöneticileri kendilerinin dürüst olup olmadıklarını bilirler ya da işlerinin ne kadar iyi gittiği konusunda hissedarlardan daha iyi bilgiye sahiptirler. Asimetrik bilgi ise ters seçim ile ahlaki tehlike problemleri doğurmaktadır. Ters seçim, ilgili işlem gerçekleşmeden önce meydana gelen asimetrik bir bilgi problemidir. Dolayısıyla, istenmeyen bir sonuç üretme olasılığı en yüksek olan taraflar, işleme dahil olmayı en çok isteyecek taraflardır. Örneğin, büyük risk alanlar, bir krediyi geri

ödeyemeyeceklerini bildikleri için borç almaya en istekli taraf olabilirler. Ters seçim, bir kredinin kötü bir kredi riskine girme olasılığını arttırdığından, kredi verenler piyasada iyi kredi riskleri olsa bile herhangi bir kredi vermemeye karar verebilir. İşlem gerçekleşikten sonra ahlaki tehlike ortaya çıkar. Borç veren, borçlunun borç verenin bakış açısından istenmeyen faaliyetlerde bulunma riskini taşır, çünkü kredinin geri ödenme olasılığını azaltır. Örneğin, borçlular bir kez kredi aldıktan sonra, başkasının parasıyla oynadıkları için büyük riskler üstlenebilirler. Ahlaki tehlike, kredinin geri ödenme olasılığını düşürdüğü için, borç verenler kredi vermemeye karar verebilir (Mishkin ve Seteris, 2011: 171).

Bankalar ve piyasalar tasarrufları oldukça farklı şekillerde yatırıma yönlendirmektedir. Bankalar daha çok bilançoları üzerinden aracılık yapmaktadır. Tasarrufları mevduat olarak alırlar ve genellikle borçlularla yakın ilişkiler yoluyla, esas olarak kredi şeklinde fon sağlarlar. Piyasalar, aksine, borç ve hisse senetlerinin ihraç edildiği ve işlem gördüğü görevi üstlenerek tasarruf sahiplerini ve yatırımcıları emsallerinden uzak tutar. Bankalar, ilişkiler yoluyla edindikleri bilgileri kullanarak asimetric bilgi ve sözleşme uygulamasından kaynaklanan sorunların üstesinden gelebilir; piyasalar ise bunu sözleşmeleri ve mahkemeler aracılığıyla yapmaktadırlar (Gambacorta vd., 2014: 21).

1.2. Finansal Piyasalar

Finansal piyasalar, kıymetli evrak özelliği taşıyan belgelerin alınıp satıldığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır. Finansal piyasalar kendi içerisinde çeşitli kollara ayrılmıştır. Bunlar; fon arz ve talebinde bulunanlar, fon akımlarının düzenlenmesinde görevli kurumlar ve düzenleyici idari ve hukuki kuralları içermektedir. Finansal piyasalar temelde para ve sermaye piyasalarını da kapsayan daha geniş bir kavramdır. Bu çerçevede finansal piyasaların unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

- a) Fon arz edenler (tasarruf sahipleri)
- b) Fon talep edenler (tüketiciler/yatırımcılar)
- c) Yatırım ve finansman araçları
- d) Yardımcı kurum ve kuruluşlar

e) İdari ve hukuki düzen

Finansal piyasalar organize ve organize olmayan şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Türkiye nezdinde bakıldığında organize piyasalar; TC Merkez Bankası Piyasaları (Döviz Piyasası, Para Piyasası, Açık Piyasa İşlemleri), Borsa İstanbul Piyasaları, Bankalararası Repo Piyasası, Bankalararası TL Piyasası, Takasbank Piyasaları, organize olmayan piyasalar olarak ise Bankalararası Tahvil Piyasası, Bankalararası Döviz Piyasası, Serbest Döviz Piyasası ve Serbest Altın Piyasası şeklinde sıralanabilmektedir. Öte yandan finansal piyasalar, fon arz ve talep sürelerine göre para ve sermaye piyasası olarak sınıflandırılmaktadır.

Finansal piyasalar fon arz ve talepte bulunan her iki kesim için de gerekli koşulların sağlanmasına ve en uygun fon fiyatının oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Finansal piyasalarda fonların ihtiyaç duyulan yerlere en uygun biçimde aktarılması için etkin işleyen finansal sisteme ihtiyaç vardır. Piyasanın adil, şeffaf ve güvenli bir ortamda işlemesini sağlamak için kanunların ve idari düzenlemelerin gerçekleştirilmesi öncülüğünde, uygun fiyatlarla fon alım satım fırsatları artacaktır. İyi işleyen bir finansal sistem, işlem maliyetlerini en aza indirerek, riskleri çeşitlendirerek ve finansal piyasanın likiditesini artırarak verimli yatırım faaliyetlerine fon aktarımı konusunda önemli bir işlev görebilmektedir (Aydın, 2016: 51).

Aşağıda belirtilen beş önemli özellik, finansal sistemlerin ekonomik büyümeye katkısını ele almada özellikle önem arz etmektedir. Bu bağlamda finansal sistemler (Levine, 2005: 869):

- Olası yatırımlar hakkında önceden bilgi üretme ve sermaye tahsis etme özelliğine sahiptir.
- Finansman sağlandıktan sonra, yatırımları izleme ve kurumsal yönetim sağlamada fikir sağlayabilmektedir.
- Ticaretin çeşitlenmesini sağlamakta ve risk yönetimini kolaylaştırmaktadır.
- Yatırımların hareketlerini izleyerek tasarruf elde edilmesini sağlamaktadır.
- Mal ve hizmetlerin alışverişini kolaylaştırmaktadır.

Tüm finansal sistemler bu finansal fonksiyonları sağlarken hangi kategoride ve hizmette ne kadar etkin olduğu kendi aralarında farklılık sağlamaktadır.

Čihák vd. (2012), finansal gelişmeyi, beş temel finansal fonksiyonun kalitesindeki gelişmeler olarak tanımlamışlardır. Bunlar;

1. Yatırımlar için bilgi üretmek ve bu bilgileri işlemek ardından değerlendirmelere dayalı olarak sermaye tahsis etmek.
2. Bireyleri ve firmaları incelemek, sermaye tahsis ettikten sonra kurumsal yönetim sağlamak.
3. Riskin ticaretini, çeşitlendirilmesini ve yönetimini kolaylaştırmak.
4. Tasarrufları seferber ederek havuzlamak.
5. Malların, hizmetlerin ve finansal araçların değişimini kolaylaştırmak.

1.3. Finansal Piyasa Çeşitleri

Ekonomideki hemen hemen her kesimin farklı amaçlarla işlem yaptığı piyasalar çeşitli formlarda sınıflandırılmaktadır. Her piyasa için değişime alınan varlık farklı olmakla beraber piyasaların kendilerine özgü özellikleri ve kurumları bulunmaktadır. Diğer taraftan piyasalarda işlem yapan tarafların da farklılık gösterdiği bilinmektedir. Tarafların farklılık göstermesiyle birlikte, kamu kurumları ve özel kurumları hem alıcı hem satıcı pozisyonunda görebilmek mümkündür (Uygurtürk, 2018: 268).

Ekonomik sistemde kimi kurum, kuruluş ve bireylerin paraya ihtiyacı olurken kimi parasını yatırım olarak kullanmak isteyebilmektedir. Fona ihtiyacı olan kesim ile fon arz edenlerin bu ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için finansal piyasalar devreye girmektedir. Finansal piyasalar da kendi içinde çeşitli türlere ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma fon arz ve talebin süresine göre, piyasaların organize olma durumlarına göre ve varlık ihraç etme durumlarına göre çeşitli alt başlıklarda değerlendirilmektedir.

1.3.1. Fon Arz ve Talep Süresine Göre Finansal Piyasalar

1.3.1.1. Para Piyasası

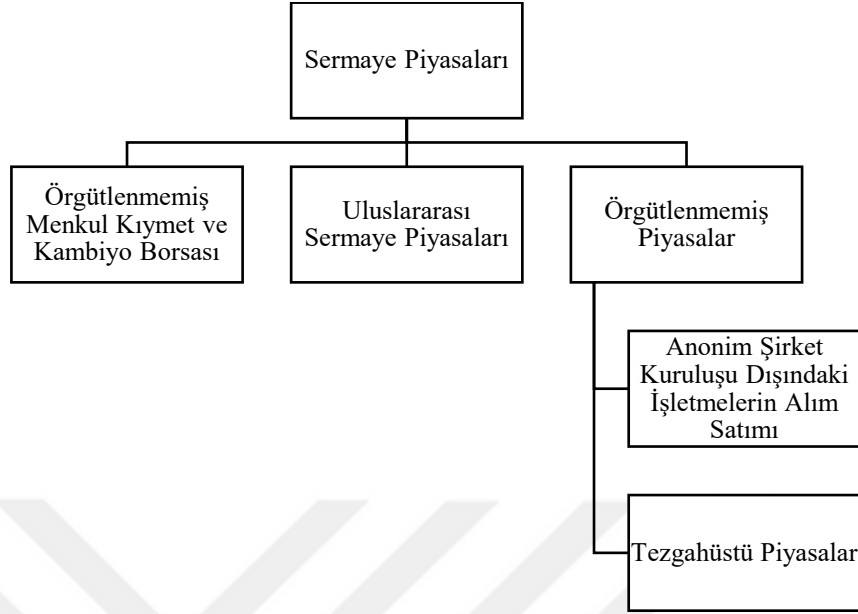
Para piyasası, kısa vadeli fon arz eden ve talep edenlerin karşılaştığı piyasadır. Tanımdan da görüleceği üzere para piyasalarının belirleyici özelliği işlemlerin kısa vadeli fon akımlarından meydana gelmesidir. Para piyasaları içinde yürütülen işlemlerin vadeleri bir yıldan kısa olacak şekilde vadelenmektedir. Bu anlamda para piyasalarından sağlanan fonlar kredi biçiminde işletmelerin dönen varlıklarının finansmanında yer almaktadır. Para piyasalarının temel araçlarını ticari senetler oluştururken, fon kaynaklarının temel araçlarını farklı mevduatlar oluşturmaktadır.

Para piyasasında, likiditesi yüksek riski az araçlar bulunmaktadır. Söz konusu araçlara örnek olarak, hazine tahvilleri, finansman bonusu, mevduat sertifikası, çek, senet ve repo verilebilmektedir (Yalta, 2011: 51).

1.3.1.2. Sermaye Piyasası

Sermaye piyasaları; orta ve uzun vadede fon arz edenlerin ve talep edenlerin karşılaştığı piyasalar olarak tanımlanmaktadır. Kuruluşlar para piyasası araçlarını, döner varlıklarını finanse etmek için kullanırlarken, sermaye piyasası araçlarını, orta ve uzun vadeli yatırımlarını finanse etmek veya mevcut yatırımlarını artırabilmek için kullanabilmektedir. Sermaye piyasasına örnek olarak hisse senedi ve tahviller gösterilebilmektedir (Yalta, 2011: 51). Sermaye piyasalarında kesin ve katı bir ayırım olmamakla birlikte kısa vade olarak genellikle bir yıldan daha kısa, orta vade 1 yıldan 5 yıla kadar, uzun vade ise 5 yıldan daha fazla süre anlamına gelmektedir (Uygurtürk, 2018: 269).

Şekil 1. 2. Sermaye Piyasaları

Kaynak: Rodoplu, 1996: 65.

Kısacası sermaye piyasası, kısa süreli fonların uzun süreli fonlara dönüştüğü piyasalardır. Söz konusu uzun süreli fonların da yatırıma dönüştüğü ve birikim elde edenlerin gelir sağlama isteği ile bankaların kullanımına sunmaları ve başkalarına verme karşılığında birikimi kullanma isteklerini karşılaştıran ve amaçla karşılıklı koşullarda anlaşan kişi ve kurumların toplamı olarak açıklanabilmektedir (Rodoplu, 1996: 66).

1.3.2. Piyasaların Örgütlenme Durumlarına Göre Finansal Piyasalar

1.3.2.1. Organize Piyasalar

Organize piyasalar, örgütlenmiş veya vadeli işlem piyasası olarak da anılmaktadır. Bu piyasalar alıcıların ve satıcıların olduğu, belli başlı kurallar içerisinde hiyerarşinin gerçekleştiği, alım-satımın yapıldığı piyasalar olarak tanımlanabilmektedir. Organize piyasalara örnek bankalar verilebilir. Bu piyasalarda yapılan işlemler ise; Swap, Forwards ve Opsiyon olarak sıralanabilmektedir.

Organize piyasalar yardımıyla menkul kıymetlerle ilgili bilgiler yatırımcılar tarafından kolay ve doğru bir biçimde elde edilmekte, alım-satım işlemleri kolaylaşmakta ve maliyet tasarrufu sağlanabilmektedir. Öte yandan borsalara kayıtlı menkul kıymetlerin alım-satım işlemleri için sürekli bir pazar oluşturulması ile

yatırımcılar menkul kıymetleri işlem saatleri içerisinde istedikleri vakit alıp satabilmektedir (Uygurtürk, 2018: 279).

1.3.2.2. Organize Olmamış Piyasalar

Organize olmayan piyasalar, tezgahüstü piyasa olarak da bilinmektedir. Bu piyasalarda finansal varlıklar alınıp satılmakta, belirli bir yer olmamakta, serbest piyasalar olarak tasnif edilebilmektedir. Organize olmamış piyasaların en önemli özelliği işlem maliyetlerinin düşük olmasıdır. Öte yandan, bu piyasalarda riskin fazla olduğu da bilinmektedir.

OTC (over the counter market) piyasaları genellikle, ticaretin piyasa aktörleri tarafından, farklı risk iştahı olan ve yüksek oranda özelleştirilmiş / yapılandırılmış işlemlere girme ihtiyacı olan yatırımcılara fırsat sağlayan telefon veya diğer elektronik araçlar kullanılarak yapıldığı merkezi olmayan piyasalar olarak tanımlanmaktadır (Iosco, 2010).

Organize olmayan piyasalar diğer piyasalardan farklı olarak belirli bir fiziki işlem yeri olmayan ve kendine has kuralları bulunan piyasalardır. Bu piyasalarda, kotasyon koşulları organize olmuş piyasalara göre nispeten daha esnektir. ABD’de 1971 yılında kotasyon koşulları New York Borsası (NYSE) ve Amerikan Borsası’na (AMEX) göre daha hafif olan elektronik işlem platformu olarak NASDAQ faaliyete başlamıştır. NASDAQ zaman içerisinde hızlıca gelişmiştir. Japonya’da 1976’da JASDAQ ve Güney Kore’de 1991’de KOSDAQ tezgahüstü piyasa olarak faaliyetlerine başlamıştır (Uygurtürk, 2018: 280).

1.3.3. Finansal Varlık İhraç Durumuna Göre Finansal Piyasalar

1.3.3.1. Birincil Piyasalar

Hisse senedi ya da tahvil gibi menkul değerleri ihraç edebilen şirketler ve tasarruf sahiplerinin karşılaştığı piyasalar birincil piyasalardır. Diğer bir tanıma göre, hisse senedi ve tahvillerin ilk kez görüldüğü ve ihraçtan alındığı piyasadır. Bu piyasalarda arada herhangi bir şirket bulunmayıp yalnızca bir banka ya da aracı kurumun olması alımın birincil piyasadan olmasına engel değildir (Yalta, 2011: 52).

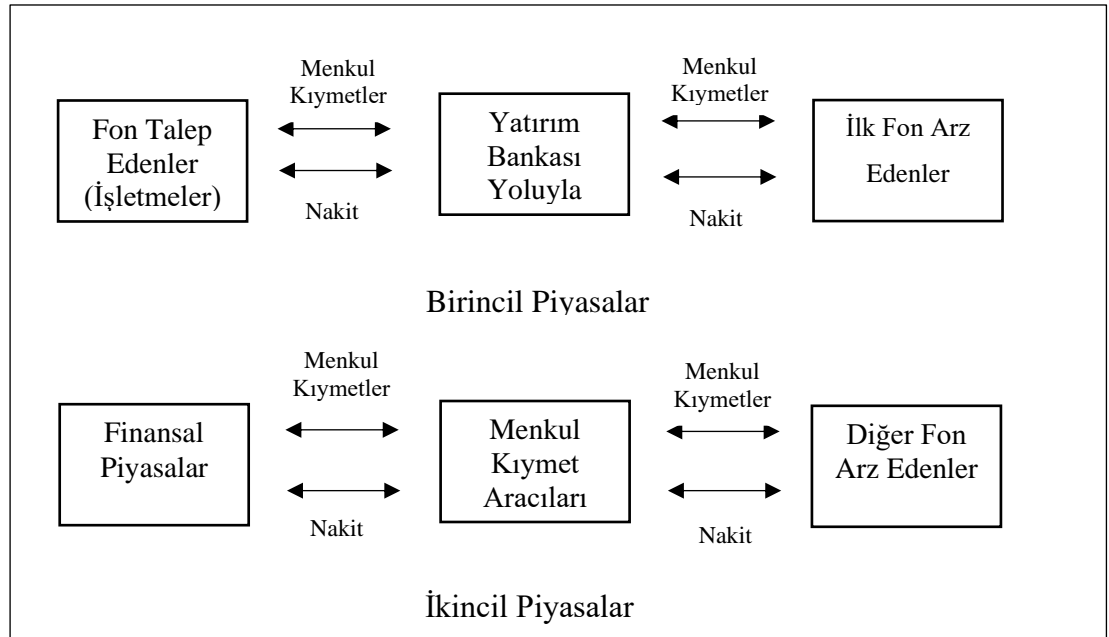
Birincil piyasalar; finansal aracı kuruluştan başlayarak taşınır değerlerin araçlar vasıtasıyla toptan satışını sağlayan piyasalardır. Başka bir ifadeyle, sermaye piyasasında bulunan alıcı ile taşınır değeri çıkaran gerçek veya tüzel kişilerin karşılaştıkları piyasalar birincil piyasalardır. Bu açıdan bakıldığında, birincil piyasalar, anonim ortaklıkların kuruluşu ya da sermaye artırımları esnasında, yatırım ihtiyaçları için oluşturulan pay senetleri ile tahvillerin toptan bir biçimde satıldığı piyasalardır (Rodoplu, 1996: 66).

1.3.3.2. İkincil Piyasalar

Menkul kıymetini ihraç yoluyla alanlar tekrar nakde çevirmek istediklerinde ihraç kuruluna başvuramazlar. Bu durum için ikinci piyasalar nakde çevirme imkanı sağlamaktadır. İkincil piyasalar menkul kıymetlerin likiditesini artırarak talep arttırmaktadır. Birincil piyasalar sermaye piyasası özellikleriyle, ikincil piyasalar ise menkul kıymetler piyasası özellikleriyle işlevlerini gerçekleştirmektedir (Yalta, 2011: 52).

Finansal araçlar bir kere birincil piyasada halka arz edildikten sonra aynı finansal araçlar tekrardan alım satıma konu oluyorsa, ikincil piyasada işlem gördüğü anlamına gelmektedir (Uygurtürk, 2018: 269).

Şekil 1. 3. Birincil ve İkincil Piyasalarda Fon Transferi

Kaynak: Saunders and Cornett (2009), Aktaran: Uygurtürk (2018: 270).

Yukarıdaki şekle göre, birinci piyasada, özkaynağa veya borca dayalı olarak yeni menkul kıymetler ihraç eden işletmeler, söz konusu menkul kıymetlerini yatırım bankaları yoluyla yatırımcılara satmaktadır. Yatırımcılar işletmenin yeni ihraç ettiği menkul kıymetleri bedelini ödemek suretiyle satın alırlar. Bu işlem süresince menkul kıymetler, işletmelerden yatırımcıya, yatırımcıların ödediği nakit ise işletmelere doğru transfer edilir. İkincil piyasada ise daha önceden ihraç edilmiş olan menkul kıymetler finansal piyasalardan menkul kıymet aracılığıyla diğer fon arz edenlere diğer bir ifadeyle diğer yatırımcılara yönelmektedir. Aynı zamanda yatırımcıların menkul kıymetler için ödediği miktarlar ise yine menkul kıymet aracılığıyla finansal piyasalara aktarılmaktadır (Uygurtürk, 2018: 270).

1.3.4. Ödemelerin Peşin veya Vadeli Yapılmasına Göre Finansal Piyasalar

1.3.4.1. Spot Piyasalar

Spot piyasaların bir diğer adı da nakit piyasalardır. Bu piyasalarda işlemler peşin yapılır. Spot piyasalar, finansal varlıkların alım satım işlemlerinin hemen gerçekleştiği piyasalardır. Dolayısıyla, bu piyasalarda varlığın teslimi ve ödemesi aynı anda yapılmaktadır. İşlemler gerçekleşirken ödeme ve teslim arasında geçen süre oldukça kısa olmaktadır (Uygurtürk, 2018: 268).

1.3.4.2. Vadeli (Türev) Piyasalar

Vadeli işlem piyasalarında alım-satımına konu olabilecek varlığın özelliği, işleme ilişkin şartlar ve vade başlangıç aşamasında belirlenirken, varlığın teslimi ve ödeme vade içerisinde ya da sonunda gerçekleşir. Forwards, futures, opsiyon ve swap bu piyasalara örnek olarak gösterilebilmektedir. Vadeli işlem piyasalarında işlem tutarının belli bir kısmı yatırılmaktadır. Böylelikle, küçük bir teminat ile büyük miktarda bir sözleşmeye taraf olunabilmekte ve yatırımcı kaldıraç etkisinden faydalanma imkanı sağlamaktadır (Uygurtürk, 2018: 269). Vadeli piyasalarda imzalanan sözleşmeye göre, fiziki teslim ve ödemeler anlaşılan ileri bir tarihte yapılmaktadır.

1.4. Türkiye’de Finansal Sistem

1970’lerin başında Bretton Woods sistemi yıkılmasıyla finansal piyasalarda da küreselleşme başladığı kabul edilmektedir. İlgili dönemde esnek kur sistemine geçilerek kur değişimlerinden kaynaklanan para kazanma imkanı ortaya çıkmıştır. Bu yolla, döviz piyasası hızlı bir şekilde oluşmuştur. Gelişmelerin ışığında, uluslararası sermaye hareketleri de hız kazanarak finansal piyasalar arasında karşılıklı etkileşim meydana gelmiştir (Ganiev, 2014: 119).

1.4.1. 1980 Öncesi Dönem

Osmanlı toplumunun ticari faaliyetlerinin oldukça yaygın olmasına ve bankacılık işlemlerine gereksinim duyulmasına rağmen, bankacılık sistemi 19. yüzyılın ortalarına gelene kadar gelişim göstermemiştir. İnsanların çoğunun tarımsal veya askeri mesleklerde olması ve aynı vergiler alması para ekonomisinin gelişmesini engellemiştir. Piyasada, malın mal ile mübadelesi uzun yıllar sürmüştür (Sümer, 2016: 488).

1839 yılı Tanzimat Fermanı’ndan sonra, Osmanlı Devleti harcamalarının gelirlerini aştığı bir döneme girmiştir. Devletin finansman ihtiyacı İstanbul’da faaliyet gösteren sarraf ve bankerlerden borçlanarak karşılanmıştır. Ardından, Kırım Savaşı’nın sonunda Paris Barış Antlaşması imzalanmış ve dış borçlanma imkanları artmıştır. Kurulan Osmanlı Bankası’nın en temel amacı yabancı sermaye sahipleri ile arasındaki dış borçların alınması arasında arabuluculuk yapmaktır (Yetiz, 2016: 110).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde az sayıda gayrimüslim Ermeni, Rum ve Musevi tarafından yürütülen banker ve sarraflık faaliyetleri zamanla bankacılık işlemlerine dönüştürülmüştür. Esnaf ve tüccarlara kredi sağlama işlevi ağırlıklı olarak Galata’daki bankacılar tarafından yerine getirilmiştir (Sümer, 2016: 488). Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ilk banka 1847’de Galata bankerleri tarafından kurulan İstanbul Bankasıdır. Ancak banka uzun süre faaliyet gösteremedi ve 1852’de faaliyetlerini durdurarak tasfiye edilmiştir. 1856’da kurulan Osmanlı Bankası, Osmanlı dönemindeki bankacılık sektörünün başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Yetiz, 2016: 110).

1863 yılında, daha uygun koşullarda çiftçilere tarımsal kredi sağlamak için Memleket Sandıkları kurulmuştur. Memleket sandıklarının finansmanı ilk olarak imece usulü ardından köylünün mal varlığıyla orantılı biçimde buğday vermeleriyle desteklenmiştir. Ardından kuruluş Menafi Sandıkları adıyla yeniden düzenlenmiş yine de beliren şüpheler sebebiyle devamlılık sağlayamamıştır. Ardından 1888 yılında ilk devlet bankası olan Ziraat Bankası faaliyetlerine başlamıştır. Ardından Menafi Sandıkları'nın tüm alacakları Ziraat Bankası'na devredilmiş ve bankanın sermayesi oluşturulmuştur (Yetiz, 2016: 111).

1932'ye gelindiğinde 27 adet ulusal banka kurulmuştur. İlk olarak 1924'te İş Bankasıyla başlayan süreç, 1933'te Sümerbank, 1938'te Halk Bankasının kurulmasıyla devam etmiştir. Öte yandan 1930 yılında Merkez Bankası kurulmuş ve 1933'te 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu, 1936'da 2999 sayılı Bankalar Kanunu gibi yasal düzenlemeler de yürürlüğe koyulmuştur. İlerleyen süreçte İkinci Dünya Savaşı bitmiş, özel sektör ön plana çıkmıştır. Bu kapsamda sırasıyla 1944'de Yapı ve Kredi Bankası, 1946'da Garanti Bankası, 1948'de ise Akbank gibi birçok özel banka kurulmuştur.

1980 öncesi yıllarda Türk finans sisteminin yoğun baskı altında tutulduğu tartışmalı bir konudur. Finansal baskının ise ikraz faizi ve mevduat üzerine konulan tavanlar ve negatif faiz hadleri öncelikli sektörlerle sübvansiyonlu krediler, kredi tayinlaması, yüksek vergileme, yüksek rezerv/likidite oranı, yüksek aracılık maliyetleri iç içe geçmiş ortalıkların çokluğu, banka portföylerindeki profil düşüklüğü, merkezi hükümet ve KİT'lerin açık finansmana fazlasıyla başvurması, yurtiçi ve yurtdışı piyasa erişimlerine engeller koyulması gibi örneklerden meydana geldiği düşünülmektedir.

1.4.2. Piyasa Ekonomisi Dönemi (1980-1999)

1970'li yıllarda gözlemlenen ekonomik sorunlar serbestleşme politikalarının hız kazanmasında temel oluşturmuştur. İlgili yıllarda ülkeler dış kaynak bulmakta zorluk yaşamış ve borç krizleri kaçınılmaz olmuştur. Kaynak yetersizliğinin yaşandığı bu dönemde karşılaşılan sorunlara çözüm olarak finansal tasarruflar artırılarak yurtiçi

kaynakların kullanılması politikaları gündeme gelmiş ve çoğu gelişmekte olan ülke bu çözümü kabul etmiştir (Oktayer, 2009: 74).

1994 yılında gözlemlenen ekonomik kriz bankacılık sektörüne olan güveni azaltmış buna karşılık tasarruf mevduatları tamamıyla devlet garantisi altına alınmıştır. Ancak bu durum ekonomiyi olumsuz yönde etkilerken, haksız rekabetin önünü açmış ve piyasa disiplininin önünde engel oluşturmuştur. Bankaların mevduatlara yüksek faiz getirmeleri kredi faizlerini de arttırarak kredi maliyetini de arttırmıştır. Öte yandan, 1994 krizi atlatılırken gelen yeni ulusal krizler ve doğal afetler ekonomideki ciddi daralmalara yol açmıştır. Bu durumdan etkilenen bankalar ise oldukça yüksek riskler ile faaliyetlerini sürdürmeye çalışmışlardır (Boyacığlu, 2003: 526-527).

1999 yılında ekonomik faaliyet daralırken, bankaların faaliyetlerinin izlenmesi, denetlenmesi ve denetim sonuçlarının karara bağlanması adımları için Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) faaliyetlerine başlamıştır. Yaşarbank, Yurtbank, Egebank, Esbank ve Interbank yönetimi tasarruf mevduat sigorta sistemine devredilirken, yatırım ve kalkınma bankası olarak kabul edilen Birleşik Yatırım Bankası'nın faaliyetine son verilmiştir (Yetiz, 2016: 114).

18 Haziran 1999'da Bankalar Kanunu'nda değişiklik ve düzenlemelere gidilmiştir. Bu vasıtayla, Hükümet ile Uluslararası Para Fonu arasında imzalanan Stand-by anlaşmasının da temeli oluşmuştur. 2000 yılına gelindiğinde Stand-by anlaşmasının ön koşullarının yerine getirilmesi ve programın etkili bir biçimde uygulanmasıyla faiz ve enflasyon düşüşe geçmiş, yurt dışından gelen sermaye girişi artmış ve yurtiçi talep genişleme yoluna girmiştir (Arabacı, 2018: 31).

1.4.3. Finansal Serbestleşme Dönemi (1999-2015)

2002 yılında enflasyon düşüş eğilimine girerken kısa vadeli faiz oranları indirilmiştir. Ek olarak dalgalanmaların önlenmesi için döviz piyasasına müdahalede bulunulmuştur. İlgili dönemde TMSF'ye devredilen bankaların birleşme, satış ve tasfiyeleri gerçekleşmiştir. 2003 yılında ise ekonomi toparlanma evresine geçmiş ve toplam banka sayısı 50 olarak kaydedilmiştir. İlerleyen dönemde bankacılık sistemi iyi performans gösterirken ekonomiye ve bankalara duyulan güven de beraberinde

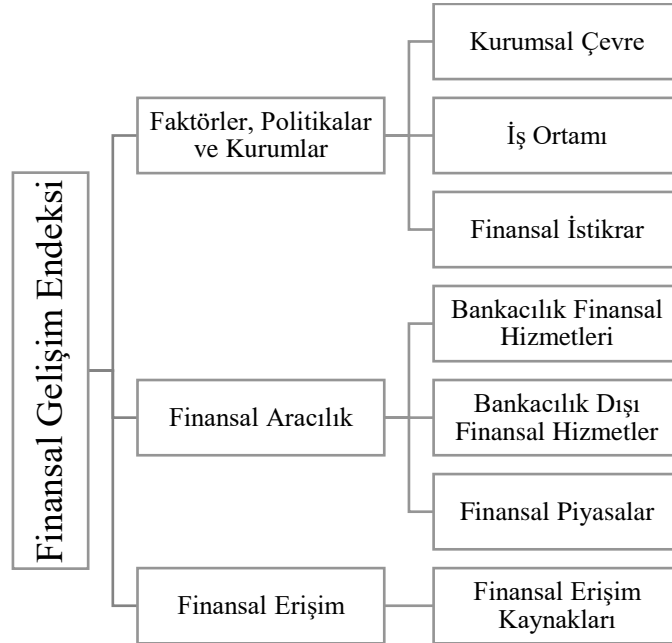
artmıştır. Ayrıca, kötü durumda olan bankaların TMSF'ye devri finansal yapının güçlenmesine katkıda bulunarak rekabeti arttırmıştır (Yetiz, 2016: 114).

2007'ye kadar olan dönemde ekonomi ve bankacılık sektörü yeniden yapılandırmalar gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, bankacılık sektörüne ilişkin yasal değişikliklerin uluslararası standartlara ve uygulamalara uyumlaşma çabaları sağlanmıştır. Bankacılık Kanunu'nda yapılan değişiklikler 2005 yılında yasallaştırılmıştır. Bankacılık sektörüne dair denetim ve düzenleme yetkileri Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'ndan alınmış, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) aktarılmıştır (Arabacı, 2015: 34).

1.5. Finansal Gelişmişlik Göstergeleri

Finansal gelişim ölçülmek istendiğinde, finansal hizmetlerin sağlanmasındaki derinlik ve verimlilik derecesi gibi hesaba katılması gereken birkaç faktöre bağlıdır. Finansal gelişmeyi ölçen bir endekste, kalkınmanın çeşitli yönleri, Şekil 4'de gösterildiği gibi, üç geniş kategoriye ayrılmıştır (WEF, 2012: 5):

Şekil 1. 4. Finansal Gelişmişlik Endeksi

Kaynak: WEF, 2012: 4.

- **Faktörler, politikalar ve kurumlar:** Finansal aracılardan, piyasaların, araçların ve hizmetlerin geliştirilmesine izin veren temel özellikleri içerir.
- **Finansal aracılık:** Finansal aracılardan ve finansal hizmetler sağlayan piyasaların çeşitliliği, boyutu, derinliği ve etkinliğini içerir.
- **Finansal erişim:** Bireylerin ve işletmelerin farklı sermaye ve finansal hizmetlere erişimini kapsamaktadır.

Finansal gelişme, genellikle finansal aracılık hizmetlerinin niceliğinde, niteliğinde ve verimliliğindeki iyileşmeyi gösteren bir süreç olarak tanımlanır. Bu süreç, birçok faaliyet ve kurumun etkileşimini içerir. Sonuç olarak, tek bir ölçümle ele alınmamaktadır (Abu-Bader & Abu-Qarn; 2008: 890).

Finansal gelişmişlik göstergeleri çeşitli formlarda ele alınmış ve ekonomi politikalarının hayata geçirilmesinde büyük önem arz etmiştir. Finansal sistemlerin çok boyutlu doğası, finansal gelişmeyi ölçmek için çeşitli göstergeleri kullanma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Ancak, finansal gelişmeyi ölçmek için hangi göstergenin / göstergelerin en uygun temsili sağlayacağını belirlemek kolay bir iş değildir ve cevapsız bir soru olarak kalır. Bu sebeple söz konusu politikaların uygulanabilirliği ve etkinliği açısından finansal gelişmişlik göstergeleri çeşitli alt başlıklara ayrılarak değerlendirilmektedir. Söz konusu göstergeler, kredi akışlarını, likidite yönetimlerini, risk değerlendirmelerini ve parasal göstergeleri de kapsamalıdır. Bu amaçla literatürde miktar, yapısal, finansal fiyat, ürün yelpazesi, değişim maliyetleri başlıklarıyla söz konusu ölçütler değerlendirilmektedir.

1.5.1. Miktar Ölçütü

Parasal ve kredi toplamlarına dayalı miktar göstergeleri, finansal gelişme ve derinleşmenin geleneksel ölçütlerinden biridir. Bunlar, bir ekonomide tasarruf ve kredi aracılığının temsili ölçümleridir ve esas olarak pozitif reel faiz oranlarının oluşturulmasıyla temsil edilen gelişmiş fiyat sinyallerine yanıt olarak artmaları beklenir (Lynch, 1996: 7).

Parasal büyüklükler olarak tanımlanan miktar ölçütleri, dar tanımlı para arzı olan M1; geniş tanımlı para arzı olan M2, M2Y ve M3 göstergelerinden türetilen M1/GSMH, M2/GSMH, M2Y/GSMH, M3/GSMH gibi ölçütlerden meydana

gelmektedir. Parasal büyüklükler, finansal gelişmenin önemli bir göstergesi olarak kullanılabileceği gibi çeşitli problemleri de içinde barındırmaktadır. Şöyle ki, farklı parasal büyüklüklerin finansal aracılığın çeşitli yönlerini temsil edeceğini ve birbirinden farklı hareket edebileceğini vurgulanmaktadır (Ağır, 2009: 95).

Finansal sistemin gelişimini ölçen temel gösterge M2 para arzıdır. M2: $[M1(\text{Dolaşımdaki Para} + \text{Vadesiz Mevduat}) + \text{Vadeli Mevduat}] / \text{Gelir}$ şeklinde tanımlanır. Finansal piyasalarda bulunan mevduatların çoğunun döviz mevduatlarından oluştuğu dikkate alındığında bu oran daha fazla önemli olmaktadır. Oran, toplam finansal varlıkların gelirlere oranını temsil etmektedir ve ne kadar yüksek bulunursa, yaratılan fonlar o derece reel sektörün fon taleplerini yerine getirdiği anlamına gelmektedir (Oruç ve Turgut, 2014: 110).

Finansal sistemin genel büyüklüğü, hem yerel para cinsinden hem de GSYİH oranı olarak finansal varlıkların değeri ile belirlenebilmektedir. Ancak finansal varlıkların GSYİH'ye oranlanması finansal gelişme durumunun kıyaslanmasını kolaylaştırmakta ve farklı gelişme aşamalarında ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasına olanak tanımaktadır (IMF, 2005: 16).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na göre para arzları aşağıdaki gibi ölçülmektedir:

$$M1 = \text{Dolaşımdaki Para} + \text{Vadesiz Mevduat (TL, YP)}$$

$$M2 = M1 + \text{Vadeli Mevduat (TL, YP)}$$

$$M3 = M2 + \text{Repo} + \text{Para Piyasası Fonları} + \text{İhraç Edilen Menkul Kıymetler}$$

M2Y, para stoğu M2'nin nominal GSYİH'ye oranını temsil eder. Gelişmekte olan ülkelerde, M2 stokunun büyük bir kısmı banka dışında tutulan dövizlerden oluşmaktadır. Bu nedenle, M2 / GSYİH oranındaki bir artış, banka mevduatlarındaki artıştan ziyade yaygın bir para birimi kullanımını yansıtabilir ve bu nedenle bankacılık kurumlarının finansal aracılık derecesini daha az gösterir. M2Y'deki artış, bir ülkeden sermaye kaçışını da gösterebilir ve bu nedenle ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Abu-Bader ve Abu-Qarn; 2008: 890).

Miktar ölçütü olarak, kredilere ilişkin büyüklükler de kullanılabilir. Bunlar, yurt içi toplam kredi ile özel sektöre verilen kredilerden türetilebilecek olan özel sektöre verilen kredilerin gelir içerisindeki payı, yurt içi kredi hacminin gelire oranı veya özel sektöre verilen kredilerin toplam krediler içindeki payı gibi göstergelerdir. Söz konusu göstergeler, finansal gelişmenin temel ölçütleri olarak da kullanılabilir (Ağır, 2009: 95).

Diğer bir miktar ölçütü ise sermaye piyasası göstergeleridir. Bunlar, piyasa değeri oranı, piyasadaki hisse senedi değerleri/GSYH oranı, piyasadaki şirket sayısı örnek gösterilebilir (Ağır, 2009: 98). Finansal sistemdeki sektörlerin çeşitliliği de yapısal ölçütler altında ele alınabilir. Sigorta sektörünün gelişimi, brüt sigorta primlerinin GSYIH'ye oranındaki eğilimler incelenerek ölçülebilir. Finansal sistemin genişliği, mevcut finansal kurumların kapsamı açısından da analiz edilebilir. Örneğin, bankacılık sisteminin şube ağı, özellikle de toplam şube sayısı ve bin kişi başına düşen şube sayısı sistemin genişliğini aktarabilir. Son olarak, kırsal ve kentsel alanlar arasında veya farklı iller arasında şubelerin dağılımının bir karşılaştırması, bankacılık hizmetlerinin erişiminin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (IMF, 2005: 17).

1.5.2. Yapısal Ölçütler

Finansal sistemin yapısında gözlemlenen değişikliklerin ve finansal sistem içinde bulunan alt birimlerin önemini saptanması, ekonomik büyümenin gözlemlenmesi açısından önemlidir. M2/M1 oranı bu ölçütün bir göstergesi kabul edilebilir. İlgili göstergedeki artış, ekonomi içinde bulunan finansal sisteminin gelişme seviyesi ile doğru oranda armaktadır (Ağır, 2009: 97).

Kurumsal ortam, finansal piyasaların kalitesini etkileyen bir diğer faktördür. Yasal ve kurumsal kalkınmanın yatırım ve tasarruf kararlarını etkileyebileceği bir dizi unsur bulunmaktadır. Hukuk sisteminin açık bir şekilde kanun ve düzeni oluşturması, yolsuzluğu en aza indirmesi veya mülkiyet haklarını etkin bir şekilde koruması, piyasa katılımcılarının mali karar verme sürecini etkiler. Hukuk sisteminin mülkiyet haklarını açıkça tanımladığı veya sözleşmelerin uygulanmasını garanti etmediği ekonomilerde, kredi faaliyetlerine yönelik teşvikler sınırlandırılabilir. Alacaklılar için

yasal korumalar ve muhasebe kurallarının güvenilirliği ve şeffaflığı, yabancı piyasa katılımcıları da dahil olmak üzere ekonomik temsilciler tarafından alınan mali kararları da etkiler (Ito ve Kawai, 2018: 807).

1.5.3. Finansal Fiyatlar

Piyasa likiditesi, finansal piyasa gelişiminin kalitesini belirleyen ikinci bir faktördür. Yüksek likidite seviyeleri, piyasa katılımcılarının varlık işlemlerini çok az gecikmeyle, düşük maliyetle ve cari piyasa fiyatına yakın bir fiyatla gerçekleştirmesine olanak tanır. Böylelikle yüksek likidite seviyeleri, varlıkların verimli ve rekabetçi ticaretini mümkün kılar ve böylece mal ve hizmetlerin sorunsuz değişimini kolaylaştırır (Ito ve Kawai, 2018: 807).

1.5.4. Ürün Yelpazesi

Piyasa çeşitliliği veya genişliği, bir finansal piyasanın kalitesini belirleyen önemli bir faktördür. Bir ülkenin finans piyasası ne kadar çeşitli finansal araçlar sunabilirse, ekonomide risk paylaşımı ve riskten korunma için o kadar çok araç bulunur ve portföylerin daha fazla risk çeşitliliği sağlar. Sermaye, finansal piyasalardan daha uygun sinyaller göndererek ve daha verimli ve etkili sermaye tahsisi ve birikimine yol açarak daha verimli ve rekabetçi bir şekilde fiyatlandırılabilir. Daha çeşitli finansal piyasalar, ekonomik birimlerin zamanlar arası tüketimini de kolaylaştırır (Ito ve Kawai, 2018: 806).

Finansal araçların piyasalarda olduğu gibi, para ve sermaye piyasası araçları olarak iki çeşidi bulunmaktadır. Bu kapsamda, para piyasası araçları; mevduat sertifikası, hazine ve finansman bonosu, teminat mektupları gibi vadesi bir yılın altında olan, likit ve daha az maliyetli araçlar olmaktadır. Sermaye piyasası araçları ise vadesi bir yıldan fazla olan gelişmiş organize piyasalar olarak tanımlanmaktadır. Sermaye piyasasının araçları, para piyasasındaki araçlara göre daha fazla değişken olup riskleri de fazla olan araçlardır. Sermaye piyasası araçları, vade yapıları bir yıldan fazla olması sebebiyle daha az likit varlıklardır. Örneğin, tüketici kredileri ve ticari krediler, hisse senetleri, ipotek senetleri, devlet tahvilleri, tüketici ve ticari krediler gibi araçlar sermaye piyasası araçlarına örnek gösterilebilmektedir (Ağır, 2009: 99).

1.5.4. Değişim Maliyetleri

Finansal sistemin sahip olduğu fonksiyonların bir çoğu fon değişikliklerinden kaynaklanan maliyetlerin düşürülmesine olanak sağlamaktadır. Hızla büyüyen ekonomilerin gereksinimlerini karşılayacak yeni yatırım araçlarıyla finansal sistem, mal ve hizmet ticaretini kolaylaştırmakta, fonlara daha hızlı ve ucuz ulaşılmasını sağlamaktadır. Finansal sistemin bu özelliklerine ek olarak finansal küreselleşmeyle birlikte daha çok ön plana çıkmaktadır. Uzun dönemli ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için aracılık maliyetlerinin minimize edilmesi bir önkoşul niteliğindedir. Finansal aracılığın işlem maliyetleri genel olarak faiz oranı ile ölçülmektedir. Söz konusu gösterge ise, kredi faiz oranıyla mevduat faiz oranı arasında oluşan farktan olmaktadır (Ağır, 2009: 100).

IMF (2005)'e göre finansal sistemin performansı üç alt değişken ile ölçülmektedir. Bunlar, rekabet, etkinlik ve likidite ölçütleri olarak sıralanmaktadır. Rekabet ölçütü, finansal kurum sayısı, faiz oranı yayılımları ve finansal servislerin fiyatı, finansal aracılık oranları ve Herfindahl endeksi¹ olarak sıralanabilmektedir. Etkinlik ölçütü olarak, faiz oranı yayılımları ve aracılık fiyatları (toplam varlıkların yüzdesi olarak) örnek gösterilebilmektedir. Son olarak likidite ölçütü ise, bir bankacılık sisteminin nakit akışlarına yönelik şoklara dayanma yeteneğini gösterir. Likidite ölçütü olarak, işlem hacminin piyasa kapitalizasyonuna oranı ile arz-talep yayılımları göstergeleriyle ölçülebilmektedir.

¹ Bir sektördeki tüm firmaların pazar paylarının karelerinin toplamı Herfindahl Endeksidir (HI). Herfindahl endeksi, piyasa yoğunlaşma oranının ölçülmesini sağlayan rekabet ölçütü olarak kullanılabilen bir endekstir (IMF, 2005: 19).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL YAPISI

2.1. Türkiye'de Bankacılık

Bankalar, ekonomik, toplumsal ve sosyal gelişmelerin farklı farklı dönemlerinde çeşitli formlarda ortaya çıkmış, köklü tarihe sahip kurumlardır. Bankalar, sanayileşmeyi de karakterize eden modern teknolojilere dayalı formlara sahip olma açısından 1980'li yıllarda önem arz etmeye başlamıştır. Öte yandan, iktisadi yapının köklü bir değişime gitmesi, tarımdan sanayi modeline geçiş gibi gelişmeler ışığında geleneksel yapıdan sanayi modeline geçiş gerçekleşmiştir. Bu dönemde finansman ihtiyaçlarının karşılanması büyük ölçüde bankalar vasıtasıyla gerçekleşmiş ve iktisadi kalkınma ve büyümenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Şahinkaya, 2006).

Bankalar, mevduatları kabul eden, piyasadaki fonları toplayan ve kaynakları fon gereksinimi olan gerçek ve tüzel kişilere, devlete kısa ve uzun vadeli kredi biçiminde aktaran finansal kurumlar olarak tanımlanmaktadır. Bankaların yaptığı işlemler aşağıda yer verilmiştir (Yetiz, 2016: 107):

- Para ve kredi politikalarının uygulamalarına katkı sağlamak.
- Finansal işlemlerde aracılık sağlamak.
- Menkul kıymet alım ve satımı işlemlerini gerçekleştirmek.
- Kıymetli varlıkların korunmasını sağlamak.
- Ödeme alternatifleri sağlamak.
- İç ve dış ticaret işlemleri için aracılık sağlamak.

Bankacılık sektörünün güçlü yönleri aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (TKBB, 2019: 54):

- Sektörde yer alan yabancı sermaye payı ile know-how birikimi
- Kriz yönetiminde kendini kanıtlayan yönetimler ile kurumsal bilgi birikimi

- Teknolojik gelişmelere ayak uydurabilen başarılı uygulamalar ile yatırım iştahı
- Güçlü sermaye yapısı ile yüksek likidite ölçütleri
- Kârlılık ile büyüme performansını artırma konusundaki potansiyel

Bankacılık sektörünün yarattığı fırsatlar aşağıdaki gibidir:

- Konvansiyonel bankacılık dışındaki finansal kurumlara büyüme potansiyeli sağlamak.
- Ekonomik istikrarın sağlanması.
- Ekonomik büyümeyle paralel olarak kredi talebinin de artması.
- Teknolojik yeniliklere ayak uydurma becerisine sahip olma.
- Sektörün kalifiye insanları çekebilme yeteneği olması.

Bankacılık sektörünün zayıf yönleri ise;

- Bankacılık sektörünün uzun vadeli biçimde makroekonomik öngörülerinin olmaması.
- Ekonomik ve siyasi konulardan kaynaklı oynaklıkların kaynak yapısına etkisi.
- Yüksek kaynak maliyetleri sebebiyle, güçlü borç ödeme performansına karşın yatırım yapılabilir seviyesinin az olması.
- Takipteki alacak hacminin artış trendinde olması.
- Kayıt dışı ekonominin yarattığı zorlukların olması.

1923 yılında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi bankacılık sektörünün gelişimine yön veren ilk çalışma olmuştur. Kongrede, yeni kurulan Cumhuriyetin finansal kalkınma ile desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar ile, 1924 yılında, Türkiye İş Bankası kurulmuştur. Türkiye İş Bankası'nın o yıllardaki görevi, gayrimenkul alım satımı yapmak, sınai ve ticari işler gerçekleştirmek ve işletmelere kredi açmaktır. Bunun yanında, 1930 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası kurulmuş, 1931 yılında faaliyetlerine anonim şirket olarak başlamıştır (TCMB, 2015: 21).

1929 yılında Büyük Buhran neticesinde bir çok dünya ekonomisi çöküş yaşamıştır. Türkiye'de ise ilgili yıllarda özel sektör birikimi yeterli olmadığından,

kamu ağırlığının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu yıllarda bankacılık sektörü, sermaye birikiminin kamu bankaları vasıtasıyla sağlandığı ve sermaye birikiminin kamunun belirlediği sektörlere kaydırıldığı bir yapıda olmuştur (TCMB, 2015: 22).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle devlet planlamasına ek olarak kalkınmayı da desteklemek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. 1933 yılında Sümerbank'ın, 1935 yılında Etibank'ın ve 1938 yılında Halk Bankası'nın kurulması bankacılık alanında yaşanan önemli gelişmelerdendir (Çekin, 2019: 9). 1945 yılında savaşın ardından ulusal sermayenin oluştuğu, ticari etkinliklerin arttığı ve sanayileşmenin kendini gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu gelişmelerle birlikte özel bankalar da kurulmaya başlamış banka sayıları gitgide artmıştır (TCMB, 2015:22). 1960'a kadar süren ve özel sektörün ön plana çıktığı süreçte 1944'te Yapı ve Kredi Bankası, 1946'da Garanti Bankası, 1948'de Akbank gibi özel sermayeli bankalar faaliyetlerine başlamıştır (Çekin, 2019: 9).

1960 ve 1980'li yıllar serbest piyasa politikalarının bırakıldığı ve ekonominin kalkınma planları vasıtasıyla yönlendirildiği dönem olarak tanımlanabilmektedir. Bu dönemde, bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolündedir. Ek olarak ilgili yıllarda, Türkiye'de sayıca yeterli oranda ticaret bankası olduğundan daha çok yerel bankalara öncelik verilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, özel durumlar haricinde yeni yabancı banka ve ticaret bankası kuruluşuna müsaade edilmemiştir (TCMB, 2015: 22). 1960'larda uygulanmış olan liberal ekonomi politikaları vasıtasıyla ekonomideki yaşanan dengesizlik ve durgunluk durumlarının önüne geçilememiştir. Bu sebeple 1960 ve 1980 yılları arasında politika değişikliğine gidilmiş ve bankacılıkta planlı dönem başlamıştır. Bu dönemde kamu denetimi etkisindeki bankaların sayısı artmamış yalnızca mevcut bankaların mevcut şube sayılarında artış sağlanmıştır. Diğer taraftan, özel bankaların çoğu holding bankacılığına dönüşmüştür. Planlı dönemdeki uygulamalarla birlikte ilgili yıllarda beşi kalkınma bankası, ikisi ise ticari banka olmak üzere yedi banka kurulmuştur. Bunlar; 1962 yılında T.C. Turizm Bankası'nın kurulması, 1963'te Sinai Yatırım ve Kredi Bankasının kurulması, 1964'te Devlet Yatırım Bankası ve aynı yılda Türk Dış Ticaret Bankası'nın kurulması, 1968'de Türk Maden Bankası'nın kurulması, 1976'da Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası ve 1977'de Arap Türk Bankası olarak sıralanabilmektedir (Gülen, 2015: 11).

1960'dan sonra özel sektör odaklı politikalar yeniden geri planda kalarak devlet planlamasına önem verilen bir dönem başlamıştır. Devlet bu dönemde, faiz oranları, döviz kurları gibi göstergeleri kontrol etmeye çabalamış ve faaliyetteki bankaların da desteğini istemiştir. Aynı dönemde bir çok yabancı bankanın kurulduğu da söz konusu olmuştur. 1970'li yıllara gelindiğinde ekonomide gözlemlenen dışsal koşulların kötüleşmesi, Kıbrıs harekati ve yaşanan petrol krizi finansal piyasalarda da çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, negatif reel faizler gerçekleşmiş ve krediler öncelikli sektörlerle kaydırılmıştır. Bu gelişmelere rağmen, bankaların bilançoları büyüyerek varlık ve kredi hacimleri genişlemiştir (Çekin, 2019: 10).

24 Ocak 1980 kararları dışı açılma ve serbest piyasaya geçişin önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, bankacılık sektöründe önemli gelişmeler sağlanarak finansal serbestleşmenin önü açılmıştır. Vadeli mevduat ve kredilere yönelik faiz oranları ve bankacılık sektörünün uluslararası piyasalar üzerinden fon tedarik edilmesi serbest bırakılarak yeni bankaların kurulması kolaylaştırılmıştır. Bu sayede, yabancı bankaların kurulması için uygun ortam hazırlanarak, yerel bankaların da döviz cinsinden işlem yapmaları kolaylaştırılmıştır. Öte yandan, tüm bankaların uluslararası kriterlere uygun yapılanma içine girmesine olanak sağlayacak yasal düzenlemelere gidilmiştir (TCMB, 2015: 23).

1981 yılına gelindiğinde, küçük bankalar ve kurumsal denetimden uzak olan bankerler arasındaki rekabet artmıştır. Bu durum, faiz oranlarının birden yükselmesine yol açmıştır. 1982 yılında faiz artışları en üst seviyeye tırmanmıştır. Bu süreç, bazı küçük bankaların ve bazı aracı kurumların iflas etmesiyle sonuçlanmış ve finansal sistemi krize sürüklemiştir. 1983 Ocak ayında faiz oranları tekrar Merkez Bankası'nın kontrolüne alınmıştır. Mevduat ve kredi faiz oranlarının 1987 yılının ortalarına kadar devlet tarafından belirlendiği sistem, 1988 yılının sonuna doğru tekrar serbest bırakılmıştır (Oktayer, 2009: 76).

1980 yılında gerçekleşen serbestleşme sonucu banka sayıları artış göstermiş ve sektör önemli bir yere sahip olmuştur. Gelişmeleri izleyen yıllarda, 1981'de sermaye piyasası kanununu çıkmış, 1983'te Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuştur. 1986 yılında ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyetlerine başlamıştır. Böylelikle, türlü finansal araçlar gelişmeye başlayarak

tasarruf sahiplerinin değerlendireceği olanaklar artış göstermiştir. Diğer taraftan, 1986 yılında TCMB bünyesinde para piyasasının çeşitli alt piyasaları; 1986'da bankalararası para piyasası, 1987'de açık piyasa işlemleri, 1988'de döviz piyasası ve 1989'da altın piyasası faaliyete başlamıştır. 2000 yılında ise TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Yönetmeliği) yürürlüğe konmuştur (TCMB, 2015: 23).

2000 yılına gelindiğinde kronikleşen yüksek enflasyon sorununun düşürülmesi ve ekonomide sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması amaçlanmıştır. Bu kapsamda bir program yürürlüğe konmuştur. Programa göre, sıkı maliye politikası ve kapsamlı yapısal reformlar uygulanması amaçlanmıştır. Programın uygulanmaya başlamasıyla birlikte faiz oranları hızla gerilemiş, kamu açıklarının daraltılması ve yapısal reformlar alanlarında önemli adımlar atılmıştır. Fakat taahhütlerin yerine getirilememesiyle birlikte kamu borcunun yeterince düşmemesi neticesinde 2000 yılının sonunda güven ortamı azalmaya başlamıştır (TCMB, 2015: 25).

2001 yılındaki krizin bitmesiyle bankacılık sektöründe toparlanmanın oluşması 2003 yılına kadar devam etmiştir. Krizin ardından TMSF'ye aktarılan bankalara ek olarak birleşmelerin de yaşandığı gözlemlenmiştir. Şöyle ki, 2000 yılında banka sayısı 79 iken, 2003 yılında 55'e gerilemiştir. 2003 yılında, üç adet kamu bankası kalmıştır. Bu yıllardan itibaren (Tablo 2.1.) özel ulusal mevduat bankalarının sayısı azalırken yabancı mevduat bankaları ise 2005'ten itibaren artmıştır. 2013 yılına gelindiğinde kalkınma ve yatırım bankası sayısı 13 iken, katılım bankası sayısı 4'te kalmıştır (TCMB, 2015: 27).

Tablo 2. 1. 2000-2013 Yılları Boyunca Banka Sayıları

	2000	2003	2005	2007	2009	2011	2013
Toplam Banka Adedi	79	55	51	50	49	48	49
Mevduat Banka Adedi	61	36	34	33	32	31	32
Kamu Bankaları	4	3	3	3	3	3	3
Özel Bankalar	28	18	17	11	11	11	11
TMSF Bünyesindeki Bankalar	11	2	1	1	1	1	1

Yabancı Bankalar	18	13	13	18	17	16	17
Kalkınma / Yatırım Bankaları	18	14	13	13	13	13	13
Katılım Bankaları	-	5	4	4	4	4	4

Kaynak: BDDK, 2020.

Türkiye Bankalar Birliği'nin 2020 yılında yayımlanmış olduğu rapora göre, 2020 Mart itibariyle Türkiye'de 34 mevduat bankası ile 14 yatırım ve kalkınma bankası olmak üzere toplam 54 banka faaliyetlerini sürdürmektedir. Mevduat bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 9'u ise özel sermayeli olarak belirtilmiştir. Son olarak, 6 tane katılım bankası faaliyet göstermektedir. Tablo 2.2.'de bankaların sayısına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 2. 2. Son 3 Yıl İtibariyle Banka Sayısı

	2018	2019	2020
Mevduat Bankası	34	34	34
Kamu Sermayeli Bankalar	3	3	3
Özel Sermayeli Bankalar	9	9	9
Yabancı Sermayeli Bankalar	20	21	21
TMSF'ye devredilen	1	1	1
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	13	13	14
Katılım Bankaları	5	6	6
Toplam	52	53	54

Kaynak: TBB (2020).

2018 ve 2019 yılında bankalardaki şube sayıları toplam 198 tane azalmış ve 11.378 tane olarak belirlenmiştir. Söz konusu azalmanın nedeni olarak mevduat bankaları gösterilebilir. Özel sermayeli mevduat bankalarında 178, yabancı mevduat bankalarında 74 ve kamu sermayeli mevduat bankalarında 11 şube kapanırken, kalkınma ve yatırım bankalarında 8 ve katılım bankalarında 57 yeni şube açılmıştır (TBB, 2020).

Tablo 2. 3. Bankalardaki Şube Sayısı

	2018	2019	Değişim
Mevduat Bankası	10.400	10.137	-263
Kamu Sermayeli Bankalar	3.718	3.707	-11
Özel Sermayeli Bankalar	3.963	3.785	-178
Yabancı Sermayeli Bankalar	2.718	2.644	-74

TMSF'ye devredilen	1	1	0
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	54	62	8
Katılım Bankaları	1.122	1.179	57
Toplam	11.576	11.378	-198

Kaynak: TBB (2020).

Tablo 2.4'teki verilere göre; 2019 yılı itibariyle, mevduat bankalarının sahip olduğu aktiflerin sektör içindeki payı yüzde 87, yatırım ve kalkınma bankalarının payı yüzde 7, katılım bankalarının payı ise yüzde 6 olarak kaydedilmiştir. Öte yandan kamu sermayeli mevduat bankalarının sahip olduğu aktiflerin payı yüzde 34, özel sermayeli mevduat bankalarının payı yüzde 31 ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının payı yüzde 22 olarak ölçülmüştür.

Tablo 2. 4. Banka Gruplarının Sektör Payları

	Aktifler (%)	Krediler (%)	Mevduat (%)
Mevduat Bankası	87	87	92
Kamu Sermayeli Bankalar	34	36	37
Özel Sermayeli Bankalar	31	30	32
Yabancı Sermayeli Bankalar	22	21	23
Yatırım ve Kalkınma Bankaları	7	8	0
Katılım Bankaları	6	5	8
Sektör Payı	100	100	100

Kaynak: TBB (2020b).

Dijital bankacılık sistemi gelişiminden bu yana bankacılık sektöründe önemli bir yere sahiptir. 2019 yıl sonu itibariyle dijital bankacılığa yönelik işlemleri kullanan kişi sayısı 51 milyona ulaşmıştır. Aynı dönemde internet bankacılığı ile yapılan işlem hacmi bir önceki yıla göre yüzde 18 artış göstererek, 6.4 trilyon TL olmuştur. Mobil bankacılık ile yapılan işlem hacmi ise yüzde 31 artış göstererek 4.7 trilyon TL olmuştur (TBB, 2020).

Tablo 2. 5. Dijital Bankacılık Sistemine İlişkin Göstergeler

	2018	2019	Değişim (%)
Aktif Kullanan Müşteri Sayısı (Bin Kişi)	44.182	51.014	15
Yapılan İşlem Hacmi (Milyar TL)			

İnternet Bankacılığı	5.570	6.420	18
Mobil Bankacılık	3.543	4.658	31

Kaynak: TBB (2020).

Türkiye’de bankacılık sektörü, 640 Milyar Euro aktif büyüklüğüyle AB ülkeleri nezdinde 13. sırada yer almaktadır. Avrupa Birliği ortalaması ise 1.548 Milyar Euro olarak ölçülmüştür. Türkiye’de banka aktiflerinin GSYİH’ye oranı %105 olarak hesaplanmış ve bu oran Avrupa Birliği ortalamasının altında yer almaktadır. Kredilerin aktife oranı Türkiye’de %62 iken, AB ortalaması %67’dir. Mevduatın pasifler içindeki payı Türkiye’de %53 iken AB ülkelerinde ortalama %54’tür. Öte yandan özkaynakların aktife oranı Türkiye’de %11 iken AB ortalaması %8’tir. Son olarak, Türkiye’de her 100.000 kişiye 14 adet şube ile 257 çalışan düşerken, Avrupa Birliği ülkelerinde ortalama olarak 27 adet şube ile 652 çalışan düşmektedir (TBB, 2020).

Tablo 2. 6. Avrupa Birliği ve Türkiye Seçilmiş Banka Karşılaştırmaları

	Birim	AB Ortalaması	Türkiye
Aktifler	Milyar Euro	1.548	640
Aktiflerin GSYH’ya oranı	Yüzde	273	105
Krediler	Milyar Euro	897	396
Kredilerin GSYH’ya oranı	Yüzde	158	68
Mevduatlar	Milyar Euro	840	337
Mevduatların GSYH’ya oranı	Yüzde	148	55
Özkaynaklar	Milyar Euro	122	70
Özkaynakların Aktiflere oranı	Yüzde	8	11
Nüfusun personel sayısına oranı	Kişi	652	257
Nüfusun şube sayısına oranı	Adet	27	14

Kaynak: TBB, 2020.

2.2. Bankacılık Türleri

2.2.1. Mevduat Bankacılığı

Mevduat bankaları kar amacı güden finansal kurumlar olarak adlandırılır. Mevduat bankalarının en temel işlevi topladıkları fonları kredi biçiminde fon ihtiyacı olanlara kullandırmaktır. Mevduat Bankacılığı; Bankacılık Kanunu’na göre, mevduat kabul ederek ve kredi kullanarak faaliyetler gösteren kurum ve kuruluşlar ile yurt dışında bu özellikteki kurum ve kuruluşların Türkiye’deki şubelerine tanımlamaktadır. Dolayısıyla, bankaların topladığı mevduatları krediye çevirebilmesi amacıyla inşa edilmiştir. Mevduat bankaları vasıtasıyla küçük tasarruf sahipleri tasarruflarını

değerlendirebilmekte, yüksek fon talep edenler de ihtiyaç duydukları fonlara kolaylıkla erişebilmektedir (Gürkan, 2018: 305). 2020 itibariyle Türkiye’de faaliyette bulunan mevduat bankaları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. 7. 2020 İtibariyle Türkiye’de Mevduat Bankaları

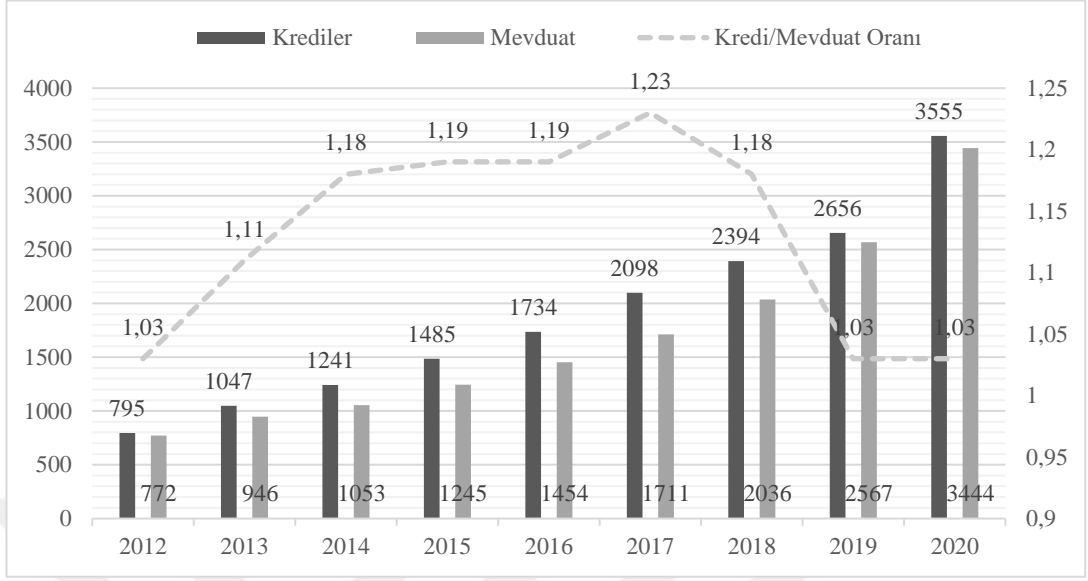
Mevduat Bankaları			
Akbank T.A.Ş.	Denizbank A.Ş.	JP Morgan Chase Bank National Association	Turkish Bank A.Ş.
Alternatifbank A.Ş.	Deutsche Bank A.Ş.	Mufg Bank Turkey A.Ş.	Turkland Bank A.Ş.
Anadolubank A.Ş.	Fibabanka A.Ş.	Odea Bank A.Ş.	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.	Habib Bank Limited İstanbul Türkiye Merkez Şubesi	QNB Finansbank A.Ş.	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Bank Mellat	HSBC Bank A.Ş.	Rabobank A.Ş.	Türkiye Halk Bankası A.Ş.
Bank of China Turkey A.Ş.	ICBC Turkey Bank A.Ş.	Societe Generale S.A.	Türkiye İş Bankası A.Ş.
Burgan Bank A.Ş.	Ing Bank A.Ş.	Şekerbank T.A.Ş.	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.
Citibank A.Ş.	Intesa Sanpaolo S.P.A.	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.

Kaynak: BDDK, 2020

Mevduat bankaları, fon arz ve talep edenleri buluşturmak üzere çok çeşitli alanlarda faaliyetlerine devam etmektedir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye’de faaliyette bulunan 33 mevduat bankası, kamu bankası, yerli özel banka ve yabancı banka olmak üzere çeşitli formlara sahiptir. Söz konusu bankaların üç tanesi kamusal sermayeli, dokuz tanesi ise özel sermayelidir.

Mevdutların krediye dönüşüm oranları Eylül 2020 itibarıyla 1.03 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 2.1.’de 2012 yılından günümüze bu oranları görmek mümkündür. Şekil 2.1.’e göre, toplam kredi tutarına katılım ve yatırım bankaları tarafından verilen krediler eklenmemiştir.

Şekil 2. 1. Kredi Mevduat Oranı (2012-2020)

Kaynak: BDDK, 2020.

2.2.2. Kalkınma ve Yatırım Bankacılığı

Kalkınma ve yatırım bankacılığı, özel ve resmi kurum, kuruluşların yatırımlarına finansman sağlamak için faaliyetlerini sunan bankalar olarak adlandırılır. Bu bankalar, ticari bankalarda olduğu gibi katılım ve mevduat fonu kabul etmemektedir. IMKB ve İller Bankası gibi bankalar bu banka türüne örnek olarak gösterilebilmektedir. Kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerde sermaye yetersizliği bulunan firmalara ya da bazı endüstriyel firmaların gerçekleştireceği yeni yatırımlara kaynak ve teknik yardımda bulunarak endüstriyel gelişmeyi de hızlandırmak amacıyla çalışmaktadırlar (Arabacı, 2018: 29).

Kalkınma bankalarının başlıca fonksiyonları aşağıdaki gibidir (Tüba, 2020: 5);

- Kurumsal finansman desteği sağlamak (Örneğin, Factoring, Forfaiting, Özel Kaynak Temini, Yeniden Yapılandırma ve Borç Yapılandırma vb.).
- Yatırımlar için orta ve uzun vadeli biçimde fon temin etmek.
- Ülke içindeki kaynakları sanayi sektörüne doğru yönlendirmek.
- Sermaye piyasalarının gelişmesine katkıda bulunmak.
- Girişimcilere teknik ve idari yardımda bulunmak.
- Kalkınma planlarını uygulamayı kolaylaştırmak ve konulan plan hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak.

- Yabancı ülkelerde bulunan finansman kurum ve kuruluşlarından sağlanacak döviz ve teknik yardımı sanayi sektörüne kaydırmak.
- Yeni yatırım alanlarında ve yeni fikirlerin desteklenmesine (internet ticareti vb.) öncülük yapmak.
- Yabancı ülkelerdeki kaynaklardan teknik ve mali destek almak.
- Yabancı sermayeyi yeni yatırımlara teşvik etmek.

Kalkınma ve yatırım bankacılığı birbirlerini tamamlayan iki farklı bankacılık türüdür. Kalkınma ve yatırım bankaları piyasada fon fazlası bulunan kişi ve kurumların transferlerine aracılık etmektedir. Kalkınma bankaları devlet desteği ile kurulan bir bankacılık örneğidir. Buna karşılık yatırım bankaları ise genellikle özel sektör desteğiyle kurulmaktadır. Kalkınma bankaları yalnızca sınai yatırımlara katılım göstermekteyken, yatırım bankaları; fiziki yatırımlara ek olarak menkul kıymet portföyü de işlemektedir. Yatırım bankaları; fon aktarımını serbest piyasa koşullarında yapmaktayken, kalkınma bankaları fon aktarımını planlı ve güdümlü piyasa mekanizması yapmaktadır. Son olarak, kalkınma bankalarının mali işlevi kurumlara orta ve uzun vadede kredi vererek iştiraklerde bulunan bankalar olurken, yatırım bankaları, sermaye piyasası nezdinde aracılıkta bulunan finansman kurumları olmaktadır (Tüba, 2020).

Tablo 2. 8. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma ve Yatırım Bankaları			
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.

Bank of America Yatırım Bank A.Ş.	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
Bankpozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	İller Bankası A.Ş.	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.	

Kaynak: BDDK, 2020.

2.2.3. Katılım Bankacılığı

Katılım bankaları da tıpkı mevduat bankaları gibi fon toplamak, topladıkları fonları kullandırmak üzere hareket etmektedir fakat bunu daha farklı biçimde gerçekleştirmektedir. Katılım bankacılığının temel işlevi faiz geliri elde etmek istemeyen tasarruf sahiplerinin tasarruflarını finansal sisteme entegre etmektir. Katılım bankaları, değerlendirilen fonlardan elde ettikleri kar ve zarardan tasarruf sahipleri ile paylaşılması temeline dayanmaktadır. Bilhassa İslam ülkelerindeki tasarrufların Türkiye'ye çekilmesi noktasında katılım bankaları büyük öneme sahiptir (Gürkan, 2018: 307).

Türkiye'de ilk olarak 1983 yılında özel finansal kurum olarak hizmet veren katılım bankaları, 2005 yılında bankacılık kanunu kapsamına alınarak asıl adı olan katılım bankacılığı adıyla faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.

Katılım bankaları, çeşitli sebeplerle ekonomiye eklenmeyen fonların faizsiz bankacılık ilkeleri ile ekonomiye eklenmesine katkıda bulunmak, faizden kaçınan uluslararası fonlara aracılık sağlaması ve geleneksel bankacılık hizmetlerinin sunulması hususunda mevduat bankalarına seçenek olarak sunulmuş ve bankacılık sektöründe çeşitleme yapma imkanı sağlamıştır (Pehlivan, 2016: 298).

Katılım bankacılığı, aşağıda sıralandığı gibi yeni ürünler ile finans ve sermaye piyasalarına seçenek kazandırmıştır:

- Katılım Endeksleri ve Katılım Endeksine Dayalı Borsa Yatırım Fonları
- Tekâfül (katılım sigortası)
- Karz-ı Hasen (faizsiz ödünç/borç)
- Murabaha (finansal alım-satım işlemi)

- Mudarebe (emek ve sermaye ortaklığı)
- Muşareke (kâr ve zarar ortaklığı)
- İstisna
- Sukuk (faizsiz kira sertifikası)
- Selem (peşin paraya karşılık veresiye mal satışı)
- Yatırım Vekaleti

Katılım bankalarının çalışma prensibi temelde faizi yasaklamak ve spekülasyonlara geçit vermemektedir. Katılım bankacılığı, kâr/zarar ortaklığı üzerine kurulmuştur. Katılım bankacılığının sunduğu ürünlerin bazıları ortaklık benzeri sözleşmeler niteliğinde olurken bazıları ise borç benzeri niteliğindedir. Örneğin, mudaraba ve müşaraka ortaklık esasına dayanmakta; icara, selem, murabaha ve istisna borç benzeri niteliğindeki sözleşmelerdir. Katılım bankaları bir taraftan mevduat bankalarıyla benzer düzenleme ve denetim koşullarında değerlendirilirken öte taraftan dini referanslara göre çalışmaktadır. Bu özelliği ile konvansiyonel bankacılıktan farklılaştığı görülmektedir (Sakarya vd. 2013).

Katılım bankaları temelde cari hesaplar ile katılma hesapları vasıtasıyla fon toplama işlemi yapmaktadır. Cari hesaplar, arzu edildiği zamanda kısmen ya da tamamen geri çekilebilen ve karşılığında da hesap sahibine herhangi bir eksisi olmayan, anapara ödemesi taahhüt eden hesaplar olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan katılım bankaları tıpkı mevduat bankaları gibi cari hesaplara yatırılan fonlar üzerinden Merkez Bankası'nın belirlediği oranda rezerv oranı ayırmak zorundadır. Katılma hesapları, yatırılan fonların çekilmesinden ortaya çıkacak kar veya zarardan pay alma seçeneği sunmaktadır. Son olarak, katılma hesaplarında müşteriye önceden belirlenen bir getiri miktarı kadar ödeme taahhüdünde bulunmazken, yatırılan paranın da korunmasını garanti edememektedir (Gürkan, 2018: 308).

2019 yıl sonu itibarıyla Türkiye'de 6 katılım bankası faaliyetlerine devam etmektedir. Bu bankalar; Albaraka Türk, Türkiye Finans, Kuveyt Türk, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım ve Emlak Katılım'dır. Bu bankaların, toplam şube sayısı 1.179'dur. 2019 yılı aralık ayı itibarıyla, katılım bankalarında toplam çalışan personel sayısı bir önceki yıla nazaran %2.5 oranında artış göstermiş ve sayı 16.040 olarak raporlanmıştır (TKBB, 2019: 60).

Tablo 2. 9. Katılım Bankacılığının Temel Göstergeleri (Milyon TL)

	2018	2019	Değişim (%)
Toplanan Fonlar	137.220	215.456	57,4
TL olarak Toplanan Fonlar	60.626	91.145	50,3
YP olarak Toplanan Fonlar	67.790	106.533	57,2
YP olarak Kıymetli Madenler	8.804	18.305	107,9
Kullandırılan Fonlar	124.562	149.476	20,0
Toplam Aktifler	206.806	284.459	37,5
Özkaynaklar	16.780	21.767	29,7
Net Kar	2.097	2433	16.,0

Kaynak: TKBB, 2019: 61.

Tablo 2. 10. Katılım Bankalarının Gelişimi ve Sektördeki Payı

	Toplam Aktifler (Milyon TL)	Değişimi (%)	Sektörel Payı (%)
2015	120.252	15,27	5,1
2016	132.874	10,5	4,9
2017	160.136	20,5	4,9
2018	206.806	29,1	5,3
2019	284.459	37,5	6,3

Kaynak: TKBB, 2019: 61.

2.3. Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi

Ekonomik büyümeyi etkileyebilecek birçok faktör bulunmakla birlikte bankacılık sektörü bu açıdan büyük önem arz etmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin finansal sistemi büyük ölçüde bankacılık sektörüne dayanmaktadır. Bankacılık sektörü ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan fon ve tasarrufların toplanmasına katkıda bulunarak bir çok projenin hayata geçirilmesine de olanak sağlamaktadır. Sektörün dışından kişilerin ve kurumların işe alınması ile ülke tasarrufları artmış, bu tasarruflar ise sermaye birikimini destekleyerek, kredi mekanizmaları ile ekonomik büyüme ve istihdam yaratmıştır (Turgut ve Ertay, 2016: 115).

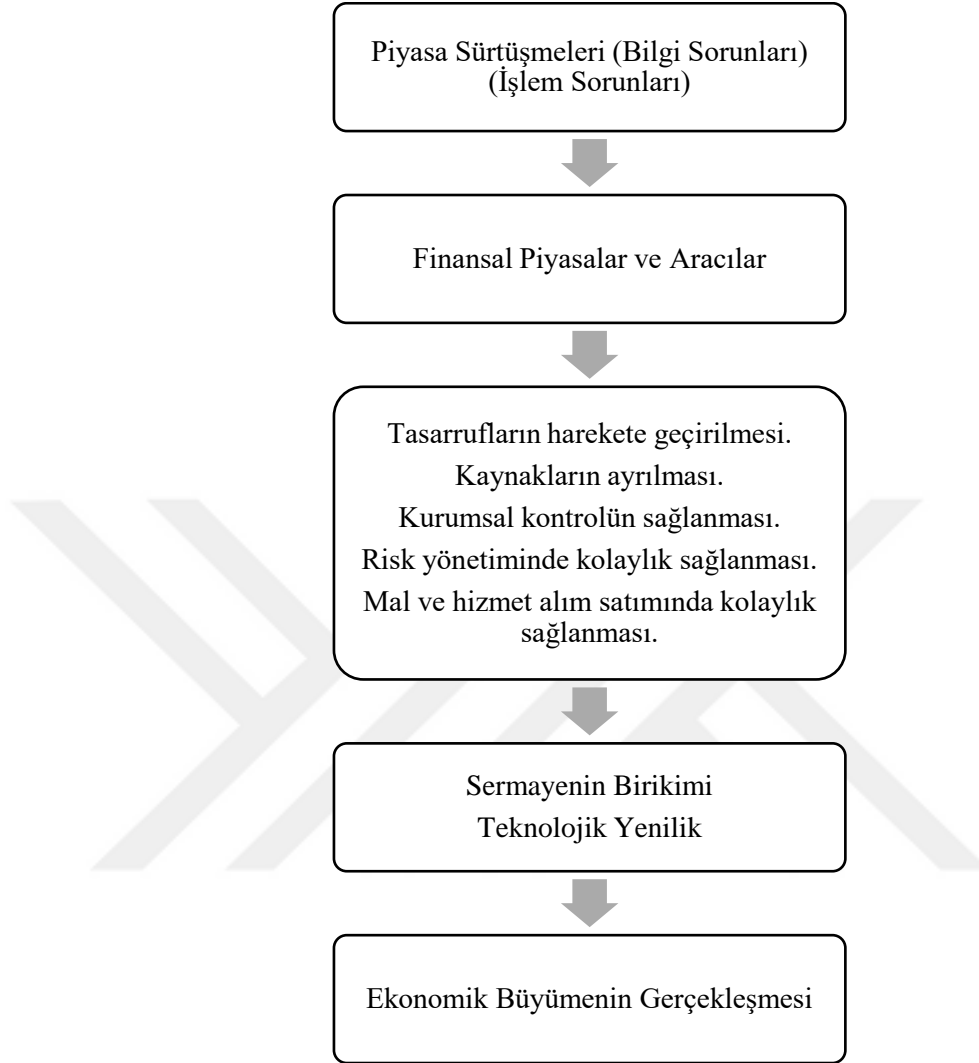
İçsel büyüme literatürü, finansal sektör hizmetlerinin sermaye birikimi ve teknolojik yenilik üzerindeki etkisi aracılığıyla uzun vadeli ekonomik büyüme için finansal gelişmenin önemini de vurgulamaktadır. Bu hizmetler, tasarrufları harekete geçirmeyi, yatırımlar hakkında bilgi edinmeyi ve kaynakları tahsis etmeyi, yöneticileri

izlemeyi ve kurumsal kontrolü sağlamayı ve risk iyileştirmeyi kolaylaştırmayı içermektedir (Abu-Bader & Abu-Qarn; 2008: 888). Finansal sistemin, ekonomik büyümeyi arttıracığı veya sınırlandıracağı fikirleri temelinde iki önemli görüş bulunmaktadır. Bunlar arz öncüllü hipotez ve talep takipli hipotezdir.

Talep takipli hipoteze göre, ekonominin reel kesiminde yer alan yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin taleplerine finansal kurumların ve hizmetlerin cevap vermesi üzerinde şekillenmiştir. Buna göre, finansal sistemdeki gelişmeler, iktisadi büyüme sürecindeki en önemli sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal hizmetlere olan talep çıktığı büyümesi ile likidite gücünün artmasına bağlı olmaktadır. Bu bağlamda, GSYİH'nin büyüme oranı ne denli hızlı olursa, girişimlerin fon ve finansal aracılık ihtiyaçları da o denli büyük olmaktadır. Arz öncüllü hipoteze göre ise finansal sistemdeki gelişmelerin uzun dönemde büyüme sürecini teşvik edeceği öngörülmektedir (Yüce vd. 2013: 113).

Şekil 2.2'de gösterildiği gibi, belirli piyasa sürüşmelerinin finansal sözleşmelerin, piyasaların ve araçların ortaya çıkışını nasıl motive ettiğini ve bu finansal düzenlemelerin, tasarruf ve tahsis kararlarını ekonomik büyümeyi etkileyen beş temel finansal işlevi nasıl sağladığı açıklanmaktadır.

Şekil 2. 2. Finansal Gelişimin Ekonomik Büyümeyi Etkileme Yolları

Kaynak: Levine, 1997: 691.

Levine (1997) finansal sistemin ekonomik büyümeyi etkileme sürecini yukarıdaki şekil yardımıyla açıklamıştır. Buna göre söz konusu beş işlev aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:

- **Mal ve hizmet alışverişini kolaylaştırma:**

Ekonominin büyümesi için finansal sistemlerin en temel işlevi mal ve hizmet alışverişini kolaylaştırmaktır. Bu hedefle çeşitli modeller kullanılmaktadır. Teknolojik yeniliklerin takibi ve uygulaması da bu aşamada önemli olmaktadır. Böylelikle, belirli bir ülkedeki yenilikleri düzenleyerek ve kendi ekonomilerine entegre edilerek ekonomik büyüme hızlandırılabilir. Öte yandan, finans sektörü sermaye birikimi yardımıyla, yatırımlar için mevcut olan para miktarını artırma veya azaltma

yeteneğine sahip bir sistemdir. Ödemelerin alınabileceği ve ödenebileceği platformlara sahip olarak, bilgi ve işlem sorunlarının çözülmesini sağlarlar. Sonuç olarak, finans sektörü ürün ve hizmetlerin alışverişini kolaylaştırmanın yanı sıra büyümeye, yeniliğe ve uzmanlaşmaya da olanak tanımaktadır. Finans sektöründeki yeniliklerin artmasıyla bilgi ve işlem sorunları büyük ölçüde azaltılabilmektedir.

- **Finansal kurumların riski azaltmaya yardımcı olması:**

Finansal kurumların sahip olduğu bu rol likidite riski ile bireysel riski ele alarak değerlendirilmektedir. Likidite riski kârlı olan yatırımların çoğunun uzun vadede sermaye tutması gerektiğidir. Finans kurumları, insanların likiditenin getirdiği şoklardan kaçınmalarına izin vermekte ve tasarruflarının daha verimli kullanılacağını öngörmektedir. Bireysel risk ise, projelerle gelen belirsizlikle bağlantılıdır. Bu tür risklerin varlığı, insanlar sermaye değerlerini doğrudan veya dolaylı olarak değiştirebildikleri için finans sektörüne olan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Her iki risk türü de ülkeler, bölgeler, endüstriler, firmalar ve projeler ile ilgili olabilmektedir. Finans kuruluşları, çeşitlendirme hizmetleri sunarak riskleri azaltmaya yardımcı olmaktadır. Bu sayede, kaynak tahsis yeteneklerini artırırken insanlara daha fazla tasarruf etmeleri için kolaylık sağlanabilmektedir.

- **Finansal Kuruluşların Kurumsal Kontrolün Sağlanmasına Yardımcı Olması:**

Finansal sistemler, ahlaki riskleri azaltma hedefiyle işlemektedir. Finans kuruluşları ve özellikle bankalar, kredilerin doğru kişilere verilmesini ve maksimum faydanın sağlanması için çalışırlar. Çoğu finans kuruluşundaki tarama sistemleri oldukça katıdır ve sistemin tehlikeye atılmadığından emin olarak sermaye korunmaktadır. Alacaklıların ve paydaşların, kurumların sermayelerini nasıl kullandıklarını ve yöneticilerin bir firmanın değerini en üst düzeye çıkarmasını nasıl etkili bir şekilde etkileyip izleyebilecekleri, kullanımı, tahsisatları ve tasarrufların nasıl yapılacağını yöneten kararları büyük ölçüde etkilemektedir. Finans kuruluşları, etkili kurumsal yönetim mekanizmalarından yararlanmaya çalışmaktadır. Kurumsal yönetim, kaynakların kullanımı ve tahsisi söz konusu olduğunda bir şirketin

verimliliğini artırdığı için çok önemlidir. Buna ek olarak, tasarruf sahiplerinin inovasyonu ve üretim girişimlerini finanse etme istekliliğini artırır.

- **Finansal sistemlerin, fon tahsisi ve olası yatırımlarla ilgili bilgileri derlemesi:**

Finansal sistemlerin bu rolü, finansal sistemlerin o sırada hangi projelerin mevcut olduğu ve hangilerinin uygulanabilir olduğu hakkında bilgi edinme üzerine kuruludur. Finans kurumlarına karlı ve riski büyük ölçüde azaltılabilen projelere yatırım yapma yeteneği verilmektedir. Bireysel düzeyde para biriktiren kişiler, maliyetler yüksek olduğu için pazardaki, yöneticilerdeki ve firmalardaki koşullar hakkında kolayca bilgi edinemez. Bu nedenle, hangi yatırımın onlara sermayelerine kabul edilebilir bir getiri sağlayacağı söylenemez. Finans kuruluşları, uzmanlaşmanın yanı sıra ölçek ekonomilerinden de en iyi şekilde yararlanarak bilgi maliyetini düşürebilirler. Öte yandan üretim için en verimli teknolojinin seçilmesi ve yeni üretim süreçlerinin kullanılması finansal sistemler için önem arz etmektedir. Finansal sistemdeki hisse senedi piyasaları ayrıca çeşitli şirketler hakkında bilgi üretmede önemli bir rol oynamaktadır.

- **Finansal sistemlerin tasarrufların biriktirilmesi ve seferber edilmesine olanak sağlaması:**

Yatırım için sermaye elde etmek amacıyla bir dizi tasarruf sahibinden sermaye elde etmenin bir yolu olarak insanları tasarruf etmeye seferber etmek oldukça zordur. Tasarruf süreci sırasında bilgi ve işlem sorunlarının üstesinden gelinmesi gerekir. Bir ülkedeki finansal sistemlerin varlığı, tasarruf sahiplerinin fazla nakitlerini finans kurumlarına yatırma istekliliğini artırmaya yardımcı olur. Devlet düzeyinde bir sigorta yapısının varlığı, finansal sistemlerin bu özel işlevini kolaylaştırmaya yardımcı olur. İnsanların tasarruf etmesini sağlayan finansal sistemler, finansal sektördeki bölünmezlikleri yenerek, ölçek ekonomilerinden yararlanarak ve tasarrufları artırarak ülkede ekonomik kalkınmayı destekler. Bölünmez projeler yürüterek, birçok insandan tasarruf sağlayabilen finansal sistemler, riskli projelere girebildikçe çeşitlenebilir (Bakhtiar, 2016; Levine, 1997).

2.3.1. Banka Kredileri – Büyüme İlişkisi

Usuğ (2016), bankacılık kredilerini aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

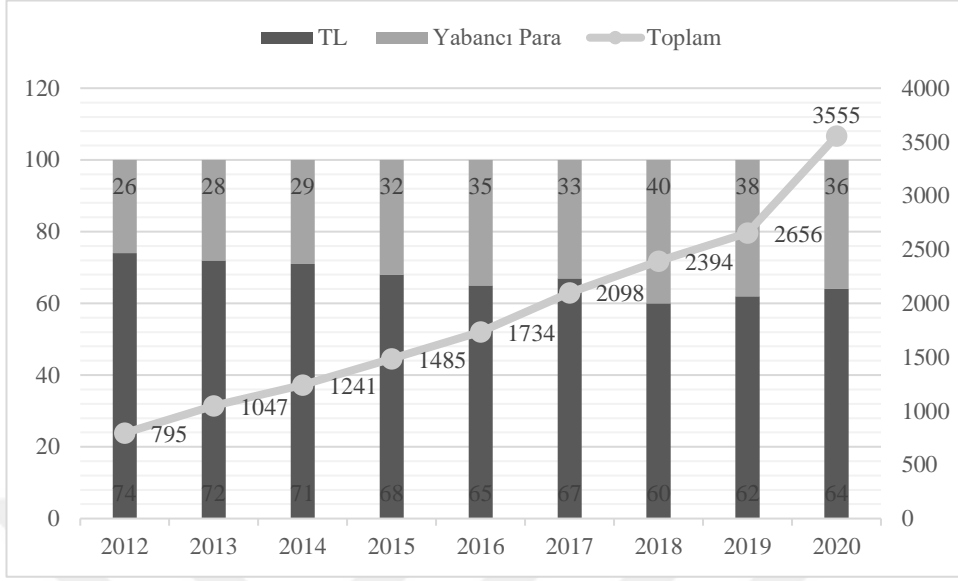
“Kredi değeri konusunda bir karara ulaşabilmek için gerekli ve ilgili görülen çeşitli bilgi ve etkenlerin değerlendirilmesi sonucunda kredi talebinde bulunan bir gerçek yada tüzel kişiye, yasalar ve banka kredi politikası göz önünde bulundurularak, ihtiyaca uygun düşecek tutar ve vadede para, garanti veya kefalet vermek şeklinde tanınan olanak yada limittir.”

Bankacılık Kanunu'nun 48. maddesine göre kredinin tanımı "*Bankalarca verilen nakdi krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayrinakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdi krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır*" şeklinde yapılmıştır (Usuğ, 2016).

Krediler tasarrufların krediye dönüştürülmesini ve ekonomide paranın değişim aracı olarak kullanılmasında büyük fayda yarattığı için finansal gelişmenin göstergesi olarak kullanılabilir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik göstergelerine bakıldığında finansal sistemde bulunan hane halkı, işletmeler ve diğer ekonomik birimlerin krediler ile finanse edildiği görülmüştür. Krediler, tasarrufların etkin dağıtımına katkıda bulunduğu, tasarrufların yatırımlara aktarılmasını sağladığı, eksik bilgileri de azaltarak işlem maliyetlerini düşürdüğü ve finansal işlemlerin gerçekleşmesini sağlayarak ekonomik büyümeye önemli katkıda bulunmaktadır (Şenel, 2020: 811).

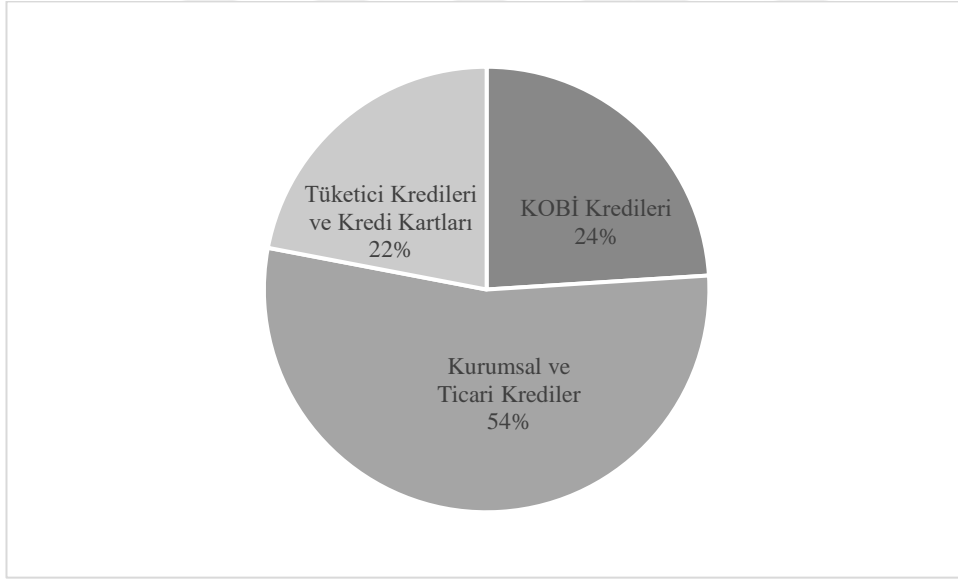
Eylül 2020 döneminde, 3,555 milyar TL olarak raporlanan toplam kredi tutarı içinden 2,280 milyar TL, Türk parası kredilerden 1,275 milyar TL ise yabancı para kredilerden oluşmuştur (BDDK, 2020).

Şekil 2. 3. Krediler (2012-2020, Türk Parası ve Yabancı Para)

Kaynak: BDDK, 2020.

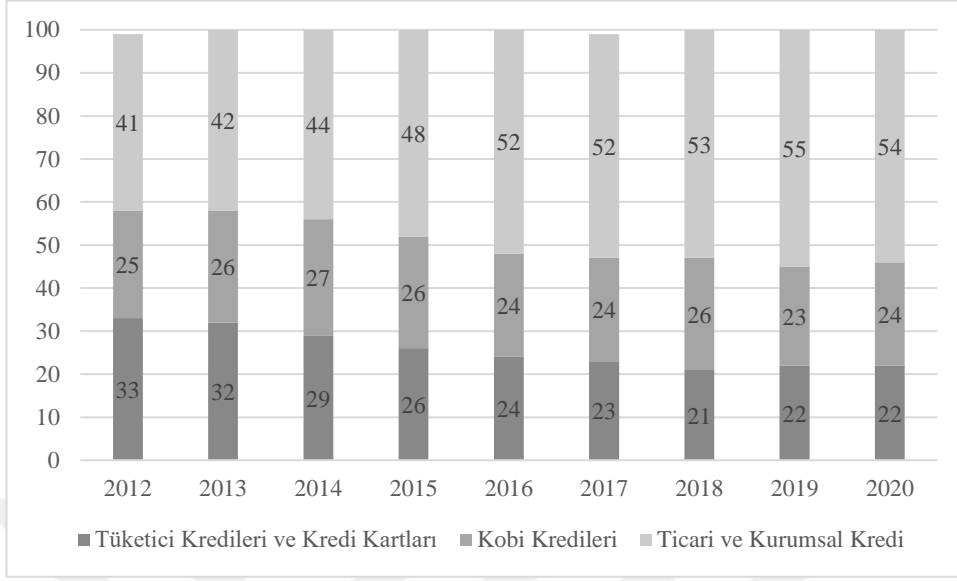
Şekil 2. 4. Kredilerin Dağılımı

Kaynak: BDDK, 2020.

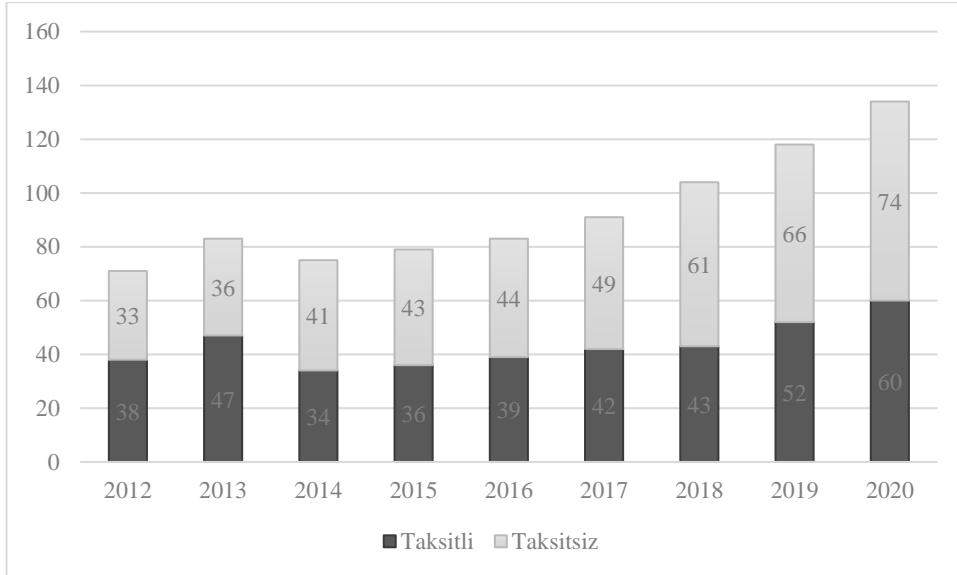
Kredilerin içerisinde yer alan kurumsal ve ticari kredilerin payı %54 oranındadır. KOBİ kredilerinin payı %24 ile ikinci sıradayken tüketici kredilerinin (kredi kartları da dâhil) payı %22 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2. 5. Kredi Türlerinin Yıllar İçindeki Seyri (2012-2020)

Şekil 2.6'da yıllar itibarıyla kredi türlerinin gelişimini yüzde olarak belirtmektedir. Eylül 2020'de; kurumsal ve ticari krediler 1.908 milyar TL, KOBİ kredileri 848 milyar TL ve son olarak tüketici kredileri (kredi kartları da dahil) 799 milyar TL olduğu görülmektedir.

Şekil 2. 6. Bireysel Kredi Kartlarının Gelişimi

Kaynak: BDDK, 2020.

Kamu bankalarının faaliyet amaçlarından biri de ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkı sağlamaktır. Ayrıca, kamu bankaları, özel bankalar tarafından finanse edilemeyen yatırımlara da fon sağlama amacını taşımaktadır. Ancak bu durum

küçük ve orta büyüklükte işletmeler de dahil olmak üzere özel kesimin dışlanmasına sebep olmuştur. Kamu bankaları bir çok ülke için bütçe açıklarının finansmanının sağlanmasında büyük rol oynamıştır. Bu kapsamda hükümete kullandırılan kredi ve borçlanma senetlerinin, bankaların toplam aktifleri içindeki payı da artmıştır. Öte yandan, kamu bankaları, kamu iktisadi teşebbüslerine de önemli derecede finansman kaynağı olmuştur (Uçarkaya, 2006: 12).

Ceylan ve Durkaya (2010), Türkiye'deki yurtiçi kredi hacmi ve ekonomik büyüme ilişkisine değinmişlerdir. Bu bağlamda, 1998-2008 üçer aylık verileri ele alarak Granger nedensellik analizi yapmışlardır. GSYİH ve özel bankaların yurtiçine yönelik açmış olduğu toplam kredileri ele aldıkları çalışmada ekonomik büyümeden kredilere doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi saptamışlardır.

Mercan (2013), 1992-2011 üçer aylık GSYİH ve yurtiçi kredi hacmini ele almışlardır. Ele alınan örnekleme göre uzun dönem analizinde kredi hacmi, ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak pozitif etkiye sahiptir. Kısa dönemde bu etki negatif çıkmıştır. Öte yandan gerçekleştirilen Granger nedensellik bulgularına bakıldığında ekonomik büyüme ve kredi hacmi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Akpansung ve Babalola (2011), 1970-2008 döneminde Nijerya'da bankacılık sektörü kredisi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu kapsamda, Granger nedensellik testi, regresyon modelleri için İki Aşamalı En Küçük Kareler (TSLS) tahmin modeli kullanmışlardır. Granger nedensellik testinin sonuçları, GSYİH'den özel sektör kredisine ve endüstriyel üretim endeksinden GSYİH'ye tek yönlü nedensel ilişkinin olduğu bulunmuştur. Yapılan regresyon modelleri, özel sektör kredisinin ele alınan dönem boyunca ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini göstermektedir.

Guerra (2017), Meksika için banka kredileri ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Çalışmada VAR model yardımıyla 2001Q1 - 2016Q4 dönemi ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, bankacılık kredilerinin büyüme oranı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulunmuştur. Bulgulara arz tarafından değerlendirdiğinde, verilen kredilerin, makroekonomik performansla ilgili bankacılık beklentilerinin bir

cevabı olduğunu, dolayısıyla GSYH büyümesi, hanehalkı ve firmaların elde ettikleri gelir beklentilerine göre kredi bankacılığı politikasına yön veren temel bir değişken olduğunu vurgulamıştır. Sonuçları talep odaklı değerlendirdiğinde ise bankacılık kredisi, üretim gerçekleşikten sonra hanehalkları ve firmalar için bir ödeme aracıdır. Bu nedenle, hanehalkının kredi talebi, yeni üretilen mal ve hizmetlerin, kredi büyümesinin GSYH büyümesine göre gecikmeli bir değişken olmasının nedeni olabilmektedir.

Caporale ve Helmi (2018), İslami bankalar tarafından sağlanan kredi hacmi ile GSYİH arasındaki nedensel ilişkiyi iki ayrı model ile incelemişlerdir. İlk olarak İslami bankaların olmadığı bankacılık sistemi 7 gelişmiş ülke için (Arjantin, Brezilya, Şili, Kosta Rika, Ekvator, Guatemala ve Peru) ve ikinci olarak hem İslami hem de konvansiyonel bankaların olduğu 7 farklı gelişmekte olan ülke için (Endonezya, Türkiye, İran, Singapur, Ürdün, Tunus ve Malezya) ülkeleri karşılaştırmıştır. Sonuçlara göre, İslami bankaların bulunduğu ülkelerde kredi hacminden GSYİH'ye yönelik uzun vadeli nedensellik bulunmaktadır. İslami bankaların olmadığı ülkelerde kısa vadeli nedenselliğin de olduğu bulunmuştur. Zaman serilerinden sonra panel metodolojisi ile de bu bulgulara erişmişlerdir.

Şenel (2020), Türk Bankacılık sektörü ile uluslararası bankacılık sektörünün karşılaştırmasını 2010-2018 yıllarını baz alarak yapmıştır. Bu kapsamda Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların; toplam kredileri, takipteki kredileri ve mevduatları ile bazı makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgularına göre, GSYİH/Banka Aktifleri, mevduatın krediye dönüşüm oranı ve takibe düşen kredi oranları gelişmiş ülkeler ortalamasından düşük, gelişmekte olan ülkelerle aynı seviyede olduğu saptanmıştır.

2.4. Finansal Gelişmişlik – Ekonomik Büyüme İlişkisine Yönelik Ampirik Literatür

Thangavelu ve James (2004), Avustralya için 1960 ve 1999 dönemini ele almışlardır. Çalışmada ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi banka bazlı ve piyasa bazlı finansal yapılara ayırarak incelemiştir. Bu kapsamda, birim kök, eşbütünlük, nedensellik metodolojisi kullanılmıştır. Kişi başına düşen gelir,

M2/GSYİH ve özel sektör kredileri/GSYİH kullanılan çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, finansal piyasalardaki gelişmeler ekonomik büyümeyi destekler niteliktedir. Sonuçlar, finansal araçların ve finansal piyasaların, ekonomik büyüme üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Öte yandan ampirik bulgulara göre, ekonomik büyümeden finansal araçların gelişimine doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Nedensellik ilişkilerinin yanında, ekonomik büyümeden finansal piyasalara herhangi bir nedensellik bulgusu bulunmamıştır.

Ghirmay (2004), 13 Afrika ülkesini ele aldığı çalışmada finansal gelişim ekonomik büyüme ilişkisine odaklanmıştır. Çalışmada 1974-2004 aralığını baz alarak reel GSYİH ve finansal araçlar tarafından özel sektöre verilen krediler kullanılmıştır. Hata düzeltme modeli ve Granger nedensellik modeli kullanılarak yapılan analizlerden elde edilen bulgulara göre, kullanılan ülkeler ve yıllar itibarıyla finansal gelişmeden ekonomik büyümeye yönelik bir nedensellik bulunmuştur.

Abu-Bader ve Abu-Qarn (2005), 1960-2001 yılları bandında Mısır için finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz için, kişi başına düşen reel GSYİH, yatırımların GSYİH'ye oranı, para stok oranı, M2'nin GSYİH'ye oranı, özel sektör banka kredilerinin nominal GSYİH'ye oranı kullanarak eşbütünleşme, VECM ve Granger nedensellik testi uygulamışlardır. Analizden elde edilen bulgulara göre, yatırımlardaki bir birimlik artış Mısır'ın ekonomik performansında toparlanmaya yol açtığı görülmektedir. Ek olarak, ekonomik büyümeyi hızlandırmanın anahtarının finansal sektör gelişiminin artırılması olarak vurgulamışlardır.

Kandır vd. (2007), Türkiye için çeyrek dönemlik veriler (1987-2007) ile ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmada kullanılan değişkenler, İMKB işlem hacminin milli gelire oranı, İMKB işlem görme oranı, özel sektöre verilen banka kredilerinin milli gelire oranı ve İMKB piyasa değerinin milli gelire oranıdır. Johansen eşbütünleşme analizi, Granger nedensellik analizi ve hata düzeltme modelleri yardımıyla incelenen verilerden yola çıkarak Türkiye'de talep takipli hipotezin geçerli olduğunu vurgulamışlardır.

Ang ve Mckibbin (2007) çalışmalarında Malezya için 1960 ve 2001 yıllarını ele almışlardır. Eşbütünleşme ve granger nedensellik analizlerinin uygulandığı çalışmada özel sektör kredileri, M3 para arzı ve nominal GSYİH kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, finansal liberalleşmenin finansal sektör gelişimini teşvik etmede olumlu bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ek olarak, finansal derinlik ve ekonomik gelişme arasında aynı yönlü ilişki bulunmuştur.

Hurlin ve Venet (2008), finansal gelişme ve büyüme ilişkisini 1960 yılından 2000 yılına kadar olan dönem boyunca 63 ülkeyi ele alarak araştırmışlardır. Panel nedensellik analizi kullanılan çalışmada nominal GSYİH, özel ve mevduat bankaları tarafından verilmiş kredi toplamları ve M3 göstergelerini kullanmışlardır. Elde edilen bulgulara bakıldığında finansal gelişmeden ekonomik büyümeye yönelik bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür.

Jalil ve Ma (2008), çalışmalarında 1960 ve 2005 yılları için Pakistan ve Çin'i ele alarak finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini ele almışlardır. Çalışmada M2/GSYİH oranı, mevduat yükümlülükleri/GSYİH oranı ve özel sektör kredilerini kullanmışlar ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ARDL metodolojisi ile araştırmışlardır. Analiz sonuçları finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir.

Nazlıoğlu vd. (2009), Türkiye için 1987:1 ve 2007:1 yılları aralığı için üçer aylık veriler kullanarak finansal gelişme ve yatırımlar arasındaki ilişkiyi ekonomik büyümeyi de ele alarak araştırmışlardır. Eşbütünleşme, Granger nedensellik testi ve ARDL modeli kullanılan çalışmada yatırım göstergesi olarak, Sabit sermaye yatırımları/GSYİH oranı, devlet yatırımları/GSYİH oranı ve özel yatırımlar/GSYİH oranları kullanılmıştır. Finansal gelişme göstergesi olarak ise, M2Y'nin milli gelire oranı, bankacılık mevduat yükümlülüklerinin milli gelire oranı, yurtiçi kredilerin milli gelire oranı, özel sektör kredilerinin milli gelire oranı, yurtiçi kredilerde özel sektör kredisinin payı ve likit yükümlülüklerin milli gelire oranı kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, uzun vadede yatırım ve finansal gelişme arasında güçlü bir pozitif ilişki bulunmuştur. Kısa vadede ise değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu ve söz konusu nedenselliğin devlet yatırımlarından finansal gelişmeye yönelik olduğu saptanmıştır.

Caporale vd. (2009), 1994-2007 yılları için 10 AB ülkesini ele alarak finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisini dinamik bir panel model çerçevesinde ele almışlardır. Elde edilen bulgulara göre, ilgili ülkelerin hisse senedi ve kredi piyasalarının yeterince gelişim göstermemesi sebebiyle ekonomik büyümeye katkılarının sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Öte yandan, finansal gelişmelerin yaşanması ve aktif bir bankacılık sektörünün işlemesi ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Uygulanan nedensellik testine göre, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Hassan vd. (2011), 168 gelişmekte olan ülkeyi 1980-2007 nezdinde incelemişlerdir. Panel regresyon ve panel ayrıştırma modeli kullanarak finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu ve kısa dönemde ise değişkenler arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Çalışmada finansal gelişme göstergesi olarak, yurtiçi banka kredileri, yurtiçi özel sektör kredileri, M3 para arzı, yurt içi tasarruf oranları, GSYİH/ticaret hacmi, devletin nihai tüketim harcamaları dikkate alınmıştır.

Ince (2011), çalışmasında Türkiye için 1980-2010 yıllık verileriyle ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Çalışmada değişkenler olarak, hisse senedi piyasası büyüklüğü, mevduat oranları, özel sektör kredileri ve özel sektör kredileri/GSYİH oranları, GSYİH ve toplam kredi oranları ile M2 oranları ele alınmıştır. Granger test yöntemi ile eşbütünleşme testlerinin yapıldığı modelden elde edilen çıkarımlara göre, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Son olarak, Türkiye için arz öncüllü hipotez ele alınan dönem itibarıyla kısa dönemde geçerli olmaktadır.

Gounder (2012), Fiji'nin 1970-2005 yılları için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Eşbütünleşme ve Hata Düzeltme Modeli kullanılarak oluşturulan modelden elde edilen bulgulara göre, uzun vadeli bir ilişki saptanmıştır. Ek olarak, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye yönelik bir nedensellik olduğu saptanmıştır.

Carby vd. (2012), Barbados için 1946-2011 yıllar aralığını baz almıştır. Finansal gelişim ve ekonomik büyüme ilişkisini VECM ve VAR modellerini

kullanarak araştırmışlardır. Bu kapsamda ele alınan göstergeler M2/GSYİH oranı, toplam krediler/GSYİH oranı ve reel GSYİH'dir. Bulgulara göre, kısa dönemde ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü, uzun dönemde ise değişkenler arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür.

Simwaka vd. (2012), Doğu Afrika lkesi Malawi'deki finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 1980-2010 dönemi için ARDL Sınır Testi Yaklaşımı uygulanan çalışmada, sektör gelişmişlik göstergeleri olarak; özel sektör kredilerinin GSYİH'ye oranı, GSYİH, zel sektör kredilerinin yurtiçi kredilere oranı kullanılmıştır. Sonuçlara bakıldığında, uzun vadede finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişki olduğu saptanmıştır. Granger nedensellik testine göre, ekonomik büyümenin finansal gelişmenin Granger nedeni olduğu, finansal gelişmeden ekonomik büyümeye yönelik bir nedensellik ilişkisi olmadığı görülmüştür. Diğer bulgulara bakıldığında, ekonomik büyüme ile banka mevduatları arasında GSYİH'nin yüzdesi olarak zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Yüce vd. (2013), 44 ülke için finansal kalkınma ve iktisadi büyüme ilişkisine odaklanmışlardır. Bu kapsamda, eşbütünleşme ve nedensellik testlerini kullanarak 1980 – 2011 dönemini ele almışlardır. Eşbütünleşme sonuçlarına göre, Avusturya, Danimarka, Barbados, Hong – Kong, BAE ve İsrail dışındaki ülkelerde finansal kalkınma ve büyüme arasında eşbütünleşik ilişkilerin var olduğu saptanmıştır. Granger nedensellik test sonuçlarında ise toplam 31 ülkede (talep takipli veya arz öncüllü) nedensellik ilişkilerine ulaşılmıştır. Öte yandan, ele alınan ülkeler içinde BAE, Finlandiya ve Polonya'da ise ilgili değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Ayadi vd. (2013), Güney Akdeniz bölgesindeki 11 ülkeyi ele alarak finans sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu kapsamda, panel veri analizi yardımıyla 1984-2010 dönemini ele almışlardır. Çalışmada sektörün hem niteliksel hem de niceliksel özelliklerini de ele almışlardır. Bu kapsamda, reel GSYİH'daki yüzde değişim, özel sektör banka kredileri, bankaların mevduat hesabı, borsadaki işlem hacmi ve borsadaki şirketlerin işletme sermayesi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, özel sektöre ve banka mevduatlarına verilen kredinin büyüme

ile olumsuz ilişkili olduğunu, yani bölgede kredi tahsisi sorunları ve zayıf finansal düzenleme ve denetim olduğunu göstermektedir. Ek olarak, borsa büyüklüğünün ve likiditenin, özellikle kurum kalitesi düşük olduğunda büyümede önemli bir rol oynadığı saptanmıştır. Son olarak, hem yerli hem de yabancı yatırımların, ekonomik büyümeye önemli ölçüde katkıda bulunduğu bulunmuştur.

Turgut ve Ertay (2015), Türkiye için bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri ele almışlardır. 2003 ilk dönemi ve 2013 son dönemine kadar olan süreyi ele alan çalışmada Granger nedensellik ve Eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Çalışmadan çıkarılan sonuçlara göre, bankacılık sektöründen ekonomik büyümeye yönelik bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, bankacılık sektörü, ekonomik büyümenin önemli bir tetikleyicisi olabilmektedir.

Karahan vd. (2018), Türkiye’de bankacılık kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2002 ile 2016 yılları arasında eşbütünleşme ve nedensellik testi yardımıyla araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre, banka kredi hacmindeki genişlemeler ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Eren ve Ergin Ünal (2019) çalışmalarında Türkiye için 1999:1 ile 2018:1 dönemini kapsayan çeyreklik veriler ile finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. ARDL sınır testi, Toda Yamamoto ve Hatemi-J testleri yapılan çalışmada ekonomik büyümeden finansal gelişmişliğe doğru bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışmada ekonomik büyüme değişkeni olarak GSYİH’deki büyüme oranları, finansal gelişme göstergesi olarak da özel sektörün kullandığı kredilerin GSYİH’ye oranı ve para arzının (M2) milli gelire oranı kullanılmıştır.

Aydın (2019), Kırılgan Beşli ülkelerinin finansal gelişme ile ekonomik büyümeleri arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme testi ile araştırmıştır. Ele alınan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuş, finansal gelişmişlik seviyesindeki artışın, ülkelerin büyüme oranlarına pozitif bir katkı sağladığı tespit edilmiştir. Yazara göre, ilgili ülkelerde finans piyasasını güçlendirecek uygulamaların desteklenmesi, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesinde olumlu bir katkı sağlayacaktır.

Skare vd. (2019), Polonya için finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1990-2018 yılları arasında üçer aylık veriler kullanarak ele almışlardır. Çalışmada finans sektörünün borç verme yapısı farklı bir yorum katılarak, toplam krediler içinde hanehalkı ile firmaların payı yardımıyla yer almaktadır. Çalışmada kullanılan diğer göstergeler; reel GSYİH, sermaye stok fiyatı, beşeri sermaye, işsizlik, ihracat ve ithalat toplamları, GSYİH'daki endüstri payı, sabit yatırımlar, özel sektör kredileri, hisse senedi kapitalizasyonu, faiz oranları, banka kredileri/mevduat oranı, banka varlık getirileri, banka Z-Skoru değişkenleridir. VECM modelden elde edilen sonuçlara göre, uzun vadeli ampirik ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve serilerin uzun hafıza özelliklerine sahip olduğu vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMPİRİK ANALİZ

Bu bölümde banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Türkiye özelinde kamu ve özel bankaların mali olmayan kesime sağlamış olduğu krediler üzerinden incelenecektir. Ekonomik durgunluk dönemlerinde bankalar kredi koşullarını sıkılaştırarak kredi vermede isteksiz davranırken, genişleme dönemlerinde ise bankalar kredi hacmini genişletme meyilindedirler. Bununla birlikte özellikle Covid-19 pandemi sürecinde, kısıtlamaların ekonomi üzerindeki etkisini hafifletmek amacıyla kamu bankalarının kredi hacmini genişleterek bu döngüyü tersine çevirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada iki temel soruya cevap aranmaktadır. İlk olarak, banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki kredi koşullarının sıkılaştığı ve genişlediği dönemlerde farklılaşmaktadır mı? İkincisi ise, söz konusu farklılık kamu ve özel bankalar için benzer midir? Literatürde kredi koşullarının sıkılaştığı ve genişlediği dönemler farklı değişkenler ile ölçülse de, bu çalışmada Türkiye ekonomisi için hesaplanan finansal baskı endeksi kredi koşullarının bir göstergesi olarak dikkate alınmıştır. Çünkü finansal stresin yüksek olduğu dönemlerde bankalar üzerinde baskı artmakta ve sermaye maliyeti yükselmektedir. Böylelikle bankalar daha yüksek maliyetlerle kredi vermeye niyetli olduklarından kredi hacimleri düşmektedir.

Kredi koşullarının sıkılaştığı ve genişlediği dönemler finansal baskının yükseldiği ve azaldığı dönemlere tekabül etmekte ve bu nedenle finansal stresin düşük ve yüksek olduğu dönemlerde banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Eşik Değerli Vektör Otoregresyon (Threshold VAR-TVAR) yöntemiyle incelenecektir. Söz konusu modelde eşik değişken olarak Cevik vd. (2013) tarafından hesaplanan finansal baskı endeksi kullanılacaktır. Analize geçilmeden önce aşağıda ekonometrik metodoloji hakkında bilgi verilecek olup Vektör Otoregresyon (VAR) ve TVAR modeli incelenecektir. Ardından ele alınan değişkenler aktararak veri seti ve model hakkında bilgi verilecektir. Diğer bir aşamada ise, seriler analize uygun hale getirilecek ve analiz bulguları raporlanacaktır.

3.1. Veri Seti ve Model

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1998 Ocak ile 2020 Temmuz dönemi için aylık veriler ile incelenecektir. Bu kapsamda, ekonomik büyüme göstergesi olarak sanayi üretim endeksi ve finansal gelişme göstergesi olarak mevduat bankaları tarafından sağlanan yurtiçi kredi hacmi dikkate alınmıştır. Ayrıca kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin kamu ve özel mevduat bankalarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla, kamu ve özel mevduat bankaları tarafından verilen yurtiçi krediler ayrı ayrı incelenmiştir. Sanayi üretim endeksi Dünya Bankası Küresel Ekonomik Monitör veri tabanından elde edilmiştir. Mevduat bankalarına ait kredi hacmi TCMB Elektronik Veri Dağıtım sisteminden elde edilmiş olup Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) kullanılarak reel hale getirilmiştir. Serilerin birim kök içermesi ve potansiyel mevsimsel etkileri içinde barındırması nedeniyle yıllık büyüme oranları hesaplanmış ve analizlerde bu şekilde kullanılmıştır. Finansal baskı endeksi Cevik vd. (2013) tarafından önerilen yöntem ve değişkenler dikkate alınarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda finansal baskı endeksinin bileşenleri olarak; kur baskı endeksi, bankacılık sektörü hisse senedi piyasası endeksinin volatilitisini, hisse senedi piyasasının (BİST 100) volatilitisini, kısa vadeli borçlar, ülke risk primi ve finansal işlemler dengesi dikkate alınmış ve temel bileşenler analizi kullanılarak finansal baskı endeksi hesaplanmıştır. Aşağıda seri açıklamalarına değinilmiştir:

SUE : Sanayi üretim endeksinde yıllık büyümeyi,

KH_T: Mevduat bankaları tarafından verilen yurtiçi kredi hacmindeki büyümeyi,

KH_O: Özel ve yabancı mevduat bankaları tarafından verilen yurtiçi kredi hacmindeki yıllık büyümeyi,

KH_K: Kamu mevduat bankaları tarafından verilen yurtiçi kredi hacmindeki yıllık büyümeyi,

FBE: Finansal Baskı Endeksini temsil etmektedir.

3.2. Ekonometrik Metodoloji

3.2.1. Durağanlık Analizi

Zaman serisi ile yapılan çalışmalarda analiz için yapılması gereken ilk adım serilerin durağanlığını ölçmektir. Durağanlık, model sonuçlarında sahte regresyon sorununun ortadan kaldırılması, tutarlı ve doğru tahmin sonuçlarına ulaşabilmek için önemli bir adımdır. Yapılan durağanlık analizleri neticesinde, ortaya çıkan bulgulardan hareketle serilerin durağan hale getirilmesi gerekmektedir.

Dickey ve Fuller (1979, 1981) zaman serilerindeki durağanlığı gözlemlemek amacıyla birim kök testi sunmuşlardır. Test, zaman serisi değişkenlerinin, otoregressif (AR) süreç ile ifade edilip edilemeyeceğini ortaya koymakta olup, test neticesinde hata teriminde otokorelasyon saptanması halinde zaman serileri birinci dereceden otoregressif süreçle ifade edilmemektedir (Özcan ve Arı, 2013: 111).

Bir serinin rassal yürüyüş göstermesi birim kök içerdiği anlamına gelmektedir. Dickey ve Fuller durağanlık denklemini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (3.1)$$

$u_t (0, \sigma^2)$: beyaz gürültü hata terimi

$$Y_t = \rho Y_{t-1} + u_t \quad (3.2)$$

Hipotez ise aşağıdaki gibi kurulmaktadır:

$H_0: \rho \geq 1$ = Seri Durağan Değildir.

$H_1: \rho < 1$ = Seri Durağandır.

u_t : ortalaması sıfır, varyansı değişmeyen, ardışık bağımlı olmayan, olasılıklı hata terimidir. Bu hata terimi “beyaz gürültü hata terimi” olarak anılmaktadır.

Eğer hesaplanan-t değeri, 0.01, 0.05 ve 0.10 kritik-t değerlerinden daha küçükse H_0 reddedilir ve serinin durağan olduğuna karar verilir.

Dickey-Fuller test modelinin 3 tane varsayımı bulunmaktadır Bunlardan ilki sabitin ve trend etkisinin olmadığı, ikincisi deterministik trendin olmadığı ve sabitin olduğu üçüncüsü ise trend ve sabitin olduğu tüm deterministik bileşenleri ve stokastik kısmı içermektedir.

Çalışmada ADF testinin yanında Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen birim kök testi yapılacak ve sonuçların sağlanması yapılacaktır.

3.2.2. Vektör Otoregresyon (VAR) Modeli

1970’li yıllara kadar makro ekonomik büyüklükler arasındaki ilişki geniş ekonometrik modeller vasıtasıyla incelenmekteydi. Bununla birlikte 1980’li yıllardan itibaren bu yaklaşım birçok nedenden dolayı terkedilmeye başlanmıştır. Örneğin, Bretton Woods Sisteminin çökmesi ve büyük çaplı finansal krizler gibi önceden bilinmeyen dışsal şoklara bağlı olarak söz konusu modellerin düşük öngörü performansı sunması ve Sims’ın (1980) büyük ölçekli Keynesen modellere getirmiş olduğu eleştiriler Vektör Otoregresyon (VAR) modellerinin kullanılmasını ön plana çıkarmıştır. Büyük ölçekli eşanlı ekonometrik modellerden farklı olarak VAR modelde tüm değişkenler içsel olarak ele alınmaktadır (Tarı, 2006: 434).

Bu nedenle VAR modelde önsel olarak değişkenler üzerinde içsel dışsal ayrımı yapılmamakta ve sistem yaklaşımı çerçevesinde herbir değişken kendi ve diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerinden tahmin edilmektedir (Henriques ve Sadorsky, 2008:1000). VAR modelinin matematiksel model formu aşağıdaki gibidir:

$$y_t = A_1 y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + Bx_t + \varepsilon_t \quad (3.3)$$

Denklem (3.3)’te y_t içsel değişkenler vektörü, x_t dışsal değişkenler vektörü, A_1, \dots, A_p ve B tahmin edilen katsayılar matrisi ve ε_t sağ taraf değişkenleriyle ilişkisiz seri korelasyonsuz hata terimlerini ifade etmektedir.

Klasik regresyon modellerinden farklı olarak, VAR modelde tahmin edilen katsayılar direk olarak yorumlanmamaktadır. Bu nedenle değişkenler arasındaki dinamik ilişkiler, nedensellik testi, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması yöntemleri kullanılarak tespit edilmektedir.

İstatistiki açıdan nedensellik, zaman serisi değişkeni için bir sonraki dönemin tahmini değerleri ile kendisinin ya da ilintili bir başka zaman serisi değişkeninin geçmiş dönem değerlerinden etkilenecek elde edilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Granger nedensellik ise, bir X değişkeni, başka bir Y değişkenine, hem X hem de Y ’deki bilgi veri iken, eğer Y değişkeni sadece X ’e ait geçmiş değerlerin kullanımıyla tahmin edilirse Granger nedeni olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle X değişkeninin geçmiş değerlerine ait bilgi sahibi olma, Y değişkeninin daha kesin bir

biçimde öngörülmesine olanak sağlıyorsa X değişkeni, Y değişkeninin Granger nedenidir şeklinde yorum yapılmaktadır (Takım, 2010: 12).

Granger nedensellik testi için kurulan model geleceğin tahminini değil nedensellik sınamalarını gerçekleştirmeyi sağlar. Bu sebeple değişkenler öncelikle filtrelenmeli veya durağanlaştırılmalıdır (Engle ve Granger, 1987);

İki Değişkenli VAR model aşağıdaki gibi gösterilir:

$$Y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^n \beta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j Y_{t-j} + e_{yt} \quad (3.4)$$

$$X_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^n \theta_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j Y_{t-j} + e_{xt} \quad (3.5)$$

Nedenselliğin analizinde aşağıda belirtilen H_0 ve H_1 hipotezlerinin anlamlılıkları değerlendirilmektedir. Buna göre H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda değişkenler arasında nedensellik ilişkisi bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

H_0 : $\sum_{i=1}^n \beta_i = 0$ veya X_t, Y_t 'nin nedeni değildir.

H_1 : $\sum_{i=1}^n \beta_i \neq 0$ veya X_t, Y_t 'nin nedenidir.

Yukarıdaki hipotezlerden de anlaşıldığı üzere, VAR modelde Granger nedensellik sınaması otoregresif değişkenlere sıfır kısıtlaması konularak Wald testi ile yapılmaktadır. Bu bağlamda, Y_t ve X_t gibi iki zaman serisi arasında X_t 'ten Y_t 'ye yönelik nedensellik ilişkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla Y_t 'nin bağımlı değişken olduğu modelde X_t 'in gecikmeli değerlerine sıfır kısıdı konmakta ve X_t 'in gecikmeli değerlerinin topluca istatistiksel olarak anlamlı bulunması durumunda X_t Y_t 'nin Granger nedeni değildir sıfır hipotez reddedilmektedir. Söz konusu nedensellik ilişkisi Y_t 'nin gelecekte alacağı değerleri öngörmeye çalışırken X_t 'in gecikmeli değerlerinin modele dahil edilmesinin daha başarılı öngörler vereceğini göstermektedir. Klasik Granger nedensellik analizinde serilerin durağan olması gerekmekte ve modele X_t 'in kaç gecikmeli değerinin dahil edilmesi hususunun bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle, VAR model tahmin edilirken optimal gecikme sayısı Akaike bilgi kriterine göre belirlenmektedir.

Etki-tepki analizi sistemdeki değişkenlerin kendi ve diğer değişkenlerde ortaya çıkacak beklenmedik şoklara vermiş olduğu tepkileri göstermektedir. Zaman serilerinde hata terimleri şokları ifade ettiğinden, etki-tepki analizi sistemde yer alan

her bir değişkenin hata terimine verilen pozitif ve negatif şoklara verilen tepkilerin tamamını yansıtmaktadır. Bu bağlamda etki-tepki analizinde şoku veren değişken etkiyi gösterirken, şoku alan değişken ise tepkiyi göstermektedir. İki değişken arasında değişkenlerden birinin diğerine neden olduğu yargılamasına dayalı olarak yapılan bu analiz “etki-tepki” analizi olarak adlandırılır (Tarı, 2006:435).

Bununla birlikte, özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar makroekonomik değişkenler arasında ilişkinin her zaman doğrusal olmadığını ve özellikle örneklem dönemi uzadıkça politika değişiklikleri, krizler ve doğal afetler gibi birçok nedenden dolayı değişkenler arasındaki ilişkilerin farklılaşabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda çalışmada finansal koşulların iyi ve kötü olduğu dönemlerde kredi olanaklarının ve buna bağlı olarak kredi hacminin farklılaşabileceği varsayımı altında kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki doğrusal olmayan yöntem olan TVAR modeli ile ayrıca analiz edilecektir. Bu nedenle Balke (2000) tarafından geliştirilen aşağıdaki TVAR model dikkate alınmıştır:

$$y_t = A^1 y_t + B^1 [L] y_{t-1} + (A^2 y_t + B^2 (L) y_{t-1}) I [s_{t-d} > \gamma] + u_t \quad (3.6)$$

Denklem (3.6)'da y_t içsel değişkenler vektörünü göstermekte ve I gösterge fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Modelde s eşik değikeni, d eşik değişken için gecikme faktörünü ve γ eşik değeri göstermektedir. Buna göre, $t-d$ döneminde finansal baskı endeksi eşik değerin üstünde olduğunda fonksiyon bir değerini alırken, finansal baskı endeksi eşik değerin altında olduğunda fonksiyon sıfır değerini almaktadır. $B^1(L)$ ve $B^2(L)$ gecikme polinomunu, A^1 ve A^2 eşanlı terimleri göstermektedir.

Banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin finansal baskının düşük ve yüksek olduğu dönemlerde değişip değişmediğini belirlemek amacıyla (diğer bir ifadeyle söz konusu değişkenler arasında bir eşik değer etkisi olup olmadığını anlamak amacıyla) bir doğrusallık testinin yapılması gerekmektedir. Eğer eşik değer γ önceden bilinmiş olsa idi, sıfır hipotez olan $A^2 = B^2(L) = 0$ eşitliği geleneksel F testi ile araştırılabilirdi. Bununla birlikte, eşik değerli modellerde eşik değer önceden bilinmediği için geleneksel F testi uygulanamamaktadır. Bu nedenle öncelikle örneklem döneminin başından ve sonundan belirli sayıda gözlem değeri (örneklem %15'i) atılarak, eşik değişkenin aldığı tüm değerler dikkate alınarak model tahmin

edilmekte ve modelin hata kareleri toplamı en küçük yapan değer eşik değer olarak dikkate alınmaktadır. Bu eşik değere bağlı olarak rejimler boyunca tahmin edilen katsayıların aynı olduğu sıfır hipotezi altında Wald istatistiği hesaplanmaktadır. Balke (2000) en büyük Wald istatistiği (sup-Wald), ortalama Wald istatistiği (avg-Wald) ve üssel Wald istatistiği (exp-Wald) olmak üzere üç farklı test istatistiği önermiştir. Test istatistikleri asimptotik dağılmadığı için değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmede doğrusal olmayan modelin daha iyi sonuç verdiği sıfır hipotezi hakkında karar vermek için özyineleme yöntemi kullanarak hesaplanmış p -değerleri kullanılmaktadır. Buna göre sıfır hipotezin reddedilmesi durumunda TVAR modelin VAR modele göre daha üstün sonuç verdiği söylenmekte ve finansal baskı eşik değerine göre ekonomik büyüme ile kredi hacmi arasındaki ilişki aşağıdaki gibi modellenmektedir:

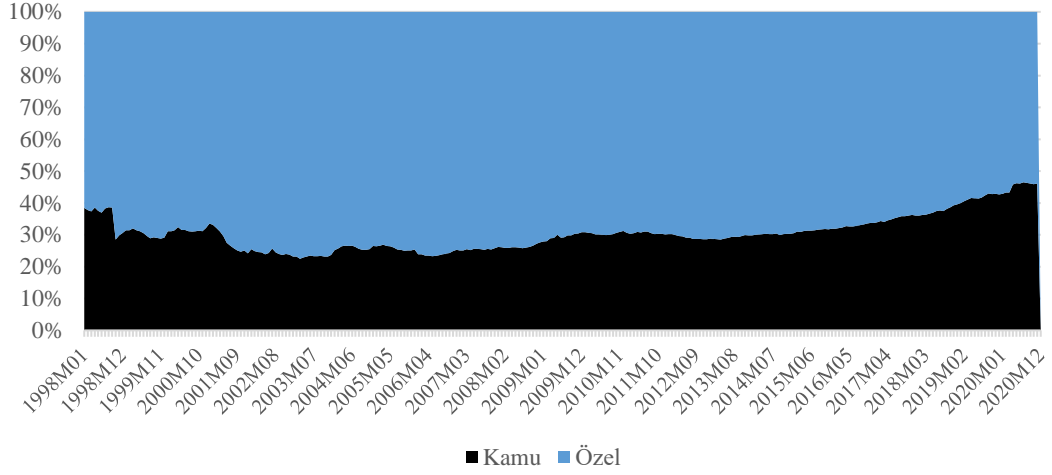
$$\begin{aligned} y_t &= c^1 + \theta_1^1 y_{t-1} + \dots + u_t^1 \text{ eğer } s_{t-d} > \gamma \text{ (Yüksek finansal baskı rejimi)} \\ y_t &= c^2 + \theta_1^2 y_{t-1} + \dots + u_t^2 \text{ eğer } s_{t-d} \leq \gamma \text{ (Normal finansal baskı rejimi)} \end{aligned} \quad (3.7)$$

Denklem (3.7)'de y_t sanayi üretim endeksi ve banka kredilerini içeren içsel değişkenler vektörünü, s finansal baskı değişkenini göstermektedir. Çalışmada eşik değer optimal gecikme sayısı için 1 ve 2. gecikme dikkate alınmış ve

3.3. Analiz Sonuçları

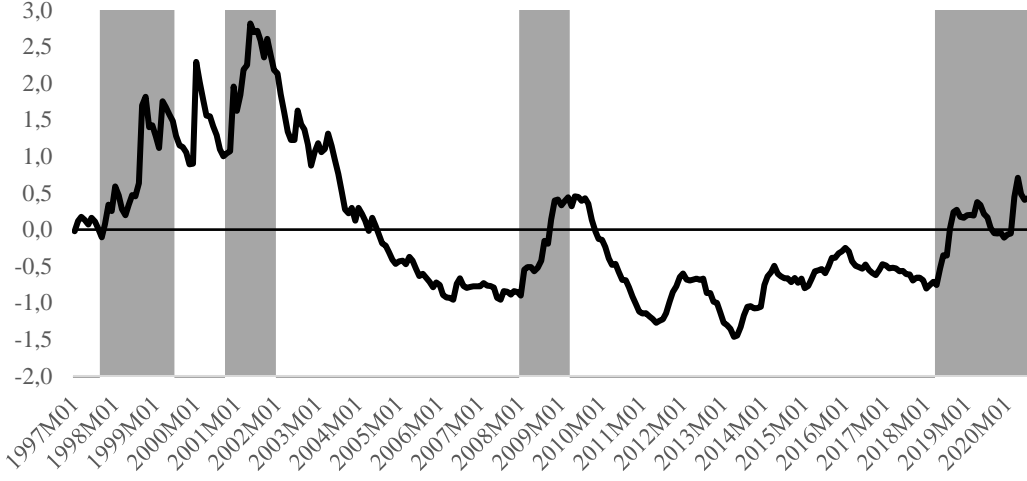
Özel ve kamu bankaları tarafından mali olmayan kesime sağlanan yurtiçi kredilerin toplam kredileri içinde oranı Şekil 3.1'de gösterilmiştir. Şekil 3.1'deki veriler özel sektör mevduat bankalarının kredi hacmi açısından sektördeki oranının %50'den fazla olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan kamu bankaları tarafından sağlanan kredilerin toplam krediler içindeki payı örneklem döneminin başında %40'lar civarındayken, bu oran daha sonrasında azalarak %30'lar seviyesine kadar azalmıştır. Bununla birlikte özellikle 2010'lu yıllardan itibaren kamu bankalarının toplam kredi hacmi içindeki payı gittikçe artmaya başlamış ve 2020 yılında tekrar %40'lar seviyesine ulaşmıştır.

Şekil 3. 1. Kamu ve Özel Mevduat Bankaları Kredi Hacmi Oranları

Analizin ilk aşamasında Türkiye ekonomisi için 1997 ile 2020 dönemleri arasında finansal baskı endeksi hesaplanmış ve endeksin aldığı değerler Şekil 3.2’de gösterilmiştir. Şekil 3.2’deki değerler incelendiğinde, finansal baskının resesyon dönemlerinden önce artmaya başladığı ve endeksin resesyon dönemlerinde pozitif olduğu diğer dönemlerde ise genelde negatif değerler aldığı görülmektedir. Özellikle 1998-2002 yılları arasında finansal baskının oldukça yüksek olduğu net bir şekilde görülmekte ve endeksin en yüksek değere 2001 yılının ortasında ulaşmaktadır. Bu sonuç teorik beklentiler ile uyumludur çünkü söz konusu dönemde hem Türkiye’de hem de diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çok sayıda finansal kriz ortaya çıkmıştır (2000 ve 2001 Türkiye krizi, 1996-1997 Güneydoğu Asya krizi, 2000 Amerika dot.com krizi, 2001 Arjantin krizi gibi). 2001 yılının sonundan itibaren endeks düşmeye başlamış ve 2009 yılına kadar negatif değerler almıştır. Bununla birlikte, 2007-2008 küresel finansal krize bağlı olarak Türkiye’de finansal baskı artmaya başlamış ve endeks 2009 yılında pozitif olmuştur. Bu tarihten itibaren endeks tekrar düşmüş ve 2018 yılına kadar yatay bir seyir izlemiştir. 2018 yılının başlangıcından itibaren döviz kurlarına yönelik spekülasyonlarla birlikte finansal baskı tekrar artmaya başlamış ve 2019 yılında endeks pozitif değerler almıştır. Bu sonuçlar, hesaplanan endeksin Türkiye ekonomisindeki önemli olayları yakalamada başarılı olduğunu göstermekte ve ekonomik durgunluk dönemlerinde endeks yükselmektedir. Bu nedenle finansal baskı endeksinin yüksek olduğu dönemlerde kredi koşullarının sıkılaştığı ve endeksin düşük olduğu dönemlerde kredi koşullarının gevşek olduğunu ifade edebiliriz.

Şekil 3. 2. Finansal Baskı Endeksi

Not: Taralı alan Harding ve Pagan (2002) yöntemine göre hesaplanan resesyon dönemlerini göstermektedir.

Çalışmada öncelikle yıllık büyüme oranı şeklinde hesaplanan sanayi üretim endeksi ve banka kredileri değişkenlerinin bütünleşme dereceleri ADF ve PP birim kök testleri ile araştırılmış ve sonuçlar Tablo 3.1’de gösterilmiştir. Tablo 3.1’deki sonuçlara göre, serilerin durağan olmadığını belirten sıfır hipotez ADF testine göre %10 önem düzeyinde, PP testine göre %5 önem düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuçlar serilerin durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. 1. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF	PP
SUE	-2.683***	-4.028***
KH_T	-1.802*	-2.337**
KH_O	-1.819*	-2.321**
KH_K	-1.962**	-2.514**

Not: *, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı göstermektedir. Bilgi kriteri ölçütü olarak AIC kullanılmıştır.

Daha sonra iki değişkenli VAR modeller tahmin edilmiş ve sırasıyla Granger nedensellik testi ve etki-tepki analizleri yapılmıştır. Kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik testi sonuçları Tablo 3.2’de gösterilmiştir. Tablo 3.2’de yer alan sonuçlara göre, optimal gecikme sayısı toplam kredi hacmi ve sanayi üretim endeksi için kurulan modelde 12, özel banka kredi hacmi ile sanayi üretim endeksi arasında

kurulan modelde 11 ve kamu bankaları kredi hacmi ile sanayi üretim endeksi arasında kurulan model için 2 olarak belirlenmiştir. Nedensellik sonuçları incelendiğinde, sanayi üretim endeksinden toplam kredi hacmi ile özel mevduat bankaları kredi hacmi değişkenlerine yönelik %1 önem düzeyinde nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bununla birlikte toplam kredi hacmi ile özel mevduat bankaları kredi hacmi değişkenleri %5 önem düzeyinde sanayi üretim endeksinin Granger nedeni olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan, kamu bankaları kredi hacmi ile sanayi üretim endeksi arasında %5 önem düzeyinde karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Granger nedensellik testi sonuçları, ele alınan örneklem dönemi içinde kredi hacmi ile sanayi üretim endeksi arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu göstermekte ve söz konusu bu ilişkinin bankaların özel ya da kamu bankası olmasına göre değişmediğini belirtmektedir.

Tablo 3. 2. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

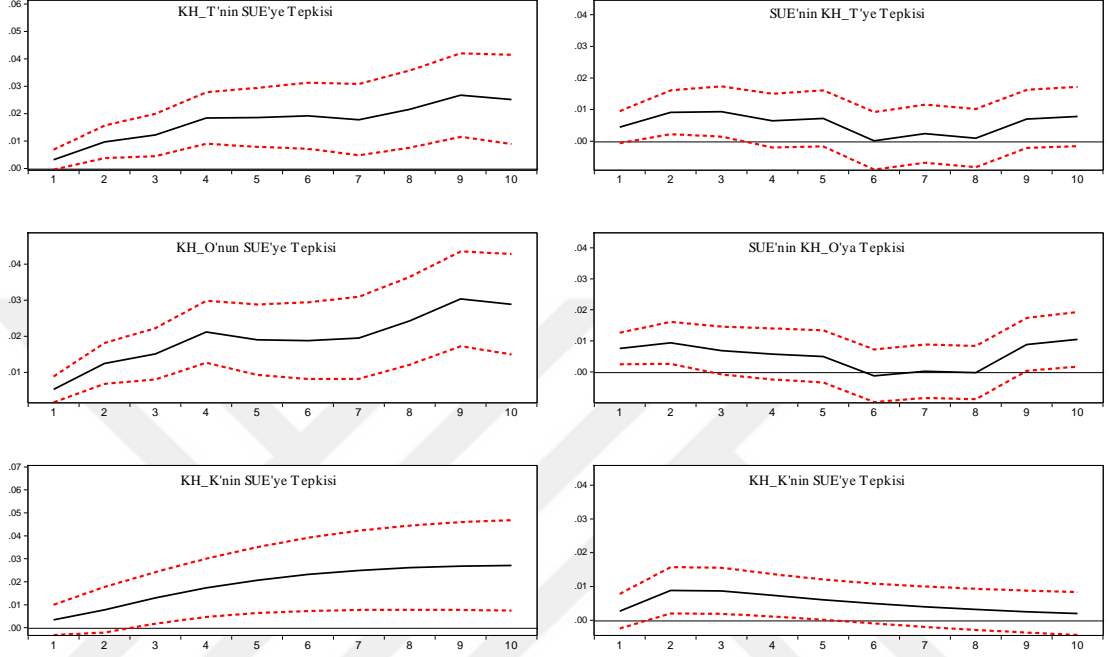
Nedenselliğin Yönü	Gecikme Sayısı	Test İstatistiği	p-değeri
SUE → KH_T	12	28.323	[0.005]
KH_T → SUE	12	23.655	[0.022]
SUE → KH_O	11	40.576	[0.000]
KH_O → SUE	11	22.134	[0.023]
SUE → KH_K	2	7.688	[0.021]
KH_K → SUE	2	6.438	[0.040]

Not: Gecikme sayısı Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Optimal gecikme sayısında model stabil bulunmuş ve hata terimlerinin otokorelasyonsuz olduğu belirlenmiştir.

Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü tespit edebilmek amacıyla etki-tepki analizi yapılmış ve sonuçlar Şekil 3.3'te gösterilmiştir. Şekil 3.3'te yer alan sonuçlar Kopp vd. (1996) tarafından önerilen genelleştirilmiş etki-tepi analizi sonuçlarıdır. Bu sonuçlara göre, sanayi üretim endeksinde beklenmedik bir artış ortaya çıktığında kredi hacmi pozitif tepki vermekte ve bu tepkiler 10 ay boyunca istatistiksel olarak anlamlıdır. Sanayi üretim endeksinin kredi hacminde beklenmedik bir artışa vermiş olduğu tepki genelde pozitif olmasına rağmen, bu tepkilerin istatistiksel olarak anlamlılığı bankaların özel ya da kamu olmasına göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin, sanayi üretim endeksinin özel mevduat bankalarının kredi hacmindeki beklenmedik bir artışa vermiş olduğu tepki ilk iki ay boyunca istatistiksel olarak anlamlı iken, kamu bankalarının kredi hacmine vermiş olduğu tepki ikinci aydan

itibaren istatistiksel olarak anlamlı olmakta ve bu durum beşinci aya kadar devam etmektedir.

Şekil 3. 3. Doğrusal VAR Modele Dayanan Etki Tepki Analizi Sonuçları

Not: Kesikli çizgi %95 önem düzeyinde güven sınırlarıdır.

Kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yüksek ve düşük finansal baskı dönemlerinde farklı olup olmadığını araştırmak amacıyla TVAR model tahmin edilmiş ve daha sonrasında TVAR modelin doğrusal VAR modele göre daha iyi sonuç verip vermediği üç farklı Wald testi ile araştırılmıştır. Üç modelin tahmininde doğrusal VAR modelde kullanılan gecikme sayısı dikkate alınmıştır. Eşik değişken için en uygun gecikme sayısı ise bir olarak bulunmuştur. Toplam kredi hacminin dikkate alındığı modelde eşik değer -0.186 , özel sektör kredi hacminin dikkate alındığı modelde eşik değer -0.262 ve kamu bankaları kredi hacminin dikkate alındığı modelde eşik değer -0.007 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, özel sektör mevduat bankaları açısından yüksek finansal baskı dönemi için daha düşük bir endeks değerinin olduğunu, kamu bankalarının ise daha yüksek bir finansal baskı düzeyini dikkate aldığını göstermektedir. Wald testi sonuçları ise TVAR modelin doğrusal VAR modele göre %5 anlamlılık düzeyinde daha üstün sonuç verdiğini göstermektedir.

Tablo 3. 3. Eşik Değer Etkisi İçin Wald Testi Sonuçları

Model	d	γ	Sup-Wald	Avg-Wald	Exp-Wald
SUE ve KH_T	1	-0.186	128.270 [0.042]	69.671 [0.269]	59.298 [0.050]
SUE ve KH_O	1	-0.262	120.857 [0.056]	66.666 [0.373]	55.596 [0.064]
SUE ve KH_K	1	-0.007	64.760 [0.009]	19.261 [0.023]	27.192 [0.011]

Not: Parantez içindeki değerler 1000 tekrarlı özyineleme sonucu elde edilen p-değeridir.

Rejimlere göre Granger nedensellik sınması sonuçları Tablo 3.4.'te gösterilmiştir. Tablo 3.4'teki sonuçlara göre, normal finansal baskı rejiminde kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında %1 önem düzeyinde karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Diğer taraftan, yüksek finansal baskı rejiminde kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi mevcut değildir. Özel mevduat bankaları açısından sonuçlar incelendiğinde ise, normal baskı rejiminde kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi varken, yüksek finansal baskı rejiminde sadece ekonomik büyümeden kredi hacmine yönelik bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Bu sonuç, özellikle finansal baskının arttığı dönemlerde, özel bankaların ekonomik büyüme performansına göre kredi hacmini değiştirdiğini göstermektedir. Kamu bankaları açısından nedensellik testi sonuçları incelendiğinde ise tam tersi bir durum olduğu görülmektedir. Buna göre, sanayi üretiminden kredi hacmine yönelik her iki rejimde bir nedensellik ilişkisi mevcut değilken, kredi hacmi her iki rejimde de sanayi üretiminin Granger nedeni olarak belirlenmiştir. Söz konusu nedensellik ilişkisi normal finansal baskı rejiminde daha güçlü bir şekilde reddedilirken, yüksek finansal baskı rejiminde %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuç ise, kamu bankaları tarafından mali olmayan kesime sağlanan kredilerin gerek resesyon gerekse genişleme dönemlerinde ekonomik büyümeyi önemli derecede etkilediğini göstermektedir.

Tablo 3. 4. Rejimlere Göre Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Normal Finansal Baskı Rejimi	Yüksek Finansal Baskı Rejimi
SUE → KH_T	38.697 [0.000]	17.225 [0.141]
KH_T → SUE	39.128 [0.000]	13.440 [0.337]

SUE → KH_O	28.940 [0.000]	28.016 [0.003]
KH_O → SUE	43.252 [0.000]	9.648 [0.562]
SUE → KH_K	0.842 [0.659]	4.534 [0.103]
KH_K → SUE	13.635 [0.001]	5.208 [0.073]

Not: Gecikme sayısı Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Rejimlere göre değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek için etki-tepki fonksiyonları hesaplanmış ve bankaların sahiplik durumlarına göre sonuçlar Şekil 3.4'te gösterilmiştir. Toplam ve özel mevduat bankaları için bulunan sonuçlara göre, normal finansal baskı rejiminde gerek toplam kredi hacmi gerekse özel mevduat bankaları kredi hacmi sanayi üretim endeksinde beklenmedik bir şoka pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tepki vermektedir. Benzer şekilde, sanayi üretim endeksinin toplam ve özel sektör mevduat bankaları kredi hacminde beklenmedik bir artışa pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tepki verdiği gözlemlenmiştir. Diğer taraftan, yüksek finansal baskı rejiminde toplam kredi hacminin ve sanayi üretim endeksinin vermiş olduğu tepkiler istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Özel mevduat bankalarının kredi hacmi ise sanayi üretim endeksinde beklenmedik bir artıştan olumlu etkilenecek söz konusu şoka pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tepki vermektedir.

Kamu mevduat bankaları için elde edilen sonuçlar diğer sonuçlardan farklılık arz etmektedir. Şöyle ki, kredi hacmi her iki rejimde de sanayi üretim endeksinde beklenmedik bir artışa olumlu tepki vermektedir. Bununla birlikte, normal finansal baskı rejiminde kredi hacminin vermiş olduğu tepki istatistiksel olarak anlamlı değilken, yüksek finansal baskı rejiminde tepkiler dördüncü aydan sonra istatistiksel olarak anlamlı olmaktadır. Sanayi üretim endeksi her iki rejimde kredi hacmindeki beklenmedik bir artışa pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı tepki vermektedir. Normal finansal baskı rejiminde bu tepkiler 10 ay boyunca istatistiksel olarak anlamlı iken, yüksek finansal baskı rejiminde ikinci ayda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

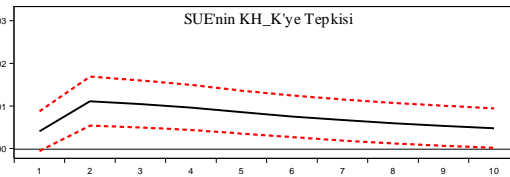
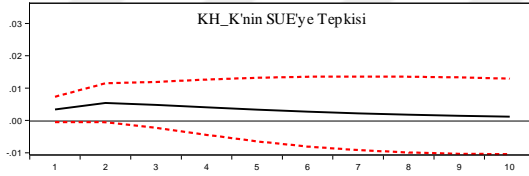
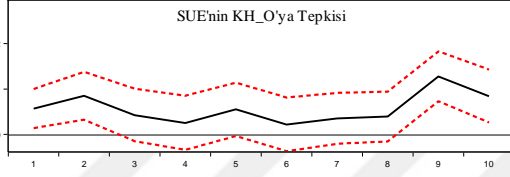
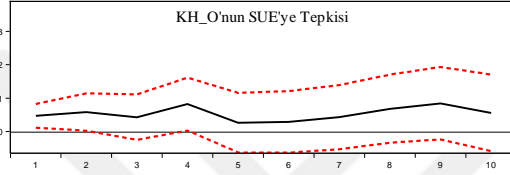
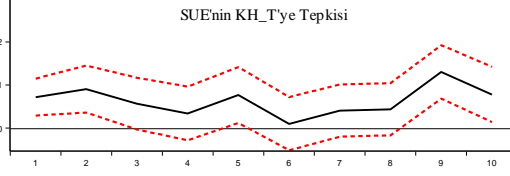
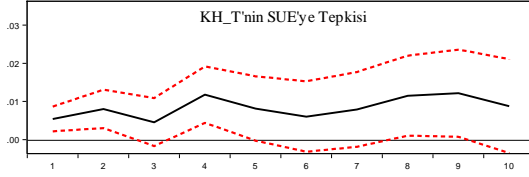
Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, normal finansal baskı rejiminde sanayi üretim endeksi ile toplam ve özel mevduat bankaları kredi hacmi arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusuyken, kamu mevduat bankaları açısından kredi hacminden sanayi üretim endeksine yönelik bir ilişki bulunmuştur. Yüksek finansal baskı rejiminde, toplam kredi hacmi ile sanayi üretim endeksi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Sanayi üretim endeksi özel mevduat bankaları tarafından

sağlanan kredi hacminden anlamlı bir şekilde etkilenmezken, kredi hacmi sanayi üretim endeksinde beklenmedik bir artışa olumlu tepki vermektedir. Kamu mevduat bankaları açısından ise değişkenler arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Bu sonuçlara göre, ekonominin genişleme döneminde iken (kredi koşullarının daha gevşek olduğu dönemlerde) kredi hacmi ile sanayi üretim endeksi arasında karşılıklı bir etkileşim mevcutken, daralma dönemlerinde (kredi koşullarının daha sıkı olduğu dönemlerde) kamu mevduat bankalarının büyümeye katkı yaptığı söylenebilir. Bu bağlamda yüksek finansal baskı dönemlerinde kamu bankalarının üstlendiği rol ekonomik büyüme açısından hayati bir önem taşımaktadır.

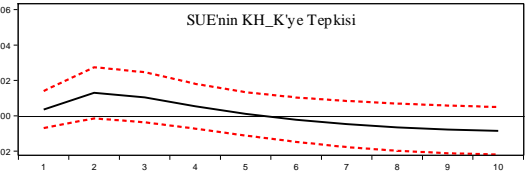
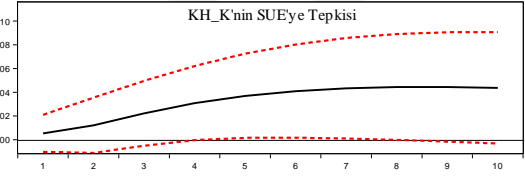
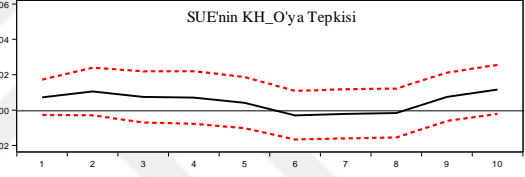
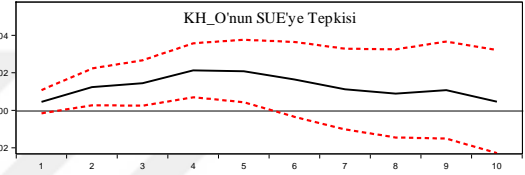
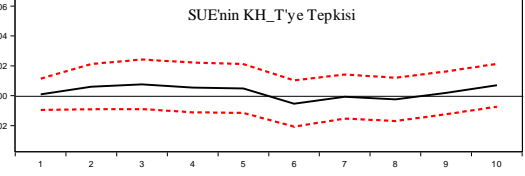
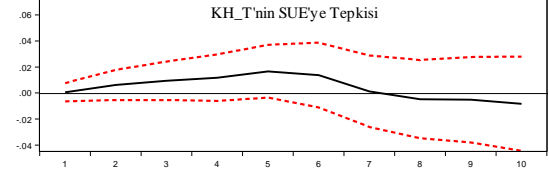

Şekil 3. 4. TVAR Modele Dayanan Etki Tepki Analizi Sonuçları

Normal Finansal Baskı Rejimi

Yüksek Finansal Baskı Rejimi

SONUÇ

Finansal gelişim ve ekonomik büyüme ilişkisi bir çok perspektiften ele alınarak incelenmiştir. Çeşitli çalışmalar finansal gelişmeden ekonomik büyümeye doğru (arz yönlü) bir nedensellik bulurken, çeşitli çalışmalar ise ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru (talep yönlü) bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır. Öte yandan bazı çalışmalar çift yönlü ilişkiye vurgu yaparken herhangi bir ilişki bulmayan çalışmalar da literatürde bulunmaktadır. Dolayısıyla konu üzerinde fikir birliği bulunmamasıyla birlikte ele alınan göstergelerin ortaya koyduğu sonuçların para politikalarının etkinliği açısından önemli olduğu görülmektedir.

Finansal sistemlerin en temel amacı fon fazlası bulunan kesimden fon eksikliği olan kesime yönelik fon transferlerinin gerçekleştirilmesidir. Bankalar bu amaca yönelik bir çok çalışma gerçekleştirmektedir. Örneğin, yabancı kaynaklar ve özkaynaklardan toplanan fonları, fon ihtiyacı olan kurumlara kredi sağlayarak önemli bir işlevsellik sağlayabilmektedirler. Söz konusu krediler ise, ekonomik büyümenin istikrara kavuşması için önemli bir yol sunmaktadır. Bu çalışmada ise ekonomik büyümenin sağlanması için kredi koşullarının yaptığı katkının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Krediler, toplam sektör kredileri ve kamu ile özel banka kredileri bağlamında da ele alınarak incelenmiştir.

Bu çalışmada banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönü Türkiye bağlamında araştırılmıştır. Bu kapsamda 1998 Ocak ve 2020 Temmuz dönemi için aylık veriler yardımıyla söz konusu ilişki incelenmiştir. Ekonomik büyüme göstergesi olarak sanayi üretim endeksi göstergesi ve finansal gelişim göstergesi olarak ise mevduat bankaları tarafından sağlanan yurtiçi kredi hacmi kullanılmıştır. Çalışmada ek olarak söz konusu ilişkinin kamu ve özel mevduat bankalarına göre farklılık gösterip göstermediği ayrı ayrı olarak da incelenmiştir.

Ele alınan dönem neticesinde bir çok etkenin değerlendirilmesi gerektiği görülmüştür. Örneğin ele alınan değişkenlerin politika değişiklikleri veya yaşanan kriz dönemleriyle farklılık sağlayabildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişki doğrusal olmayan yöntem olan TVAR metodolojisi ile ele alınmıştır.

Çalışmada ilk olarak kredi koşullarının sıkılaşacağı ve gevşediği dönemlerin belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Bu amaçla, Türkiye ekonomisi için hesaplanan finansal baskı endeksi kredi koşulları hakkında bilgi vermiştir. Endekse bakıldığında resesyona dönemlerinden önce endeksin artmaya başladığı diğer dönemlerde ise negatif değerler aldığı görülmüştür. Örneğin, 1998-2001 yılları arasında finansal baskının oldukça yüksek olduğu, 2001 yılının sonundan itibaren ise endeksin düşmeye başladığı ve 2009 yılına kadar negatif değerler aldığı görülmüştür. 2009 yılında tekrar pozitif olan endeks 2018 yılına kadar yatay bir seyir izlemiştir. 2018 yılından itibaren gözlemlenen döviz kuru atakları endeksin artmasına sebep olarak 2019 yılında pozitif değerler aldığı görülmüştür. Dolayısıyla, hesaplanan finansal baskı endeksi Türkiye ekonomisinin ele alınan dönem içerisinde geçirdiği dönüşümleri ve ekonomik durgunluğun olduğu dönemleri göstermede yardımcı olmuştur. Çalışmanın devamında ele alınan değişkenler için iki değişkenli VAR model kurularak nedensellik ilişkisi test edilmiştir.

Kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki doğrusal VAR modelden elde edilen nedensellik sonuçları incelendiğinde, sanayi üretim endeksinden toplam kredi hacmi ile özel mevduat bankaları kredi hacmi değişkenlerine yönelik nedenselliğin anlamlı olduğu bulunmuştur. Ayrıca, toplam kredi hacmi ile özel mevduat bankaları kredi hacmi değişkenleri de sanayi üretim endeksinin Granger nedeni olduğu bulunmuştur. Kamu bankaları kredi hacmine bakıldığında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, kredi hacmi ile sanayi üretim endeksi arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin bankaların özel ya da kamu bankası olmasına göre değişim göstermediği saptanmıştır.

Kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki doğrusal olmayan yöntemlerden TVAR modeline göre tahmin edilmiş ve klasik VAR model ile üstünlük gösterip göstermediği de incelenmiştir. Bu bağlamda yapılan Wald testi ile TVAR modelinin daha üstün sonuçlar verdiği görülmüştür.

TVAR modelden elde edilen bulgulara göre, finansal baskının normal olduğu dönemlerde kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Finansal baskı endeksi arttığında ise söz konusu ilişkinin kaybolduğu dolayısıyla herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Özel ve kamu

bankaları açısından sonuçlar değerlendirildiğinde özel mevduat bankalarının normal baskı rejiminde kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunurken, baskı yükseldiğinde yalnızca ekonomik büyümeden kredi hacmine yönelik bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Kamu bankalarında ise sonuçlar değişiklik göstermiştir. Kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasında normal ve yüksek rejim dönemlerinde de nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. Öte yandan kamu bankalarından ekonomik büyümeye doğru her iki rejimde de anlamlı ilişki söz konusudur. Sonuç olarak, kamu bankaları ekonomik daralmaların olduğu durumlarda da toparlayıcı rol üstlenmekte ve büyümeye teşvik etmektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Türkiye'deki finansal sistem içerisinde bankacılık sektörünün önemi vurgulanmıştır. Bankacılık sektörünün sağladığı kredilerin ekonomik büyüme üzerinde etkisi bulunduğu, özellikle resesyon dönemlerinde kamu bankalarının verdiği kredilerin ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı söylenilmektedir.

KAYNAKÇA

Abu-Bader, S., & Abu-Qarn, A. (2005). Financial development and economic growth: time series evidence from Egypt. *MPRA Munich Personal RePEc Archive*. Discussion Paper No. 05-14.

Abu-Bader, S., & Abu-Qarn, A. S. (2008). Financial development and economic growth: The Egyptian experience. *Journal of Policy Modeling*, 30(5), 887-898.

Adnan, N. (2011). *Measurement of financial development: A fresh approach*. In 8th International Conference on Islamic Economics and Finance. University of Surrey, United Kingdom and Comsats Institute of Information Technology, Islamabad, Pakistan.

Afşar, A. (2007). Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36), 188-198.

Ağır, H. (2009). *Türkiye’de Finansal Liberalizasyon ve Finansal Gelişme İlişkisinin Ekonometrik Analizi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Aydın.

Akpansung, A. O., & Babalola, S. J. (2011). Banking sector credit and economic growth in Nigeria: An empirical investigation. *CBN Journal of Applied Statistics*, 2(2), 51-62.

Ang, J. B., & McKibbin, W. J. (2007). Financial liberalization, financial sector development and growth: evidence from Malaysia. *Journal of development economics*, 84(1), 215-233.

Arabacı, H. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 25-42.

Ayadi, R., Arbak, E., Naceur, S. B., & De Groen, W. P. (2015). Financial development, bank efficiency, and economic growth across the Mediterranean. In *Economic and social development of the Southern and Eastern Mediterranean countries* (219-233). Springer, Cham.

Aydın, Y. (2006). *Finansal Piyasalar ve Kurumlar: Teori ve Türkiye Uygulamasına Güncel Bakış*. Ed. Güngoğdu, A.

Aydın, Y. (2019). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Kırılgan Beşli Ülkeleri İçin Analizi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 37-49.

Bakhtiar, A. T. (2016). Financial Development and Economic Growth: Turkish Case. *Cankaya University Graduate School of Social Sciences Department of Economics*, Master Thesis.

BDDK, (2020). Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, Eylül 2020. BDDK, Veri ve Sistem Yönetimi Daire Başkanlığı. (https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_000014_64.pdf, Erişim Tarihi: 20.10.2020)

Boyacıoğlu, M. A. (2003). 1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler, Krizlerin Sektör Üzerindeki etkileri ve İyileştirici Öneriler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 523-538.

Caporale, G. M., Rault, C., Sova, A. D., & Sova, R. (2015). Financial development and economic growth: Evidence from 10 new European Union members. *International Journal of Finance & Economics*, 20(1), 48-60.

Carby, Y., Craigwell, R., Wright, A., & Wood, A. (2012). Finance and growth causality: A test of the Patrick's stage-of-development hypothesis. *International Journal of Business and Social Science*, 3(21).

Ceylan, S., & Durkaya, M. E. H. M. E. T. (2010). Türkiye’de kredi kullanımı-ekonomik büyüme ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 21-35.

Cihak, M., Demirgüç-Kunt, A., Feyen, E., & Levine, R. (2012). Benchmarking financial systems around the world. The World Bank, Financial and Private Sector Development Vice Presidency & Development Economics Vice Presidency. *Policy Research Working Paper*, No: 6175.

Çekin, S. E. (2019). Türkiye’de Finans Sisteminin Yapısı ve Dönüşüm Gereksinimi. *Seta, Analiz*, 290, İstanbul.

Demirguc-Kunt, A., & Levine, R. (2008). Finance, financial sector policies, and long-run growth. *The World Bank*, 1-82.

Dickey, D.A. & W.A. Fuller (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427–431.

Dickey, D.A. & W.A. Fuller (1981). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49, 1057-1072.

E.I. Cevik, S. Dibooglu, T. Kenc (2013). Measuring financial stress in Turkey. *Journal of Policy Modelling*, 35 (2), 370-383.

Eren, M. V. & Ergin Ünal, A. (2019). Finansal Gelişmişlik ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Nedensellik Analizi. *Iğdir University Journal of Social Sciences*, (18), 527-556.

Estrada, G. B., Park, D., & Ramayandi, A. (2010). Financial development and economic growth in developing Asia. *Asian Development Bank Economics Working Paper*, (233), 1-55.

G. Koop, M.H. Pesaran, S.M. Potter, (1996). Impulse response analysis in nonlinear multivariate models, *Journal of Econometrics*, 74, 119-147.

Gambacorta, L., Yang, J., & Tsatsaronis, K. (2014). Financial structure and growth. *BIS Quarterly Review March*.

Ganiev, J. (2014). Küreselleşme, finansal piyasalar ve kriz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 117-129.

Ghirmay, T. (2004). Financial development and economic growth in Sub-Saharan African countries: evidence from time series analysis. *African Development Review*, 16(3), 415-432.

Gounder, N. (2012). Financial development and economic growth in Fiji: New empirical evidence. *Fijian Studies*, 9(2), 9-22.

Gökçe, A. (2002). İMKB'de fiyat-hacim ilişkisi: granger nedensellik testi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(3).

Guerra, E. A. R. (2017). The economic growth and the banking credit in Mexico: Granger causality and short-term effects, 2001Q1–2016Q4. *Economía Informa*, 406, 46-58.

Gülen, M. (2015). *Bankacılık Sektöründe Kamu ve Özel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması*. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Gürkan, S. (2018). Finansal Kurumlar. *Para, Bankacılık ve Finansal Sistem*, Editörler: Durmuş Çağrı Yıldırım ve Emrah İsmail Çevik, Ekin Yayınları, Bursa.

Harding, Don & Pagan, Adrian, (2002). Dissecting the cycle: a methodological investigation, *Journal of Monetary Economics*, 49(2), 365-381.

Hassan, M. K., Sanchez, B., & Yu, J. S. (2011). Financial development and economic growth: New evidence from panel data. *The Quarterly Review of economics and finance*, 51(1), 88-104.

Honohan, P., Hanson, J. A., & Majnoni, G. (Eds.). (2003). Globalization and national financial systems. *The World Bank*.

Hurlin, C., & Venet, B. (2008). *Financial development and growth: a re-examination using a panel Granger causality test*. HAL, Id: halshs-00319995.

IMF (2005). *Chapter 2: Indicators of Financial Structure, Development, and Soundness*. Financial Sector Assessment: A Handbook, 15-33.

Ince, M. (2011). Financial Liberalization, Financial Development and Economic Growth. *MPRA Munich Personal RePEc Archive, Yasar University*, Working Paper: 31978, April.

Iosco (2010). Emerging Markets Committee of the International Organization of Securities Commissions. *Final Report*. FR07/10.

Ito, H., & Kawai, M. (2018). Quantity and quality measures of financial development: implications for macroeconomic performance (No. 1803e). *Policy*

Research Institute, Ministry of Finance, Japan, *Public Policy Review*, Vol.14, No.5, 803-834.

Jalil, A., & Ma, Y. (2008). Financial development and economic growth: time series evidence from Pakistan and China. *Journal of Economic Cooperation*, 29(2), 29-68.

Kandır, S. Y., & İskenderoğlu, A. G. Ö. (2007). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 311-326.

Karahan, Ö., Yilgör, M., & Özekin, A. A. (2018). Türkiye'de banka kredilerindeki genişleme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55(636), 25-36.

Leonardo, D., (2010). Financial markets: Education and culture. *Lifelong Learning programme*.

Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: views and agenda. *The World Bank*, 35(2), 688-726.

Levine, R. (2005). Finance and growth: theory and evidence. *Handbook of economic growth*, 1, 865-934.

Luintel, K. B., Khan, M., Leon-Gonzalez, R., & Li, G. (2016). Financial development, structure and growth: New data, method and results. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 43, 95-112.

Lynch, D. (1996). Measuring Financial Sector Development: A Study of Selected Asia-Pacific Countries. *The Developing Economies*, 34(1), 1-27.

Mercan, M. (2013). Kredi hacmindeki değişimlerin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye ekonomisi için sınır testi yaklaşımı. *Bankacılar Dergisi*, (84), 54-71.

Mishkin, F. & Serletis, A. (2011). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Fourth Canadian Edition, Pearson Canada, Toronto.

Mollaahmetoğlu, E. (2016). Finansal Derinleşme: Türkiye'nin Finansal Derinliği ve Panel Veri Analizi. *Ekonometri ve İstatistik*, (25), 32-54

Nazlioglu, S., Yalama, A., & Aslan, M. (2009). Financial development and investment: cointegration and causality analysis for the case of Turkey. *International Journal of Economic Perspectives*, 3(2), 107-119.

Oktayer, A. (2009). Türkiye’de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme. *Akademik İncelemeler*, 4(1), 73-100.

Oruç, S. & Turgut, A. (2014). Finansal Derinleşme, Ekonomik Büyüme ve Türk Finans Sistemi: 1990-2010. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı.

Özcan, B., & Arı, A. (2013). Para talebinin belirleyenleri ve istikrarı üzerine bir uygulama: Türkiye örneği. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 105-120.

Özcan, S. K. (2013). Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Pehlivan, P. (2016). Türkiyede Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 296-324.

Rodoplu, G. (1996). 2000’li Yıllara Doğru Türk Sermaye Piyasası. *Süleyman Demirel Üniversitesi*, 63-75.

Sadorsky, Perry (1999). Oil Price Shocks and Stock Market Activity, *Energy Economics*, Vol. 21, pp. 449-469.

Sakarya, B. & Kaya, Y. (2013). Katılım Bankaları Mevduat Bankalarından Farklı mı Çalışıyor ? Türk Bankacılık Sektöründe Katılım ve Mevduat Bankaların Performans Farklılaşması. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*.

Simwaka, K., Munthali, T., Chiumia, A., & Kabango, G. (2012). Financial development and economic growth in Malawi: an empirical analysis. *Banks and Bank Systems*, 7(3), 85-96.

Škare, M., Sinković, D., & Porada-Rochoń, M. (2019). Financial development and economic growth in Poland 1990-2018. *Technological and Economic Development of Economy*, 25(2), 103-133.

Sümer, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485-508.

Şahinkaya, S. (2006). Bankacılık, Devlet ve Kalkınma Stratejisi. *Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı*, TC. İnönü Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Şenel, C. (2020). Banka Kredileri ve Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Uluslararası Karşılaştırmalı Analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 810-825.

Tarı, Recep (2006), Ekonometri, Avcı Ofset, İstanbul.

TBB (2019). Bankalarımız. Mayıs 2020. *Türkiye Bankalar Birliği*. Yayın No: 336, İstanbul.

TBB, 2020b. Faaliyet Raporu 2019-2020. *Türkiye Bankalar Birliği*, Mayıs.

TCMB (2015). Finansal İstikrar. *Türkiye'de Finansal İstikrar Gelişmeleri*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

Thangavelu, S. M., & Jiunn, A. B. (2004). Financial development and economic growth in Australia: An empirical analysis. *Empirical Economics*, 29(2), 247-260.

TKBB (2019). Katılım Bankaları, Esaslı Bankacılık. *Türkiye Katılım Bankaları Birliği*, Yıllık Rapor.

Turgut, A., & Ertay, H. İ. (2016). Bankacılık sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine nedensellik analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 114-128.

Tüba, (2020). Finansal Kurumlar, Yatırım Şirketleri. *Türkiye Bilimler Akademisi*. (https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/2552/mod_resource/content/3/Yat%C4%B1r%C4%B1m_%C5%9Eirketleri.pdf, Erişim Tarihi: 10.08.2020).

Uçarkaya, S. (2006). Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Ankara.

Usuğ, C. (2016). Temel Kredi Bilgileri. *Bankacılık ve Sigortacılık*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakóltesi.

Uygurtürk, H. (2018). Finansal Piyasalar. *Para, Bankacılık ve Finansal Sistem*, Editörler: Durmuş Çağrı Yıldırım ve Emrah İsmail Çevik, Ekin Yayınları, Bursa.

WEF (2012). The Financial Development Report. *World Economic Forum*. USA Inc. New York.

Yalta, A. Y. (2011). Para Teorisi ve Politikası Ders Notları. Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi UADMK, Sürüm I. 0.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Academic Review of Economics & Administrative Sciences*, 9(2), 107-117.

Yüce, G., Akıncı, M., & Yılmaz, Ö. (2013). Finansal Kalkınma ile İktisadi Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Çok Ülkeli Bir Zaman Serisi Analizi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(8), 111-144.